

VELE STEMMEN, EEN ANDER GELUID

Poolse migranten in Den Haag.

Karijn Nijhoff

DE HAAGSE
HOGESCHOOL

VELE STEMMEN, EEN ANDER GELUID

Poolse migranten in Den Haag.

Karijn Nijhoff

Met bijdragen van: Natasja Faust en Jennifer Winter; Yvonne van Soest; Carola Cloosterman en Noëlle Franke; Roy Nagessar; Gülizar Değirmenci, Pinar Güney en Mayra Doerga; Özlem Akbaş en Aygül Uluç Kizilboğa.

Vormgeving: Communicatie & Marketing, De Haagse Hogeschool

Drukwerk: OTB bv

Omslagfoto: Gemaakt vanuit Slinger op 16 januari 2013. De tekst is bijgesteld om op de voorkant te kunnen. 'Siema' betekent iets als 'Hoe is 't'?

Foto's binnenkant:

Pools leven in Den Haag

Foto's gemaakt door Agnieszka Brytczuk, Aldona Czarnecka en Katarzyna Chrzanowska.

Lectoraat Grootstedelijke Ontwikkeling

De Haagse Hogeschool

Postbus 13336

2501 EH Den Haag

Exemplaren van dit rapport zijn te bestellen bij:

De Haagse Hogeschool, Secretariaat lectoraten en onderzoek

Mevr. A.L. Legters, 070 445 82 94, of A.L.Legters@hhs.nl

Downloaden via <http://www.dehaagsehogeschool.nl/lectoraat-gso>

ISBN/EAN 978-90-73077-47-8

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	7
INLEIDING	9
1. ACHTERGRONDSCHETS: POLEN IN NEDERLAND	11
MIGRATIEGESCHIEDENIS	14
GASTARBEID IN NEDERLAND	17
POLEN IN DEN HAAG	18
 DEEL I: INDRUKKEN OVER DE TIJD	21
2. MIGRATIEVERHALEN OP LANGERE TERMIJN	23
ONDERZOEKSPROCES	23
DE GROEP	24
WERKSITUATIES	29
TAAL	32
CONTACT MET NEDERLAND(ERS)	34
CONTACTEN MET THUIS	37
CONCLUSIES EN DISCUSSIE	38
TYPE MIGRANT	38
ARBEIDSMARKT	40
 DEEL II: VERHALEN UIT AFSTUDEERONDERZOEKEN:	
ZORG EN WELZIJN	43
3. POLEN IN DE MEDIA	45
DE POSITIEVE TOON	46
NEGATIEVE BERICHTEN	48
CONCLUSIES	51
 4. POLEN IN SEGBROEK: EEN VERKENNING	53
SEGBROEK	53
INSTANTIES	54
HUISVESTING	55
WERK	56
INTEGRATIE	57
GEBRUIK INSTANTIES	57
CONCLUSIES	58

5. EU-MIGRANTEN EN ZORGVERZEKERINGEN	59
NAZORG VOOR ONVERZEKERDE MOE-LANDERS	62
CONCLUSIES EN DISCUSSIE	64
6. VIER VROUWEN, VIER VERHALEN	65
MARIA	66
JULIA	67
JUSTINA	68
SYLVIA	70
WAT VERTELLEN DE VROUWEN?	71
7. JONGEREN IN TRANSITIE:	
POOLSE LEERLINGEN OP HET JOHAN DE WITT COLLEGE	75
CONCLUSIES UIT DE GESPREKKEN	79
8. POOLSE LEERLINGEN IN DEN HAAG	81
DE INTERVIEWS	83
CONCLUSIES	86
CONCLUSIES EN DISCUSSIE	89
DE ROL VAN TOEVAL	89
CARRIERE MAKEN OP DE ARBEIDSMARKT	90
CONTACTEN MET INSTANTIES	93
TOEKOMSTBEELDEN	95
LITERATUUR	96
BIJLAGE 1: Aantallen migranten uit drie MOE-landen	100
BIJLAGE 2: Topiclijst gesprekken deel I	102
BIJLAGE 3: Taal en inburgering	104
BIJLAGE 4: Studenten betrekken bij onderzoek	105

VOORWOORD

Als wetenschapper ben ik al lang geïnteresseerd in Oost-Europese migratiepatronen na de val van het communisme rond 1990. Als bewoner van Den Haag is deze interesse alleen maar vergroot. En als inwoner van het Valkenboskwartier is mijn academische belangstelling versterkt door persoonlijke ervaringen. Het Valkenboskwartier is deel van de Haagse wijk Segbroek, waar in de literatuur over Polen in Nederland vaak naar wordt verwezen.¹ Veel van mijn burens zijn Poolse, ons keukenplafond lekt niet meer dankzij de vriend van de zus van de Poolse onderbuurvrouw. Langzaamaan heb ik toegang tot een netwerk van migranten uit Polen die meestal al langer in Nederland zijn en op verschillende manieren in de Nederlandse samenleving staan. In deel I worden hun verhalen verteld.

Daarnaast zijn in de afgelopen drie jaar, van 2009 tot 2012, verschillende afstudeeronderzoeken uitgevoerd door studenten maatschappelijk werk en dienstverlening van De Haagse Hogeschool over Polen in Den Haag. Er is een gevarieerd aanbod aan onderzoeksvragen onder de loep genomen bij verschillende zorginstellingen in de stad die aangaven met de groep in aanraking te komen. Het lectoraat Grootstedelijke Ontwikkeling was bij een deel van deze onderzoeken opdrachtgever, bij een deel werd de begeleiding door het lectoraat verzorgd. In deel II zijn deze onderzoeken gebundeld.

Er zijn door de verhalen heen een aantal teksten toegevoegd (in kaders). De teksten zijn buiten de onderzoeken tot stand gekomen en geven extra informatie en toegevoegd context materiaal.

Mijn dank gaat uit naar de ondersteuning en het meedenken van Vincent Smit, lector Grootstedelijke Ontwikkeling; Nienke van Dijk, academiedirecteur Sociale Professions; Hester Brauer, collega bij Maatschappelijk Werk en Dienstverlening en Viola Heutger, collega onderzoeker bij het Centrum voor Lectoraten en Onderzoek.

¹ Een mooi recent voorbeeld is het hoofdstuk "De mensen moeten leren relativeren. Klein Warschau in Den Haag" geschreven door Will Tinnemans (Willems & Verbeek, 2012, pp. 279-299).

INLEIDING

De positie van Polen in Den Haag is niet onder een noemer te vatten. De groep varieert in leeftijd, in sekse, in migratiegeschiedenis, in opleidingsniveau: in allerlei kenmerken die relevant zijn voor ervaringen bij migratie. De groep valt daarmee ook niet eenvoudig te vergelijken met eerdere migrantengroepen: alleen al de juridische status en de context van de Europese Unie maakt dat de migratie in een nieuwe context plaatsvindt. In het eerste hoofdstuk, de achtergrondsheets, wordt ingegaan op de groepskenmerken.

Deze bundel bevat verhalen over migratie-ervaringen. Het is geen poging om een totaal beeld van Polen in Den Haag te schetsen, het is bedoeld om een indruk te geven van verschillende aspecten waarmee deze groep migranten te maken krijgt. Na de achtergrondsheets is de bundel gesplitst in twee delen: in deel I wordt verslag gedaan van interviews met Poolse migranten die al langere tijd in Nederland wonen en werken. In deel II zijn verslagen van de afstudeeronderzoeken opgenomen. Het tweede deel begint met het stuk van Natasja Faust en Jennifer Winter over de beelden die in geschreven media over de afgelopen jaren naar voren zijn gekomen. Daarna beschrijft Yvonne van Soest een indruk van de ervaringen van verschillende zorg- en welzijnsinstanties met Polen in Den Haag. Het onderzoek van Roy Nagessar sluit hierop aan, maar kijkt naar de verhalen van vier vrouwen uit Polen die hij bij verschillende organisaties is tegengekomen. Deze twee stukken spelen zich voornamelijk in de wijk Segbroek af. Dat is niet toevallig: het is een wijk waar veel Polen wonen en waar veel voorzieningen zijn voor Polen. Het wordt gevolgd door een beschrijving van problemen waar het MCH Westeinde tegenaan loopt bij de nazorg van onverzekerde Midden- en Oost-Europeanen (MOE-landers). Deel II wordt afgesloten met twee stukken over leerlingen in Den Haag. Het eerste is een stuk gebaseerd op het onderzoek van drie studenten bij het Nova-college over de houding en participatie van Poolse leerlingen in het schakeltraject. Dit wordt gevolgd door een onderzoek van Özlem Akbaş en Aygül Uluç Kizilboğa naar Poolse leerlingen binnen het voortgezet onderwijs. In de discussie worden de conclusies uit de hoofdstukken nogmaals in kaart gebracht en besproken. Alle namen die in de teksten voorkomen zijn fictief om de identiteit van de respondenten zoveel mogelijk te verhullen.

1. ACHTERGRONDSCHETS: POLEN IN NEDERLAND

De zoektocht naar de positie van Polen en andere MOE-landers is nog vol onduidelijkheden. De registratie van deze groepen migranten is verplicht maar kan lastig worden gecontroleerd, de gegevens van de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) zijn niet compleet omdat niet iedere migrant zich inschrijft. De gegevens van de Belastingdienst/UWV geven inzicht in de loongegevens en zo kunnen migranten die in loondienst werken, maar zich niet bij het GBA inschrijven, bijgeteld worden. Er zit dan nog steeds een gat in de tellingen, vooral bij niet-geregistreerde zelfstandig ondernemers/zzp'ers en groepen die voor een buitenlands bedrijf werken of mensen die illegaal (zwart) in Nederland arbeid verrichten. Tenslotte is er een groep Polen die de Duitse nationaliteit hebben. Uit een combinatie van verschillende registratiegegevens, kan een schatting worden gemaakt van tussen de 250.000 en 300.000 MOE-landers in Nederland (van der Heijden, Cruyff, & van Gils, 2011; Weltevrede, Boom, Rezai, Zijderwijk, & Engbersen, 2008). Uit het merendeel van het onderzoek naar MOE-landers komt naar voren dat de groep moeilijk te bereiken is voor officiële instanties (Adriaansen, Potter, & Vlasman, 2009; Baraya & Starrenburg, 2010; Expertisecentrum Veiligheid, 2012; Handhavingskrant, December 2010; Schellingerhout, 2011). Dit werkt niet alleen in het nadeel van de instanties, maar ook ten nadele van de MOE-landers. Belangrijke informatie over belastingen, rechten en plichten komt niet altijd bij hen terecht, wat bijvoorbeeld zichtbaar is op de arbeidsmarkt: een hoog aantal migranten is op malafide wijze te werk gesteld. Dit heeft gevolgen voor de migranten zelf, waarbij ze ondanks hun legale status op illegale wijze aan het werk zijn. Maar ook voor de overheid heeft dit gevolgen, niet alleen voor inkomsten via belasting maar ook bij het wegvallen van het werk. Op dat moment kan er een probleem ontstaan waar het (malafide) uitzendbureau geen oplossing voor zoekt (Holtslag, Kremer, & Schrijvers, 2012).

UITZENDKRACHT?

Regelmatig komt het gesprek² op de uitzendbureaus: zo'n 60% van het werk dat Polen in Nederland doen, is via uitzendbureaus geregeld. In de discussies wordt regelmatig gewezen op de negatieve invloed van malafide uitzendbureaus die bijvoorbeeld naast het werk ook de huisvesting van hun werknemers regelen. Als het werk dan wegvalt, valt ook de woning weg en zit een arbeidsmigrant op straat zonder enige mogelijkheden. Maar je zou kunnen denken dat ook bonafide uitzendwerk een constructie is die niet tot een optimale structuur van de arbeidsmarkt leidt.

Malafide uitzendbureaus zijn een door alle partijen erkend probleem. In 1998 zijn de restricties rond uitzendbureaus losgelaten en kan iedereen een uitzendbureau opstarten. Er zijn dan ook honderden uitzendbureaus actief in Polen, sommige zijn enkel een niet te traceren 06-nummer. Iedereen is het er over eens dat de malafide uitzendbureaus moeten worden aangepakt.

“Het bestaan van malafide uitzendbureaus en de bijbehorende problematiek is niet nieuw. Vanaf 1970 had Nederland een vergunningstelsel om de branche te reguleren. Deze werd met de invoering van de Wet allocatie arbeidskrachten door intermediairs (Waadi) in 1998 uiteindelijk afgeschaft. Het kabinet en het parlement waren van oordeel dat een vergunning niet voldoende effectief was om fraude en malafide praktijken in de uitzendbranche aan te pakken. (...) In 2004 deden de toenmalige staatssecretarissen van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en van Financiën een voorstel om het vergunningstelsel opnieuw in te voeren. Dit voorstel vond niet genoeg steun. Uiteindelijk leidde de discussie in 2006 tot de introductie van het huidige systeem van zelfregulering” (rijksoverheid.nl). Er is nu sprake van het invoeren van een registratieplicht, maar ook daar is twijfel over: lijkt het te veel op een vergunningsstelsel? Vooral nog is zelfregulering nu de oplossing, waarbij de overheid de handhaving van wet- en regelgeving moet waarborgen (flexmarkt.nl).

Inmiddels heeft demissionair-minister Kamp een top 100 van malafide uitzendbureaus samengesteld. Deze 100 zijn geselecteerd uit een kleine 6000 uitzendbureaus waar problemen mee bestaan. De lijst wordt niet openbaar gemaakt, de uitzendbureaus worden door de inspectiedienst wel scherper in de

² Zo ook bij de masterclass 'Vreemdelingen of familie? Nieuwe arbeidsmigratie binnen de Europese Unie' van het Centre for Modern Urban Studies, Universiteit Leiden/Campus Den Haag, 20 september 2012.

gaten gehouden (nrc.nl). Ook is er een meldpunt voor malafide bureaus opgericht (www.inspectieszw.nl).

Er zijn dus maatregelen in uitzendland, waarbij de malafide uitzendbureaus worden ‘aangepakt’. Hierbij blijft een andere vraag bestaan: is het organiseren van werk voor Polen via uitzendbureaus wel de optimale manier? Ook bonafide uitzendbureaus zoeken werknemers op een tijdelijke basis, waarbij de contracten afgesloten kunnen worden en de werkgever (het uitzendbureau) verder geen verantwoordelijkheid heeft. Dit betekent dat mensen die zonder werk komen te zitten, niet per definitie worden opgevangen door het bureau dat ze naar Nederland heeft gehaald (ook met alle goede bedoelingen van een uitzendbureau kan er een gebrek aan werk zijn). En dat betekent dat die opvang bij instanties kan komen te liggen die uit maatschappelijke bronnen worden betaald. Hiermee bestaat een scheve situatie: uitzendbureaus verdienen grote bedragen uit het tijdelijke werk dat Polen en andere MOE-landers voor ze verrichten, maar als dit werk wegvalt, draait de samenleving op voor de kosten. De nieuwsberichten van vorig jaar, over 600 Poolse daklozen in Den Haag, zou hier als gevolg van kunnen worden gezien. Daarbij moet opgemerkt worden dat, net als bij de dienst- en hulpverlening, slechts een klein deel gebruik maakt van opvangmogelijkheden. De maatschappelijke kosten blijven echter bestaan en zijn zichtbaar (Engbersen, Ilies, Leerkes, Snel, & van der Meij, 2011; Holtslag, et al., 2012; Trouw, 1 november 2010b).

Het werk dat veel Polen doen, is tijdelijk maar structureel: het is elk jaar terugkerend tijdelijk werk. Je zou kunnen zeggen dat uitzendbureaus hiermee een lange termijn commitment hebben, en niet een tijdelijke oplossing voor het gebrek aan werknemers bieden. Het is dus maar de vraag of dit werk wel uitzendwerk zou moeten zijn: het is veel logischer en maatschappelijk verantwoord om mensen een tijdelijk contract te bieden met het bericht dat ze aan het eind van het contract weer in een bus naar huis worden gebracht (en dus niet alleen van huis worden gehaald). En dat ze, als het werk is bevalen, en zij zijn bevallen, ze het jaar erop weer een contract krijgen. Daarmee wordt de permanente tijdelijkheid van het werk gefaciliteerd en kunnen werkgever en werknemer tevreden zijn zonder de samenleving te belasten met de negatieve randeffecten van bonafide of malafide uitzendbureaus.

MIGRATIEGESCHIEDENIS

Sinds het opengaan van het IJzeren Gordijn en de toetreding van Polen tot de Europese Unie ongeveer 15 jaar later, is er een graduele toename van Poolse migratie naar West-Europa. In 2004, het jaar van toetreding tot de EU, waren er tussen de 34.000 en 53.000 Poolse arbeiders in Nederland (Pijpers, 2007). Een deel van hen zijn ‘Duitse Polen’ uit het gebied rond Opole en Silezië: als iemand Duitse herkomst kan bewijzen, dan heeft die persoon recht op de Duitse nationaliteit. Groepen uit grensgebieden met Duitsland komen hier ook voor in aanmerking. Omdat deze groep ook de Duitse nationaliteit heeft, kon zij voordat Polen was toegetreden tot de EU al in andere landen legaal (zonder werkvergunning) aan het werk.

Na de toetreding tot de EU nam het aantal Polen in Nederland toe, waarbij verschillende wettelijke regelingen voor migratie werden gebruikt. Men kwam niet alleen als arbeidsmigrant maar ook bijvoorbeeld als zelfstandig ondernemer (in 2005 stonden 2600 Polen als zelfstandig ondernemer geregistreerd). Ook was in die tijd de constructie dat men voor een ‘Pools’ bedrijf in de bouw werkte, niet ongewoon. Tussen 2004 en 2007 waren er verschillende constructies om Poolse arbeiders aan te nemen. In 2007 werd de tewerkstellingsverplichting opgeheven waarmee de grenzen voor Polen open werden gezet (europa-nu.nl; ec.europa.eu).³

³ Bij de toetreding van Polen in 2004 hadden de meeste landen van de EU een tweejarige overgangsregel. Ierland, Engeland en Zweden hadden deze belemmering voor Poolse arbeid niet.

Tabel 1.1: Migratie uit Polen naar Nederland 1995-2011⁴

	Immigratie	Migratiesaldo⁵
1995	1236	782
2000	1884	1286
2001	2176	1596
2002	2275	1783
2003	2106	1484
2004	5073	4316
2005	6672	5671
2006	8214	6777
2007	10126	8318
2008	13890	11036
2009	13027	9429
2010	14782	11193
2011	18937	14074

Bron: statline.cbs.nl: zelf-geselecteerde gegevens.

In tabel 1.1 komt naar voren dat rond 2004, de toetreding tot de EU, meer dan een verdubbeling van de geregistreerde Polen in de migratiecijfers te zien is. Ook na 2007, toen de overgangsregelingen vervielen, is er een toename van Poolse registratie. Dit zou kunnen betekenen dat de wettelijke veranderingen een positieve invloed op het migratiecijfer hebben gehad. Maar ook in de andere jaren is er een stijging in de migratie te zien. In 2009 is de migratie van Polen ietwat afgenomen, de crisis lijkt weinig effect te hebben: in 2010 en 2011 zijn de aantallen weer gestegen. Een belangrijke opmerking bij de cijfers is dat deze over geregistreerde migratie gaan. Uit de tabel blijkt niet of de niet-geregistreerde migratie onevenredig is afgenomen. Of de stijging van arbeidsmigranten puur een stijging in registratie is, en niet een stijging in aantallen migranten, moet nog verkend worden.

Ook voor het opengaan van het IJzeren Gordijn is er een lange geschiedenis van Poolse migratie, naar verschillende delen van de wereld. Zo is in 1906 het boek

⁴ In bijlage 1 is een tabel opgenomen waar ook Bulgaarse en Roemeense migratiecijfers in te zien zijn.

⁵ Exclusief administratieve correcties.

‘The Jungle’ van Upton Sinclair gepubliceerd over de slachthuizen in Chicago. Het boek vertelt het verhaal van de erbarmelijke omstandigheden van onder andere Poolse arbeiders in de nieuwe fabrieken van Chicago. Migratie naar Nederland wordt niet veel later geregistreerd: *“Tot 1910 trokken enkele honderden Polen naar Limburg om in de mijnen aan de slag te gaan. Het grootste deel hiervan woonde en werkte daarvoor al in Duitsland. Redenen om naar Nederland te trekken waren zowel politiek als economisch. Zo vluchtte een deel van hen vanuit Pruisen vanwege de daar aanwezige anti-Poolse sentimenten. Daarnaast trokken er veel contractarbeiders, die voorheen in mijnen in het Ruhrgebied werkten, naar Limburg. Zij konden het werk doen dat veel Nederlanders niet wilden of konden doen. Er was namelijk een groot tekort aan geschoold mijnpersoneel onder de Nederlanders. Ook waren veel Nederlanders niet te spreken over de gebrekkige sociale voorzieningen die geboden werden. (...) In 1920 waren er zo’n 1000 Polen werkzaam in de Limburgse mijnen. Dit zijn echter alleen de Polen die zich onderdeel van de pas opgerichte onafhankelijke Poolse staat beschouwden. Veel uit Duitsland afkomstige Polen zitten dus niet bij dit cijfer in.”* (vijfeeuwenmigratie.nl)

De tellingen van toen liepen tegen dezelfde vraagstukken aan als tellingen nu, ook in 1920 waren er dubbele nationaliteiten.

De daarop volgende migratie ‘stroom’ van Polen naar Nederland was militair: mede dankzij de Eerste Poolse Pantserdivisie is Breda al voor de Hongerwinter van 1944-1945 bevrijd. De kleine groep soldaten die na de oorlog in Nederland is gebleven, heeft vooral in Breda een stempel achtergelaten. *“In 1952 om de kinderen van oud-strijders toch een beetje van hun Poolse taal en cultuur dichterbij te brengen heeft de PTK een Pools Zaterdagsschooltje (Polska Szkoła Sobotnia) opgericht. In 1997 werd opnieuw het Poolse Zaterdagsschooltje opgericht. In Breda en omgeving kwamen steeds meer kinderen van gemengde huwelijken. Mevrouw Mery Eberle-Jaworski leidde de school tot 2001”* (polonia.nl).

De eerste Poolse kerk in Nederland staat in Amsterdam en is opgericht na de Tweede Wereldoorlog. Na 1982, bij de vluchtelingenstroom na de onrusten rond de vakbond *Solidarność* (Solidariteit) die in 1982 werd verboden, werd ook in Rotterdam een Poolse kerk opgericht. De toen opgerichte kerken worden ook nu nog gebruikt en beleven sinds de eeuwwisseling een opleving. Het parochiebladje *Niedziela w Hollandi* (Zondag in Nederland) is inmiddels uitgegroeid tot een van de grootste weekbladen van en voor Polen in Nederland (van Soest 2010; Willems & Verbeek, 2012).

In 1982 werd al gesproken van ‘grote aantallen’ Polen in Nederland, bij kamerdiscussies over de toelating van Poolse vluchtelingen. Men wilde (toen al) voor-

komen dat ‘massa’s’ Poolse vluchtelingen naar Nederland zouden komen. Uiteindelijk is de schatting dat rond de honderd (!) vluchtelingen in Nederland zijn terechtgekomen (ten Doesschate, 1993).

GASTARBEID IN NEDERLAND

Polen worden veelal beschouwd als ‘tijdelijke gastarbeiders’ die voor seizoensarbeid naar Nederland komen. Voor een deel van de Poolse migratie gaat dit zeker op en de vergelijking met gastarbeid uit de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw levert dan verschillende toekomstscenario’s. Bij de eerste groepen gastarbeiders wordt vaak de scheiding gemaakt tussen Spaanse en Italiaanse gastarbeid, tegenover Turkse en Marokkaanse gastarbeiders. Migranten uit de eerste ‘groep’ zijn in grote aantallen teruggekeerd naar het land van herkomst, bij de tweede ‘groep’ heeft de migratie een permanent karakter gekregen (Dagevos, 1998; Penninx, Munstermann, & Entzinger, 1998). De vergelijking met deze twee clusters zou daarmee twee toekomstscenario’s geven.

Het eerste scenario schetst een (grote) terugkeer waarbij een klein deel van de MOE-landers zich in Nederland vestigt. De tweede vergelijking suggereert dat er een grote kans is dat er over tien jaar groepen gemarginaliseerde MOE-landers in de Nederlandse samenleving zijn, die de taal niet spreken, geen werk hebben en hun familie hebben laten overkomen. Beide vergelijkingen kunnen aan de kaak worden gesteld, er zijn grote verschillen tussen de gastarbeid van nu en toen. Het merendeel van de Poolse en andere MOE-migranten hebben de lagere school afgerond en kunnen lezen en schrijven in het alfabet dat in Nederland wordt gebruikt. De Polen en MOE-landers zijn over het algemeen hoger opgeleid dan de eerdere gastarbeiders waren. De economische en politieke situatie in het thuisland geeft een andere push dan in het verleden, toen migranten uit zeer arme landen of dictaturen kwamen. Belangrijk is ook de verandering van de context van migratie: pendelmigratie is vandaag veel eenvoudiger naar Polen en de andere MOE-landen dan dat deze in de jaren 70 en 80 was naar Turkije en Marokko of Spanje en Italië. Ook de context van de ontvangst in de Nederlandse samenleving is anders: door EU-regelgeving hebben Polen rechten die eerdere gastarbeiders niet hadden. Een vijfde verschil ligt in de genderverhoudingen: vergeleken met eerdere gastarbeid migratie zijn relatief veel vrouwen uit de MOE-landen in Nederland. Van de migranten die in Nederland geregistreerd zijn, is ongeveer de helft vrouw. Ook is contact met het land van herkomst makkelijker te onderhouden vanwege de enorme veranderingen

in telecommunicatie en internet. Vooral de toegang tot internet kan interessante (nieuwe) vragen oproepen, niet alleen voor netwerkvorming, maar ook over de bereikbaarheid van Polen. Ten slotte kan gekeken worden naar de demografie van Nederland: in de jaren 60 en 70 was van vergrijzing weinig sprake. De potentiële toekomstige beroepsbevolking geeft voor een tweedegeneratie Poolse migranten een mogelijk heel ander toekomstperspectief dan dat wat voor de kinderen van eerdere arbeidsmigranten bestond (Coyle, 2007; Dagevos, 2011; Holtslag, et al., 2012; Weltevrede, et al., 2008; Willems & Verbeek, 2012).

POLEN IN DEN HAAG

Ook voor Den Haag moet het aantal Polen en andere MOE-landers worden geschat op basis van inschrijvingen: op 1 januari 2010 stonden 10.265 MOE-landers ingeschreven, aangenomen wordt dat dit één-derde van de totale Haagse MOE-lander populatie is. Van de ongeveer 30.000 MOE-landers is het merendeel Pools of Bulgaars, naar schatting zijn er zo'n 25.000 Polen in de stad (Baraya & Starrenburg, 2010). De groep woont geconcentreerd in de wijken Regentessekwartier/Valkenbos, Laak, Transvaal en Rustenburg-Oostbroek (Karczemski & Boer, 2010; Zandstra & Jehoram⁶).

De verscheidenheid onder Polen lijkt groter dan de diversiteit onder eerdere gastarbeiders. De wettelijke status van de migranten maakt dat zij een veel bredere toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt hebben. Ondanks dat er een concentratie in de bouw en in de landbouw is van Poolse (en andere MOE-landse) arbeidskrachten, zijn er bijvoorbeeld ook zelfstandig ondernemers en hoger opgeleide werknemers op de arbeidsmarkt. Ook is de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen hoog (Dagevos, 2011). Opleidingsniveaus zijn variabel, gezinssamenstelling is verschillend, en de migratiepatronen zijn anders. Het lijkt alsof er in Den Haag verschillende groepen Polen wonen.

Weltevrede et al. (2008) hebben een indeling gemaakt waarbij de duur van het verblijf van migranten (p. 24) het belangrijkste is: korte termijn en middellange termijn migranten. Volgens de auteurs weerspiegelt dit aspect andere kenmerken van de migranten, die hiermee in twee groepen geanalyseerd zouden moeten worden. Engbersen et al. (2011) voegen het perspectief van de migrant toe: naar

⁶ Het jaartal is onbekend

de binding met het thuisland en de binding met het bestemmingsland. Zij komen op vier migranten ‘ideaal’ typen:

Figuur 1.1: Migratiepatronen bij EU-arbeidsmigratie

		Binding land van bestemming	
		Zwak	Sterk
Binding thuisland	Zwak	Footloose migratie	Vestigingsmigratie
	Sterk	Circulaire- en seizoenmigratie	Transnationale migratie (binationale oriëntatie)

Bron: Engbersen et al., 2011, p. 9.

Een eerste type migrant is de migrant die tijdelijk naar Nederland komt, mogelijk meerdere malen: de circulaire of seizoenmigrant. Men werkt om geld te verdienen dat in het thuisland wordt uitgegeven of geïnvesteerd. De migrant heeft weinig contact met Nederlanders en spreekt de taal (dan ook) nauwelijks. Ongeveer 24% van de Polen in het onderzoek van Engbersen valt in deze categorie: gemiddeld wordt ruim 5400 euro per jaar naar het thuisland gestuurd. Het tweede type is de transnationale of binationale migrant: migranten die zowel in Nederland als in het thuisland geworteld zijn. Men heeft contacten in Nederland maar ook in het thuisland, spreekt Nederlands, gaat vaak terug en heeft ook bezit in het thuisland. Bij deze groep wordt jaarlijks minder geld teruggestuurd, rond de 3900 euro, terwijl men hoger is opgeleid dan de eerste groep en een beter inkomen heeft. Ongeveer 16% van de Polen valt in deze categorie. Een derde patroon is vestigingsmigratie, waarbij de migrant aangeeft langere tijd in Nederland te willen blijven. Ook in deze categorie zijn hoger opgeleiden meer vertegenwoordigd, en vaak heeft men kinderen in Nederland. Vestigers komen onder de Polen ongeveer even vaak voor als het eerste type, rond de 24%. Het laatste type dat Engbersen beschrijft is gelabeld ‘footloose migratie’: migranten die weinig geworteld zijn in de Nederlandse samenleving en geringe contacten onderhouden met het thuisland. Zij hebben vooral, maar niet uitsluitend, een lage opleiding. Het is met 34% wel de grootste groep in het onderzoek van Engbersen (waar met 353

Poolse respondentent is gesproken). De groepen zijn gebaseerd op clusters van kenmerken en moeten niet als statische eenheden worden opgevat: er is veel overlap tussen de typen.

In de Nederlandse samenleving gaat de meeste aandacht uit naar groepen die in een lastige positie zitten, bijvoorbeeld omdat ze werkloos zijn geraakt en zo ook huisvesting zijn verloren. Ook gaat er aandacht naar slechte werkomstandigheden, slechte woonomstandigheden etc. Dit geeft een beeld dat er veel problemen zijn met de MOE-landers en dat de ontvangende samenleving 'iets' moet doen om die problemen te voorkomen. Deze aandacht gaat voorbij aan de diversiteit van de groep. Uit de verhalen die volgen, komt een ander beeld naar voren.

DEEL I: INDRUKKEN OVER DE TIJD

2. MIGRATIEVERHALEN OP LANGERE TERMIJN

Veel van de literatuur over Polen in Nederland en in Den Haag is gebaseerd op statistisch onderzoek. De gegevens zijn een momentopname waarbij geen extra vragen konden worden gesteld. Dit rapport gebruikt de statistieken om een stap verder te gaan: hier wordt gekeken naar een deel van de migranten die al langere tijd uit Polen zijn vertrokken en zich in Den Haag (vooral het Valkenboskwartier) hebben gevestigd. Hun migratieverhalen zijn opgenomen en beschreven.

ONDERZOEKSPROCES

In dit verhaal wordt gezocht naar de verhalen achter de statistieken. Hierbij wordt een holistische aanpak nagestreefd: het gaat niet om generalisering tot (verklaarende) elementen maar het doel is een beeld te geven van het dagelijkse bestaan van een aantal Poolse migranten in Den Haag. Eerder onderzoek geeft een lijst van kernpunten die in de gesprekken aan bod komen (Baraya & Starrenburg, 2010; Korf, 2009; van Soest, 2010). Daarnaast is het contact met respondenten opgebouwd over een periode van ongeveer een jaar. Uit die periode zijn verschillende ervaringen gebruikt ter aanvulling van de topic lijst (bijlage 2) die bij de gesprekken leidraad was. Hoe het onderwerp voor de respondenten belangrijk is (of niet) en welke problemen worden ervaren is door de respondenten ingevuld (Verschuren, 2001, 2003; Wester, 1991). Bij de analyse is vooral gekeken naar de unieke bijdrage van de verhalen van de respondenten. Zo zijn bijvoorbeeld de gesprekken over huisvesting buiten beschouwing gelaten: uit de literatuur blijkt al hoe Polen in verschillende fases van de migratie en van het leven gehuisvest zijn (zie bijvoorbeeld: Adriaansen, et al., 2009; Dagevos, 2011; Korf, 2009; Willems & Verbeek, 2012). Die verhalen lopen erg parallel: in het begin in slechte huizen met anderen, en langzaam aan betere accommodaties. Nu woont men naar tevredenheid.

De probleemdefinitie is bij de respondenten gelegd: wat zien en ervaren zij als problemen. Uit de media en de politiek komen regelmatig ‘problemen’ naar voren over de Poolse bevolking van Den Haag. Een van de doelen van dit onderzoek was om te achterhalen wat gevestigde Poolse migranten hiervan denken. Het probleem zou gedefinieerd kunnen worden als een gebrek aan stemmen (*voices*):

de migrantengemeenschap is vaak onderzocht, veel geënquêteerd maar weinig gesproken (Coenen, 1987; Khonraad & Veldhuysen, 2009; Wester, 1991).

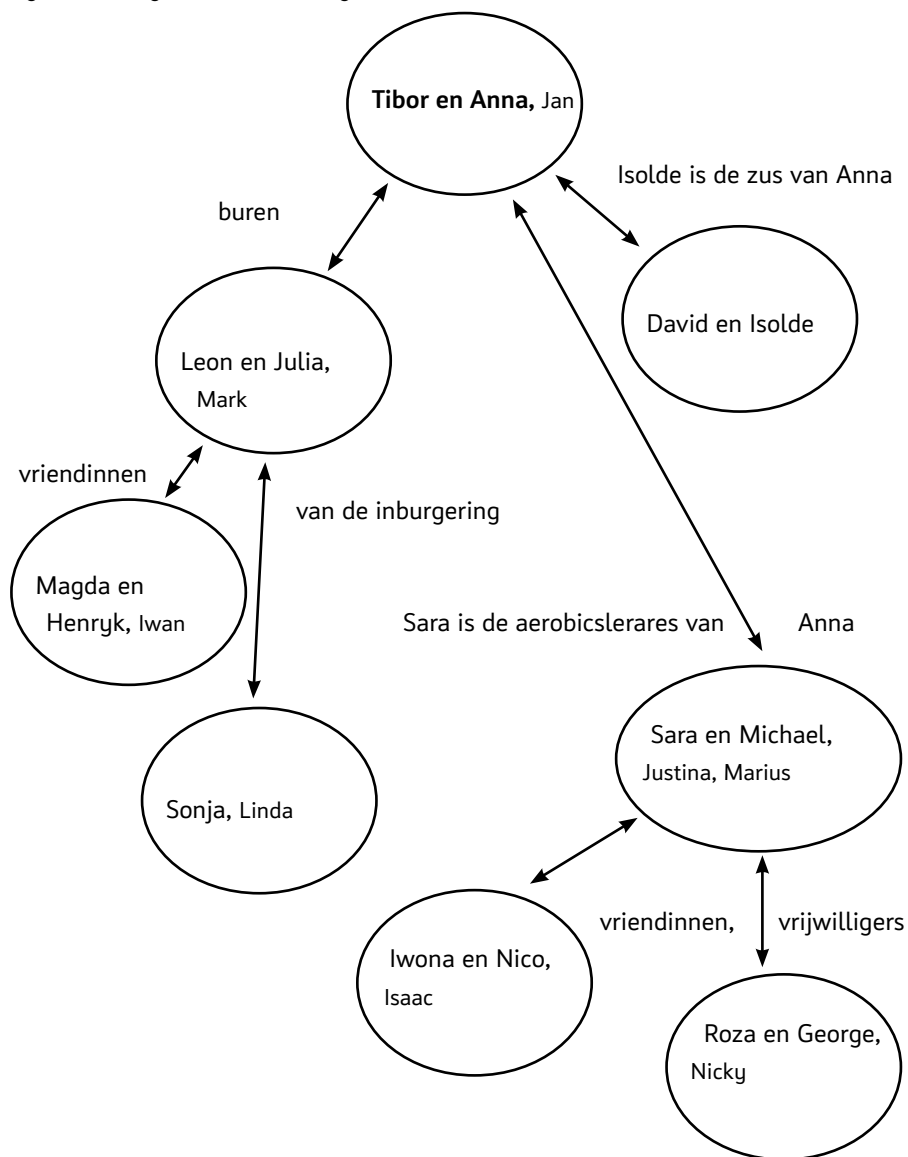
Naast de keuze van de groep is ook de locatie specifiek gekozen om een afbakening te hebben: de stad Den Haag en daarbij vooral de wijken Escamp en Valkenbos waar een concentratie van Polen bestaat (Adriaansen, et al., 2009; Baraya & Starrenburg, 2010; Starrenburg, 2011; Willems & Verbeek, 2012). De selectie van respondenten was op basis van de aanbeveling van eerdere respondenten, wat vaker tot onderzoek in deze specifieke wijken zal leiden. De gesprekken zijn in 2011 in het Nederlands en in het Engels gehouden, of in een combinatie van die talen.

De respondenten zijn al langere tijd in Nederland en hebben een 'traject' doorlopen: veelal zijn ze begonnen als zwartwerkers in de bouw of in de kassen, waarbij ze in huizen met (veel) anderen woonden. Op een aantal onderwerpen kwam weinig nieuwe informatie naar voren, zoals bijvoorbeeld de eerdergenoemde huisvesting.

DE GROEP

Deze studie is gebaseerd op het netwerk beginnend met twee personen: het spinweb rond dit stel is gebruikt om inzicht te krijgen in de migratiegeschiedenis maar ook in de omstandigheden van een deel van de Poolse migranten die al langer in Den Haag wonen.

Figuur 2.1: Diagram van verbindingen

Tibor en Anna wonen samen met hun zoontje Jan in een gehuurde benedenwoning. Tibor is 32 en Anna is 25, hun kind is twee jaar oud. Ze zijn niet getrouwd, hij is zzp'er en heeft een voegbedrijf, zij zorgt voor het kindje dat naar de peuterspeelzaal gaat (een paar uur per dag). Tibor is sinds 2001 weg uit Polen omdat zijn huwelijk stuk was gelopen. Daarnaast trok het westen, hij wilde naar Engeland. Eenmaal onderweg is hij in Nederland blijven hangen, hij had hier al vrienden. Na een half jaartje is hij toen weer vertrokken, hij kon bij zijn tante in Zwitserland werken maar ook dat beviel niet en zo is hij voor langere tijd naar Nederland gekomen (al heeft hij aan de grens nog getwijfeld of hij niet toch naar Parijs zou gaan). Anna is korter in Nederland, sinds 2005 en kwam omdat haar zus, Isolde, hier al was. Ze kwam al eerder tijdens de schoolvakanties om geld te verdienen maar na het halen van haar middelbare schooldiploma kwam ze voor langere tijd. In die tijd is ze Tibor tegen gekomen, ze was 19 en had niet echt plannen voor de toekomst. In deze periode reisde ze veel heen en weer, tot ze zwanger raakte, toen heeft ze met Tibor een eigen plek gezocht.

Isolde, de zus van Anna, woont met haar vriend David in een dubbel bovenhuis, zij is 29 en David 34. Isolde heeft het huis rond 2008 gekocht. Ze heeft het lange tijd verhuurd terwijl ze zelf een ander huis huurde. Nu wonen ze voor het eerst met z'n tweeën, daarvoor verhuurden ze een deel. Het huis is nog in de jaren 70-stijl, ze zijn bezig met een gigantische verbouwing waarbij de badkamer wordt verplaatst, muren eruit gaan en alles naar een nieuwe eeuw wordt gebracht. Isolde is rond 2001-2002 gekomen, ze is een vriendin naar Nederland gevolgd: *"Ik kwam hier en ik dacht, 'dat wordt voor een korte periode'... maar ja, nu ben ik hier al lange tijd. Ik was 19 en net van school. Ik wilde niet meer bij mijn ouders wonen, ik had problemen met de onderwijzers en wilde niet meer leren of studeren, ik had zoveel aan mijn hoofd. Dus kwam ik naar Nederland."* Ze ontmoette David op een feest in Den Haag. Hij groeide op in Łódź, waar hij ook heeft gestudeerd. Hij kwam naar Nederland om wat nieuws te zien, iets anders te doen. Een vriend vroeg of hij zin had om langs te komen en zo is hij hier terechtgekomen. *"Ik had niks van tevoren gepland. Ik was iets van 21 jaar en ik verliet Polen omdat een vriend hier in Nederland woonde. In Polen had ik een goede baan, ik was chef-kok en woonde samen met mijn vriendin. We hadden een klein huisje in het centrum gekocht. Ik had een goed leven, met meer dan genoeg geld."* Maar hij vertrok toch.

Julia en Leon met Mark wonen tegenover Tibor en Anna in een benedenwoning, zij hebben het gekocht en compleet verbouwd. Muren zijn weggebroken, de gang en keuken zijn bij de kamer getrokken, achter is uitgebouwd. Hij is 36, zij 35 en

Mark is 4½. Mark gaat nu naar school, heeft hulp om Nederlands te leren van een logopediste, Julia studeert voor haar staatsexamen Nederlands (waarmee je bijvoorbeeld aan het hoger onderwijs kan deelnemen) en hij heeft zijn eigen bedrijf: hij importeert ramen uit Polen en zet ze in. Beiden komen oorspronkelijk uit Ostrowiec Świętokrzyski, ten zuiden van Warschau. Leon is opgeleid tot explosievaardskundige (hbo-niveau) en werkte als bewaker. Dat beviel niet en hij kende mensen in Nederland, in de Haagse regio. En zo kwam hij in Den Haag terecht. Julia volgde in 2006 en hetzelfde jaar is hun zoon geboren. Leon was toen al zeker 5 jaar in Nederland: *“Toen ik hier eerst kwam, betaalden ze me in gulden, Polen was nog geen lid van de EU. Ik verdiende duizend gulden per week. We hebben toen geprobeerd om onze positie legaal te maken maar dat lukte niet, het was onmogelijk.”*

Via Julia kwam ik in contact met Magda en Henryk en zoontje Iwan. Zij wonen in een bovenhuis ietsje buiten het Valkenboskwartier, in een huurhuis. Iwan is bijna 5 jaar oud, Magda is 34, Henryk is 36. Magda kwam in 2003 als au-pair naar Nederland, zorgt nu met name voor Iwan en doet de inburgeringscursus om daarna door te gaan met het staatsexamen.⁷ Hij heeft een eigen bedrijf en werkt in betonreparatie. Magda is tijdens haar studie wiskunde al een paar keer naar Nederland komen liften, met haar toenmalige vriend. Ze kende Nederland, en toen in 2003 een ongeluk gebeurde, besloot ze te vertrekken (het verhaal rond het ongeluk heeft ze niet gedeeld). Ze kwam in Wassenaar terecht en heeft daar drie jaar als au-pair gewerkt. In die drie jaar heeft ze Henryk in Polen ontmoet en besloot hij ook naar Nederland te komen, voor haar. Hier leerde hij snel mensen kennen en kon hij meewerken in de bouw.

Ook kwam ik via Julia bij Sonja terecht: Sonja woont met dochter Linda in een bovenhuis in de Bomenbuurt. Zij is 32 jaar oud, Linda 8. Sonja vestigde zich in 2006. Ze kwam alleen, haar man bleef in Polen met hun dochttertje. Hij kwam een jaar later, Linda heeft een tijd bij haar ouders gewoond en kwam het jaar daarop. Ze geeft verschillende redenen waarom ze naar Nederland is gegaan: haar zus was hier al, in Polen kon ze geen werk vinden en waren de vooruitzichten ook niet goed. Later in het gesprek blijkt nog een andere migratiereden: *“En ik ben gescheiden, dat kon niet in Polen. Nu is het niet meer zo erg als vroeger, maar ik kom uit een klein dorpje, daar is het ongemakkelijk. Gelukkig kon ik alles hier regelen, in Polen zou dat te lastig zijn geweest. Hij komt niet uit hetzelfde*

⁷ In bijlage 3 is een overzicht opgenomen van de verschillende manieren om taal- en inburgeringsonderwijs te volgen.

dorp, maar ook uit een klein dorpje.” Sinds de scheiding wonen Sonja en Linda met z’n tweeën, haar ex-man woont ook in Den Haag.

Anna verwees me door naar Sara. Sara woont even verderop met haar man Michael en twee kinderen, een dochter van zes en een zoon van bijna vijf jaar. Hij komt uit het zuiden van Polen, ten zuiden van Warschau, zij uit Warschau. Hij werkt voor een groot verbodbedrijf uit Monster, zij doet veel vrijwilligerswerk voor verschillende instanties. Ze wonen op een middenetage waar hij tijdens het gesprek de badkamer aan het verbouwen is. Het is een huurhuis maar ze hebben er veel werk aan. Sara is eerst voor vakanties en vakantiewerk naar Nederland gekomen, met haar toenmalige vriend. *“In 1999 voor het eerst, voor vakantie toen ik studeerde, in Polen heb je drie maanden zomervakantie. In de bloemenindustrie, dat kon gewoon ook al was Polen nog geen deel van de Europese Unie. We stonden op een camping in Monster, als student was dat heel erg leuk, een groot avontuur. Een beetje werken en dan had je heel veel geld, dan kon je kopen wat je wilde, je kon gaan en staan waar je wilde.”* Toen ze hier was, ontmoette ze haar huidige man Michael en samen zijn ze naar Australië gegaan. Bij terugkomst is zij in Polen gaan wonen, terwijl hij om de zes of acht weken twee maanden naar Polen kwam. Zo hebben ze een tijdje geleefd, bij de tweede zwangerschap is ze naar Nederland gekomen, in 2006.

Via Sara kwam ik in gesprek met twee van haar vriendinnen waar ze ook vrijwilligerswerk mee doet. Hen ontmoette ik bij de opening van een expositie in de wijkbibliotheek, georganiseerd in het kader van de Poolse maand in 2011 (zie ook vijfeeuwenmigratie.nl). Iwona is getrouwd met Nico en samen hebben ze zoontje Isaac van zes. Oorspronkelijk komen ze uit Szczecin, een stad ten noordoosten van Berlijn. Ze wonen in een koophuis, iets buiten het Valkenboskwartier. Hij is 33 jaar, Iwona is 32. Iwona kwam acht jaar geleden naar Nederland voor een vakantie bij familie van Nico en zo zijn ze gebleven. Ook met Roza ben ik via Sara in contact te komen. Zij is getrouwd met George en heeft een dochter van vier. Zij is 35 jaar, hij is 34 en beiden komen ze uit de buurt van Gdansk, uit een dorpje op iets van 80 kilometer van de stad. Hij werkt nu voor zichzelf in de bouw en zij zoekt werk: haar diploma is nog niet erkend, dat proces loopt. Ook Roza en George zijn samen naar Nederland gekomen, in 2003. Ze hadden werk in Polen maar wilden het toch hier proberen. Ze hebben lang heen en weer gependeld en nog steeds twijfelen ze over waar ze gaan wonen. Hoe ouder hun dochter wordt, des te lastiger de terugkeer is.

WERKSITUATIES

Anna is begonnen in het Westland, voor vakantiewerk. Ze werkte daar illegaal en ze moest zich met een vals paspoort identificeren. Ze kreeg geen contract, een laag loon van iets van 300 euro per week waarvoor ze elf uur per dag, vijf of zes dagen per week moest werken. Het was via een uitzendbureau. Een keer is op het werk haar geld gestolen, ze heeft aangifte gedaan maar toen werd de werkgever woedend, ze mocht niet naar de politie. Na de achtste maand van haar zwangerschap heeft ze een tijd niet meer gewerkt, nu werkt ze op zaterdag in de schoonmaak. Tibor heeft een eigen bedrijf in de bouw dat hij in 2007 is gestart. Hij heeft zich rond 2005 ingeschreven, daarvoor werkte hij eigenlijk alleen maar zwart op verschillende klussen. De inschrijving was nog een heel gedoe. Zijn paspoort was verlopen waardoor hij geen sofinummer kreeg. Maar omdat hij niet in Nederland/Den Haag stond ingeschreven, kon hij ook geen paspoort bij de ambassade aanvragen. Het bureaucratische web kon alleen doorbroken worden omdat hij voor vakantie naar Polen ging en daar een nieuw paspoort kon aanvragen.

Klussen en bouwen

David werd verliefd op het opknappen van huizen: om te zien hoe mooi het huis weer wordt, om te zien hoe gelukkig de mensen met hun gerenoveerde huis zijn. Hij heeft op veel verschillende projecten gewerkt, overal in het land. Pleisteren, ornamenten herstellen, was zijn eerste ‘specialisme’, net zoals bij de anderen op het werk geleerd. Hij heeft in het begin een tijd voor dezelfde man gewerkt, een vriend, en in de hele regio pleisterwerk gedaan. Hij zou de helft van de winst krijgen, maar werd belazerd en kreeg uiteindelijk niks extra. Via de eigenaar van een huis dat hij toen net aan het opknappen was, hoorde hij over een andere klus. Daar is hij toen gaan werken wat ook betekende dat hij een nieuwe woonplek moest zoeken, hij woonde en werkte met die man. Dus heeft hij zijn spullen gepakt en is met een nieuwe groep aan het werk gegaan. *“Je zat soms in de meest vreemde situaties. Ik werkte voor een hotel in Maastricht, daar waren nog geen douches of badkamers. We hadden een kraan, we hadden een geiser en we hadden zo’n grote emmer, waar je cement in aanmaakt. Dus hebben we een gat in de vloer geboord om bij de afvoer te komen en met wat oud bouwplastic maakten we een douchegordijn. Zo hadden we toch een douche. We kookten op een elektrisch plaatje, het was echt kamperen. Heel erg leuk en we konden zo heel veel geld besparen.”* Vanaf 2004 is het minder goed gegaan, maar vooral na 2007 werd het moeilijker om goed te verdienen. Tot 2004 werkte David met een sticker

in zijn paspoort en hij moest om de drie maanden langs de vreemdelingenpolitie. Tussen 2004 en 2007 werd er niet zoveel gevraagd, hij had een contract en dat leek alles te regelen. Nu lijkt het allemaal moeizamer, er zijn steeds mensen die naar zijn werkvergunning vragen. In de tijd dat deze nodig was, vroeg niemand ernaar en nu dat Polen geen werkvergunning meer hoeven te hebben, vragen veel meer mensen ernaar.

In 2008 kwam David in de problemen: hij had lang de belasting niet (zorgvuldig) betaald en er wordt een aanmaning van 42.000 euro gestuurd. Hij heeft het betaald, hij is er verder niet tegenin gegaan en al zijn eigendommen zijn in beslag genomen en verkocht. Hij staat nu dan ook niet meer ingeschreven, bestaat eigenlijk niet in de ogen van de gemeente. Het werk dat hij doet wordt zwart uitbetaald en hij is niet verzekerd. Isolde wel, ze werkt in een restaurant en zoekt werkt in de zorg. Ook zij heeft in de kassen gewerkt, ze heeft veel verschillende klusjes gehad. Niet alle klussen waren even veilig: *“Voor een baantje moesten we planten bijknippen. De wietplanten. Ik weet niet waar het was want we werden in een geblindeerde bus meegenomen. Je kon niks zien en had geen idee waar je naar toe werd gebracht. (...) Alle werkers waren Pools. Er was ook een familie, moeder, vader en tienerzoon. Zij zaten in Polen enorm in de problemen, ze hadden een vriend geholpen om geld te lenen. Maar die vriend heeft het geld niet terugbetaald dus nu zaten zij ook in de problemen, zij werden verantwoordelijk gesteld.”* Isolde vertelt dat het geld rijkelijk vloeiende, ze had nooit geldproblemen en verdiende veel. Ze had ook niet veel nodig. Haar eerste vaste baan was in een schoenenwinkel in Amsterdam waar de manager Poolse was. Dat was goed verdienen maar veel stress, het ging alleen om zoveel mogelijk verkopen. Dus daarmee is ze gestopt en sindsdien werkt ze in de horeca.

Leon heeft veel verschillende baantjes gehad en hij heeft zelfs een blauwe maandag in de kassen gewerkt. Dezelfde dag heeft hij dat werk weer opgezegd: het werk, de leidinggevend, de sfeer, het paste niet bij hem. In de beginperiode dat Leon in Nederland was, verdiende hij in guldens en het was goed verdienen. Hij werkte zwart in de bouw voor duizend gulden per week. Hij heeft toen wel geprobeerd een werkvergunning te krijgen maar dat is nooit gelukt, hij wilde een brug tussen Nederland en Polen slaan. Sinds 2006 heeft hij een eigen bedrijf, hij importeert ramen uit Polen en zet ze in. Het is geen gat in de markt maar het betaalt de rekeningen. Leon heeft op het moment van het interview grote financiële problemen: een klant van hem heeft fraude gepleegd met Leons handtekening. Leon heeft ooit voor hem ramen ingezet, ze hebben het op een semi-witte betaalwijze afgehandeld. Alleen nu claimt die man dat Leon hem nog geld moet

terugbetalen, hij zou hem een totaalbedrag van 40.000 euro hebben voorgeschooten. Leon is voor de rechter gedaagd, op zijn spullen is tijdelijk beslag gelegd.

Carrière

Sara en Michael vertellen over de verschillende vormen van arbeid die ze verricht hebben: *“Het was geen bewuste keuze, wel vanwege de kassen, daar was vroeger veel werk voordat Polen in de EU zat. In die tijd gingen we alleen naar Den Haag om te winkelen. Een vriend van ons was de eerste die in Den Haag ging wonen en die in de bouw ging werken. Dat was een droom voor de mensen die in de kassen werkten, om naar de stad te gaan en in de bouw te werken. Voor de vrouwen was schoonmaken de droom.”* Michael is in de kassen begonnen en werkte daarna in de bouw, maar hij heeft allerlei klussen. Sara doet veel vrijwilligerswerk: ze ondersteunt moeders, ‘moeders informeren moeders’ bij het consultatiebureau. Ze merkt dat veel nieuwe moeders geïsoleerd zijn, de familie zit in het land van herkomst, de man werkt lange dagen. Dus die ondersteuningstaak is heel belangrijk, niet alleen voor informatie maar ook als aanspreekpunt. Ze doet vergelijkbaar werk bij Vrolijke Moeders, een organisatie die elke week bijeenkomt, voor moeders van kinderen tussen 0 en 4 jaar. Ook via dat werk zorgt ze voor contacten, voor informatie. Sara geeft aan dat haar werk lastig is: *“Dat ik in hun privéleven ga snuffelen? Daar staan ze niet open voor, in Polen is het ook heel anders. Daar hebben we niet zo’n organisatie, werken als vrijwilliger is in Polen ook niet populair.”*

Ook Iwona doet veel vrijwilligerswerk, ze geeft les en doet veel voor Poolse vrouwen die in Nederland moeder zijn geworden. Tot 2005 heeft ze als oppas gewerkt, haar management-studie heeft ze niet afgerond. Haar man Nico: *“In de bouw werkte ik eerst als gewone migrant, en steeds kon ik een stapje omhoog. Ik heb eerst vier jaar voor een Nederlands bedrijf gewerkt [hij heeft naast een ingenieursdiploma, gespecialiseerd in elektra, ook een docentenopleiding gevolgd en was in Polen docent wiskunde aan een hogeschool]. Daarna kon ik zelf beginnen, toen de grenzen open gingen. Dus ik ben begonnen als bouwvakker, wel met elektra.”* Via via is hij aan werk gekomen, maar ook via een uitzendbureau. In die tijd kon werken niet zomaar. Om de wetten te omzeilen is hij in 2005 compagnon geworden, op papier. Nu heeft Nico een eigen bedrijf maar hij wil eigenlijk een reguliere baan, als manager bij een groter bedrijf. Henryk heeft een vergelijkbaar traject doorlopen. Ook George begon via vrienden in de bouw, daarna heeft hij vooral voor Nederlanders gewerkt. Nu heeft hij een eigen bedrijf, ook hij importeert ramen uit Polen. Als hij anderen inschakelt, lopen de contacten via via,

vooral omdat hij collega's wil kunnen vertrouwen. Hij heeft lang samengewerkt met een oudere Nederlandse man, daar heeft hij Nederlands van geleerd. Via hem heeft hij ook weer veel werk gevonden.

De zus van Sonja heeft een eigen uitzendbureau en Sonja werkt daar in de administratie. Ze werkt voor haar zus, fulltime. Dit is over de tijd opgebouwd: ze is begonnen als schoonmaakster en hoe beter haar Nederlands, hoe meer ze voor haar zus kon gaan werken. Haar ex-man werkt ook nog voor het bureau van haar zus. Hij heeft daar al lange tijd gewerkt en heeft een vast contract bij het uitzendbureau. Hij gaat wel wat anders zoeken, de scheiding is slecht verlopen en hij is nu ook niet gelukkig in zijn werk.

TAAL

De mannen werken lange dagen en hebben zo weinig tijd of energie om daarnaast nog allerlei activiteiten te doen. De meeste gezinnen proberen op zondagen samen te zijn, activiteiten te doen met het gezin. Het is lastig om nieuwe vriendschappen op te bouwen, zeker als er een taalbarrière is. De meeste vrienden zijn dan ook Pools. Dat zal niet alleen aan taal liggen, maar bijvoorbeeld ook aan herkenbaarheid van een situatie: het is een stuk eenvoudiger om met iemand te praten die in een vergelijkbare situatie zit of heeft gezeten. De eerste vriendschappen werden opgebouwd via het werk, via vrienden en bij feesten of in het uitgaansleven en waren divers. Nu worden vriendschappen veel meer via school (eigen of van de kinderen) of via cursussen gevonden. Daarbij blijft het contact met Nederlanders beperkt.

Nico heeft op het werk Nederlands geleerd en is daarmee een uitzondering onder de mannen. Voor de geboorte van hun zoon is Iwona zes maanden terug naar Polen gegaan, Nico is toen ondergedompeld in Nederlands: hij werkte met Nederlanders, hij woonde met zes Nederlanders en keek zes maanden lang Nederlandse tv. *“Als je je kind hier wilt opvoeden, moet je wel Nederlands leren. Je wilt de school kunnen verstaan. Je wilt ook niet meemaken dat je naar het ziekenhuis moet, en je kind moet alles vertalen. Dat willen we niet.”*

Magda leert om die reden ook Nederlands, Henryk ziet daar de noodzaak niet zo van in. Hij spreekt goed Engels en komt weinig in contact met mensen waarmee hij Nederlands zou moeten praten. Hun zoon zit nu in groep 1 en Henryk wil in de toekomst wel Nederlands gaan leren, voor als Iwan groter is. Maar vooralsnog is het niet nodig, ze hebben goed contact met Nederlanders maar zoeken niet naar Nederlandse vrienden. Magda is met het inburgeringsexamen bezig, daarna wil ze verder gaan voor het staatsexamen. Ze heeft al eerder de cursus voor het

staatsexamen gevolgd maar de docent was niet goed dus is ze daarmee opgehouden. Iwona heeft de inburgeringscursus al gedaan en is nu aan haar taalvaardigheid aan het werken. Ook Anna heeft de inburgeringscursus gevolgd en afgerond met A1-taalniveau. Ze gaat door met het volgen van cursussen om de taal beter te leren. Ze heeft in Polen internationale betrekkingen (hbo-niveau) gestudeerd maar de studie niet afgemaakt.

Roza heeft in Polen een opleiding tot basisschooldocent/pedagoge afgerond (hbo-niveau) en ook haar kwalificaties worden nu door de IB-Groep bekeken en gecertificeerd. Ze wil graag in een peuterspeelzaal werken maar ze vindt haar Nederlands daar nog niet goed genoeg voor. De inburgeringscursus heeft ze afgerond, met taalniveau A2. Zij en haar man krijgen allebei les van een bevriende Nederlandse docent. Ze heeft ook contact met iemand via Taalmaatje, om haar Nederlands te oefenen. Ze hoopt dat haar Poolse hbo-diploma erkend wordt en haar taalvaardigheid verbetert, want na vijf jaar thuiszitten wil ze heel graag aan de slag.

Sara is opgeleid als pedagoge/sociaal medewerker, waar ze in Polen ook arbeidsmarktervaring in heeft opgedaan. In Nederland is ook haar diploma nog niet volledig erkend. Ze heeft deelgenomen aan de inburgeringscursus en mocht al snel overstappen naar het staatsexamen. Dat heeft ze gehaald. Daarnaast volgt ze een cursus bij IDHEM (Integratie in Den Haag van Europese Migranten), waarmee de stichting ondersteuning voor daklozen opvang uit MOE-landen wil geven.

Julia heeft een opleiding economie afgerond maar heeft daar nog niet mee kunnen werken. In Polen kon ze in die sector niks vinden en inmiddels is het lang geleden dat ze haar diploma heeft behaald. Ze bereidt zich voor op het staatsexamen en daarna wil ze aan het werk. Maar ze weet niet zo goed hoe of wat: de opleiding is van lang geleden, er is veel veranderd sinds die tijd. Dus eigenlijk zou ze een vervolgopleiding moeten doen, of een Nederlandse opleiding maar dat is weer lastig omdat ze Mark hebben (en duur).

Sonja volgt een boekhoudcursus (Praktijkdiploma voor boekhouding) en heeft de inburgeringscursus met taalniveau A2 afgerond. Als ze haar werk goed wil doen, dan zal ze nog vervolgopleidingen moeten doen, iets wat in de planning zit.

Kinderen en taal

De kinderen zijn veelal geboren na de migratie: een aantal van de respondenten is teruggegaan voor de bevalling, een enkeling (Sara) woonde in Polen terwijl haar man in Nederland werkte. De kinderen hebben niet zo heel veel problemen. Het lastigste is taal, omdat ze in een Pools gezin zijn opgevoed. Maar dat struikelblok verdwijnt vrij snel als ze naar school gaan, de kinderen pikken de taal

snel op. Thuis praat iedereen vooral Pools, alleen Sonja is daarmee gestopt. Haar dochter was al wat ouder, vier jaar, toen ze naar Nederland kwam en heeft het in de beginperiode moeilijk gehad. *“Ze werd meteen ziek op school, ik kreeg na een uur nadat ik haar had gebracht een telefoontje dat ze hoofdpijn had of dat ze ziek was en moest overgeven. Volgens mij was het stress, zodra ze thuis was, voelde ze zich weer goed. De eerste week ging goed, maar na de eerste week begreep ze het niet meer. Niemand verstond haar, dat heeft wel iets van drie maanden geduurd, toen begon ze meer te begrijpen.”* Linda heeft een jaar in de schakelklas gezeten, daarna is ze in het reguliere onderwijs ingestroomd. Nu gaat het goed, het is alleen door de scheiding van haar ouders weer even lastig geweest. De voertaal thuis is inmiddels ook Nederlands, al was het maar voor Sonja om te oefenen. Maar Linda wil ook geen Pools meer praten als ze thuis is. In Polen spreekt ze weer wel probleemloos Pools, maar haar Nederlands is beter.

De kinderen van Sara zitten op een christelijke basisschool in de buurt. Haar zoontje is erg verlegen waardoor hij moeilijker Nederlands praat. Hij krijgt ondersteuning van een logopedist omdat zijn uitspraak niet goed is. Haar dochter zit al langer op school en spreekt goed Nederlands. *“Over twee of drie jaar praten mijn kinderen Nederlands met elkaar, denk ik. Dus dat Pools wil ik nu goed hebben, het Nederlands komt wel, dat gebeurt automatisch. En het Pools niet, terwijl dat toch de basis moet zijn. Ze moeten niet slecht Nederlands van mij leren, maar goed Pools.”* Iwona en Nico zeggen hetzelfde: het is beter om goed Pools tegen de kinderen te praten dan slecht Nederlands. Ook de anderen vertellen het verhaal over vriendschappen en kinderen in vergelijkbare bewoordingen.

Roza vertelt daarnaast dat het zoeken naar een school nog wat obstakels had. Ze heeft eerst een basisschool in de Vogelwijk aangeschreven, een katholieke school. Daar is ze voor een half jaar op de wachtlijst gezet, om een telefoontje te krijgen dat ze toch maar een andere school moest zoeken. Het was voor haar een raar gesprek en ze voelde zich tekort gedaan. Ze heeft het gevoel dat het met discriminatie te maken heeft. Nicky zit nu op een school in de Bomenbuurt en heeft geen problemen. Er zitten een aantal andere kinderen met Poolse ouders op de school, maar niet te veel. Ze hebben zowel Poolse als Nederlandse vrienden, allemaal hier ontmoet. In hun buurt wonen niet zoveel Polen als in het Valkenboskwartier.

CONTACT MET NEDERLAND(ERS)

Isolde heeft tijden van kraak- naar kraakpand geleefd, met een grote groep vrienden om zich heen. Dat waren mensen van verschillende nationaliteiten maar ook een deel dat uit dezelfde stad kwam, en die ze hier weer tegenkwam. Het is nu

anders: *“Ik ga met heel verschillende mensen om, sommigen uit Polen, anderen die ik hier leren kennen. Je verandert, je ontwikkelt, en je krijgt een ander leven. Dus veranderen je vriendschappen.”* Tibor en Leon hebben elkaar in Nederland leren kennen, een tijd terug op een feest. Leon vindt dat een van de leuke aspecten van migratie: *“Je bent hier en je ontmoet mensen uit je eigen land. Als je in Polen was gebleven, had je die mensen niet ontmoet, maar hier kom je mensen uit heel Polen tegen, met verschillende accenten, uit verschillende regio’s. We verstaan elkaar, je spreekt dezelfde taal maar het blijft interessant.”* Ook hij gaat niet meer om met de mensen die hij in het begin kende, ze hebben nu vooral (als gezin) vrienden die ze hier hebben leren kennen.

Tibor speelt in een Pools voetbalelftal dat in een gemengde competitie speelt, maar de meeste vrienden zijn Pools. Ook voor hem en Anna was in het verleden hun vriendengroep meer gemengd met verschillende nationaliteiten. De meeste mensen veranderen, een deel gaat terug, het andere deel raakt gesetteld. In hun vriendenkring zijn kinderen inmiddels niet meer de uitzondering, toen Anna van Jan zwanger was, was dat anders.

Integratie

Vrienden maken met Nederlanders is moeilijk, zeker voor de vrouwen die niet (betaald) werken. Sara heeft bijvoorbeeld via het vrijwilligerswerk veel contacten, maar daar zijn geen Nederlandse contacten bij. Haar vrienden zijn vooral Pools, met Nederlanders krijgt ze weinig contact, ondanks dat ze de taal spreekt en voor iedereen open staat. De kinderen gaan naar een Nederlandse school, alle verzekeringen zijn in Nederland, ze staan op de wachtlijst voor een huis van de gemeente: behalve de sociale contacten, doen ze volledig mee in de Nederlandse samenleving. Dat geldt ook voor Iwona en Nico: ze hebben hun huis gekocht, ze hebben een auto met Nederlands kenteken, betalen belasting en ontvangen toeslagen. Hun grootste klacht over Nederland is de zorg. Nico vindt het hele systeem van doorverwijzen omslachtig en het duurt allemaal erg lang. Daarnaast wil hij betaald parkeren in de straat, om de drukte tegen te gaan. Hij houdt zich ook bezig met de ‘Polenproblematiek’, hij ziet dat er veel Polen in bepaalde buurten zijn geconcentreerd, wat niet goed is. Een Polenhotel is daarmee helemaal geen oplossing: *“Dan maak je getto’s, dat kan niet. Je kan niet al die mannen bij elkaar zetten, dan drinken ze alleen maar meer. Ook voor tijdelijke huisvesting is dat geen oplossing.”* Ook George en Roza ‘doen mee’: ze werken, betalen belasting, maar hebben toch weinig Nederlandse vrienden. Ze denken dat het met vooroordelen te maken heeft die er over Polen zijn. Ze worden vaak geconfron-

teerd met die vooroordelen, en krijgen te horen dat Polen slecht zijn, alcoholisten, en alle andere negatieve termen. En daar hebben ze ook last van, Roza werd er laatst op aangesproken, dat ‘we dat zo niet in Nederland doen, misschien is dat in Polen normaal, in Nederland mag dat niet’. Het was heel betuttelend en kleinerend. Ook toen ze in hun huis trokken, werden ze niet hartelijk ontvangen, nog steeds zeggen de burens geen gedag. Ze vinden dat het slechter is geworden, in het begin was het anders, ook omdat er toen minder Polen in Nederland waren. Ondanks dat ze toen illegaal in Nederland verbleven, was het leven makkelijker. Alle wetjes en regeltjes zijn het grootste struikelblok dat ze in Nederland ervaren. Alles is heel omslachtig om te regelen en de wachttijden zijn lang. Dat is vervelend, zeker bij zoiets als de diploma-erkenning want ondertussen kan Roza niet aan het werk.

Barrières

Tibor en Anna, net als Isolde en David, kwamen in het begin met mensen van allerlei achtergronden in aanraking, iedereen woonde bij elkaar en bij degene bij wie het wonen net uitkwam. Kraakpanden, grote leegstaande huizen, ze trokken in waar het kon en gingen weer verder als het nodig was. Nu wonen ze in dezelfde straat, Tibor en Anna zijn wel op zoek naar een huurhuis via de gemeente. David is het meest uitgesproken over Nederland: hij vindt het een hypocriet land, waar mensen veel glimlachen maar ondertussen achter je rug over je praten. *“Dat ‘goedemorgen’ de hele tijd is irritant... waarom zeg je dat tegen elkaar als je elkaar helemaal niet kent? Je bent misschien wel burens en je ziet elkaar elke dag maar je weet niet wat er achter de huisdeur gebeurt. En je weet niet wat hij achter je rug over jou zegt.”* Isolde heeft dan liever de nepglimlach dan dat mensen sacherijnig rondlopen. David wil eigenlijk wel weg uit Nederland, hij heeft het minste binding en is de enige die niet ingeschreven of geregistreerd staat. Isolde daarentegen is huiseigenaar en lijkt meer in Nederland te hebben geïnvesteerd. Alle vier hebben ze niet veel contact met Nederlanders (buiten het werk), maar wel vrienden van verschillende achtergronden. En zijn ze gewend aan de Nederlandse regelgeving al vinden ze het allemaal heel omslachtig. Leon vindt dat ook: *“Het land was eerst meer open, vrijer, anders. Nu proberen ze het te schoon, te geregeld te maken. Nieuwe wegen, nieuwe straten, overal betaald parkeren, het was vroeger minder gereguleerd, minder problematisch. Nu lijkt het alsof overal regeltjes voor bestaan. Iedereen moet werken en iedereen moet alles schoon houden. Alles wordt gecontroleerd, overal zijn instanties voor. Het is teveel zoals Duitsland geworden. Of als Zwitserland.”* Leon en Julia voldoen aan alle regeltjes, met verzekeringen

en wonen. Alleen heeft de auto een Pools kenteken: het is veel goedkoper, in Polen betaal je belasting via benzineverbruik. Julia praat inmiddels goed Nederlands, zij heeft cursussen gedaan. Leon heeft het wel geprobeerd maar werd te vaak uitgelachen als hij in het Nederlands begon. Dus houdt hij het nu op Engels. Ook Magda en Henryk hebben vooral Poolse vrienden die ze in Nederland hebben leren kennen. En ook voor hun was de vriendenkring in het verleden diverser. Magda merkt dat er door andere ouders bij school niet positief op haar wordt gereageerd, ze praten niet met haar en kijken haar niet aan. Ze vindt het vervelend, ze woont in Nederland, betaalt hier belasting, doet alles wat iedereen doet dus waarom zo negatief? *“Maar over het algemeen gaat het goed, je hoort alleen mensen soms achter je rug praten. Dan doen ze aardig in je gezicht, maar ondertussen. En ik denk dat dat is omdat ik Pools ben. In Polen praten mensen zo over de Roemenen – dat is soms discriminatie, soms racisme. Nou dat is in Nederland ook zo.”*

Ondanks dat Sonja voor en met Polen werkt, is zij het minst aan Polen gebonden. Haar leven is op Nederland ingericht: Nederlandse auto, Nederlands rijbewijs, Nederlandse boekhoudcursus. Het bedrijf waar ze werkt, is gericht op Poolse arbeidskrachten die al in Nederland zijn. Ze hebben negatieve ervaringen met het werven van mensen in Polen: dat gaf problemen met voorschotten en wonen. Het is volgens Sonja ook niet nodig om mensen uit Polen te halen, er zijn genoeg mensen hier die werk zoeken. Het is een Nederlands bedrijf dat met Polen werkt.

CONTACTEN MET THUIS

De migranten zijn zeer verbonden aan Polen maar kunnen daar niet vaak zijn, wat door nieuwe communicatiemiddelen minder nodig is: iedereen gebruikt Skype⁸ om te spreken met familie en vrienden in Polen. Als er via indicatoren als ‘aantal keren per jaar naar Polen’ gemeten wordt, zou de indruk kunnen bestaan dat ze niet op Polen zijn georiënteerd. Dit is niet hoe de band ervaren wordt, Sara verwoordt: *“Ik ben Pools, mijn kinderen gaan naar de Poolse school, thuis spreken wij Pools. Mijn roots zijn Pools, die van mijn kinderen ook.”* Ook Iwona en Nico gaan niet vaak terug: *“We komen [er] een keer per jaar, soms een keer per twee jaar. Maar vooral voor feesten, huwelijken en begrafenissen. Voor vakantie niet. Mijn zoontje gaat nu voor een maand naar opa en oma in de zomer. Wij leven hier, ik zeg altijd dat je woont waar je werk is. (...) Soms gaan we naar Polen, brengen*

⁸ Met Skype kan via het internet getelefoneerd worden, waarbij de kosten laag zijn (of het gesprek gratis is).

onze zoon daar en stappen dan op het vliegtuig naar Italië of zo”. Toch hebben ze in Polen ook nog steeds een woning. Roza en George hebben land in Polen, daar willen ze een zomerhuis bouwen, maar omdat hun dochter leerplichtig is, gaan ze ongeveer twee keer per jaar naar Polen. Dit geldt voor veel van de families, men kan niet vaak heen en weer vanwege de school van de kinderen. Bij Sara en Michael speelt ook: *“We gaan nu een keer per jaar naar Polen. Veel familie komt hierheen. Omdat we in Polen uit verschillende steden komen, is het lastig om terug te gaan. (...) Als we daar zijn, moeten we heel veel reizen, met kinderen en hond, dan hebben we geen rust.”* Ook zij hebben in Polen een huis. En bij Sonja is het ook ingewikkeld: ’s zomers kan zij moeilijk weg van het werk, maar haar dochter kan dan weer met haar vader mee. Zelf gaat Sonja een keer per jaar naar Polen.

CONCLUSIES EN DISCUSSIE

TYPE MIGRANT

De indeling van Engbersen van figuur 2.1 is opgezet als model om meer inzicht te krijgen in de beweegredenen van de verschillende migranten, waarbij hij benadrukt dat de categorieën niet als rigide gezien moeten worden. De respondenten vallen onder de typen van vestigings- en transnationale migratie, de rechterkolom van het figuur. Het is lastig om ze bij één van deze twee typen in te delen: het lijkt alsof vooral de termijn van migratie belangrijk is: de gesprekken zijn een goede illustratie van ‘migratieloopbanen’ (p. 115), een begrip dat door Engbersen et al. (2011) gesignaleerd wordt: de typologie is dynamisch. Zo ook de verhalen van de respondenten: men begint vaak als alleenstaande in een nieuw land en de mannen zouden hebben voldaan aan het stereotype van de kortetermijnarbeidsmigrant. Ook de vrouwen kwamen eerst voor een korte termijn of een vakantie. Men is begonnen met het huren van een kamer, in een huis met meerdere bewoners. Of men is begonnen bij directe familie. Vaak waren de woonomstandigheden een stuk slechter. Met de komst van de partner en eventueel een kind werd de huisvesting aangepast. De levensfase van de migrant heeft grote invloed op de huisvesting en op andere bestaansaspecten. Hiermee verschuift het ‘type migrant’ dat men is. De respondenten wonen en werken in Nederland en zijn op Nederland georiënteerd. Daarnaast zijn ze allemaal nog sterk op Polen gericht: met bezoeken, met familie, met ideeën over de toekomst. De contacten met Polen lopen niet alleen fysiek (door bezoek) maar vooral ook via moderne communicatiemiddelen als *facebook* en *Skype*. Ondanks deze sterke bindingen met het thuisland, lijken de

respondenten zich gevestigd te hebben (en dus beter onder dat type te vallen, niet onder de trans- of binationale migranten).

Taal

De vrouwen kunnen (bijna) allemaal Nederlands op een niveau waarmee ze een hogere opleiding zouden kunnen volgen, de mannen spreken veel minder Nederlands. Dat is niet omdat ze niet willen, maar veelal omdat de tijd ontbreekt. Men werkt hard en men betaalt belastingen. Men doet mee met de Nederlandse samenleving op alle gebieden, alleen in vriendschappen is men meer op Polen gericht: in het begin van de migratie hadden de meesten contact met vrienden van verschillende nationaliteiten. Dit is afgenomen, misschien ook weer door tijdgebrek: het is makkelijker om vriendschappen te onderhouden met mensen die in een vergelijkbare positie zitten. De meeste respondenten hebben nog jonge kinderen die pas net naar school gaan en Nederlands beginnen te praten. Dat loopt over het algemeen goed, de kinderen pakken de nieuwe taal snel op. Het is een van de redenen dat de moeders Nederlands willen leren, ze willen met de leraren kunnen praten en ze willen met vriendjes en vriendinnetjes van de kinderen kunnen praten. De vaders geven dit ook aan maar hebben minder tijd om er iets aan te doen. Thuis wordt bij iedereen behalve bij Sonja Pools gesproken. Het is de vraag of dit stand houdt, als de kinderen ouder worden, kan het goed zijn dat ze thuis ook Nederlands willen praten, net als Sonja en haar dochter.

Toekomst

De migratie is niet vastomlijnd of gepland, en ook over de toekomst doet men twijfelende uitspraken. *“Het is moeilijk om te zeggen. De ene dag willen we terug, de andere dag willen we hier blijven. Het zal moeilijk zijn om terug te gaan, we hebben daar niks. Maar we hebben hier ook niet veel. Als Jan met de lagere school begint, kunnen we niet meer zomaar weg. En ik denk dat het voor hem hier beter is, meer mogelijkheden ...”* (Anna). Isolde en David, die heel zeker beginnen, komen ook uit op twijfel: *“We knappen het huis dit jaar op en dan verkopen of verhuren we het zodat we zelf terug naar Polen kunnen. We zijn weer toe aan een verandering en Nederland is te vlak, met teveel regeltjes. (...) Met vlak bedoel ik niet alleen geografisch, maar ook sociaal, alles wordt afgevlakt door regeltjes. (...) Het is wel een makkelijk bestaan. En dat maakt de keuze weer lastiger...”* (David). Isolde vult aan: *“En hier voel je je tenminste veilig, in je buurt. Thuis, toen ik daar met kerst was, voelde ik me niet veilig, ik voelde me als een bezoeker. Ik heb hier nooit problemen of ongelukken gehad, nooit.”*

Het hebben van een kind van schoolgaande leeftijd maakt de beslissing niet makkelijker: *“We weten nog niet of we in Nederland willen blijven. Iwan is nu bijna vijf. Volgend jaar moet hij naar school. We moeten nu de beslissing nemen want ik wil niet dat we gaan als hij acht is of zo, en hij in Polen wordt teruggezet en met allemaal jongere kinderen in de klas komt”* (Magda en Henryk). Iwan zit op zaterdagen op de Poolse school om de weg terug niet af te sluiten. Ze geven aan dat ze in het komende jaar niet gaan verhuizen. Maar ook dan slaat de twijfel weer toe, omdat het in hun ogen voor Iwan beter is om niet te lang te wachten, als ze terug gaan. Want een puber of een achttienjarige later remigreren vinden ze helemaal moeilijk en oneerlijk voor het kind. Voor Sonja is het dan ook duidelijk, haar dochter is ouder en al helemaal aan het Nederlandse schoolsysteem gewend. Zij geeft aan niet terug te gaan.

ARBEIDSMARKT

Oppervlakkig lijken de arbeidsmarktverhalen hetzelfde: als er kinderen zijn, werkt de man in de bouw en zorgt de vrouw voor het kind (of de kinderen). Een traditionele verdeling van arbeid, die echter na doorvragen lang niet zo standaard is. De vrouwen zijn veelal de ‘integratiemotor’: in de tijd dat de kinderen nog niet naar school (of peuterspeelzaal) gaan, werken zij niet maar investeren ze in goedkope opleidingsmogelijkheden. Ze volgen de inburgeringscursus, doen taalcursussen, proberen hun diploma’s te later erkennen om zich zo voor te bereiden op de arbeidsmarkt. Als de kinderen dan eenmaal in een onderwijsprogramma zitten, proberen ze aansluiting te vinden op de Nederlandse arbeidsmarkt. Daarbij doet een deel van de vrouwen veel onbetaald werk. Ze helpen andere migranten (met name jonge moeders), vertalen voor ze, assisteren bij het invullen van formulieren en zijn een spil in de gemeenschap. Deze functie helpt anderen weer bij de stappen naar een betere positie in de samenleving.

De mannen werken en werken veel. Die generalisatie kan gemaakt worden. Veel zijn meteen in de bouw begonnen, via contacten die ze (al snel) hadden. Een aantal heeft ‘carrièrestappen’ doorlopen en is via het kassenwerk naar de bouw en naar de stad gekomen. Het eigen bedrijf is geen garantie voor meer zekerheid of een beter bestaan. Zoals Leon aangeeft: *“Onze positie is nu minder stabiel. Ik ben het bedrijf begonnen omdat ik niet meer voor een ander wilde werken. Ik hou ervan om mijn eigen baas te zijn, mijn eigen klanten te vinden, mijn eigen klussen te bepalen. Alles is nu mijn eigen verantwoordelijkheid en die neem ik. Als iets fout gaat is het mijn probleem, prima. Niemand die me de schuld geeft, niemand die kritiek levert.”* In de tijd voor 2007 was het een manier om in de bouw te werken,

zonder via uitzendbureaus aan de slag te moeten gaan. Ook lijken negatieve ervaringen met loon en uitbetalingen een rol te spelen. Het is lastig om werkgevers en collega's te vertrouwen.

Een aantal respondenten geeft aan dat de arbeidsomstandigheden voor het lidmaatschap van Polen in de EU beter waren. Nou zijn die opmerkingen voor verschillende interpretaties vatbaar: ook hun leven was in die tijd, voordat ze een gezin hadden, minder gecompliceerd. Maar de concurrentie is sinds 2007 toegenomen, de crisis heeft in de bouw hard toegeslagen en de invoering van de euro heeft bij meer groepen tot een inkomensdaling geleid. Daarmee wordt het idee dat er meer kon, ondanks minder rechten en een illegale status, begrijpelijk. Aan de andere kant zegt het ook iets over de Nederlandse samenleving en de ontvangst in die samenleving.

De geïnterviewde groep geeft een indruk van de verhalen achter de statistieken. Ze zijn al lange tijd in Nederland maar hebben niet een bewuste oriëntatie naar Nederland, ze voelen zich zeer verbonden met Polen maar gaan niet vaak terug. Ze hebben het beeld dat ze terug willen, maar een specifieke invulling van die terugkeer wordt alleen door Isolde en David gegeven. De mannen werken voor het merendeel in de bouw, maar ondanks dat de vrouwen (nog) niet werken, zijn zij zeer op de arbeidsmarkt gericht. Daarnaast vervullen zij een belangrijke taak in de gemeenschap en bij de integratie. Zij ondersteunen de kinderen, leren Nederlands, ondersteunen anderen. De beelden die zijn ontstaan uit gastarbeid in het verleden, passen niet bij deze groep. Niet alleen zijn vrouwen al langer in Nederland en kwamen zij om te werken, niet wegens gezinshereniging, daarnaast zijn zij zeer actief bij het Nederlands leren en in het voorbereiden voor arbeidsmarktparticipatie. Dat zij weinig contact hebben met Nederlanders, heeft verschillende oorzaken die niet alleen bij de migranten liggen. De geïnterviewden hebben weinig vrije tijd, werken hard en veel. Maar als zij contact zoeken met Nederlanders, is de reactie gematigd tot negatief. Nederlanders lijken geen contact met hen te willen, glimlachen maar roddelen achter hun rug. De samenleving is volgens de respondenten veranderd, waarbij veel meer regels, overheidsbemoedigenis en negatieve maatregelen zijn ingevoerd. Daarnaast is de houding van Nederlanders nooit echt positief geweest, en in de loop der jaren alleen maar verslechterd.

DEEL II: VERHALEN UIT AFSTUDEER- ONDERZOEKEN: ZORG EN WELZIJN

Bachelorstudenten Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Academie voor
Sociale Professies 2009-2012

3. POLEN IN DE MEDIA

In het academisch jaar 2010-2011 is naast onderzoek op zorg-thema's ook een media-analyse door studenten uitgevoerd. Tussen 1 juni 2010 en 1 februari 2011 zijn krantenartikelen via Lexis Nexis⁹ bekeken op toonzetting en onderwerp. Eerst zijn de berichten ingedeeld in positief, neutraal of negatief op basis van de bewoordingen (tabel 3.1). Daarna zijn de berichten ingedeeld op onderwerp (tabellen 3.2 en 3.3).¹⁰ Het onderzoek richtte zich op de meest-verspreide Nederlandse (gratis en betaalde) kranten en de brede zoekterm "Polen in Nederland" leverde 123 relevante artikelen. De relevantie is bepaald op inhoud: de artikelen die over buitenlands nieuws, buitenlands economisch nieuws, sport, reizen, literatuur of kunst gingen, zijn buiten beschouwing gelaten.

De rol van de media in de moderne samenleving mag niet worden onderschat. Verschillende onderzoeken geven de eindconclusie dat media een sterke invloed hebben in de samenleving. Er bestaat een relatie tussen de berichtgeving door de media en de meningen in de samenleving over migratie en integratie: als er een toename is in kritische berichten over migranten in de media, neemt de publieke steun voor antimigratie partijen in Nederland toe (Vliegenthart, 2007; Willems & Verbeek, 2012).

⁹ Lexis Nexis is een digitale zoekmachine waar krantenartikelen uit binnen- en buitenland opgeslagen staan.

¹⁰ Dit hoofdstuk is gebaseerd op het afstudeeronderzoek van Faust, N. en Winter, J. (2011). *Polen in Den Haag. Welke problemen hebben Polen in Den Haag en welke preventie kan geboden worden?* De Haagse Hogeschool.

Tabel 3.1 Binnenlands nieuws over Polen geselecteerd op positieve, negatieve en neutrale artikelen

Krant	Aantal artikelen	Positieve artikelen		Negatieve artikelen		Neutrale artikelen ¹¹	
De Telegraaf	9	4	44,4%	5	55,6%	-	
AD (Algemeen Dagblad)	16	3	18,7%	10	62,5%	3	18,7%
Het NRC	17	6	35,3%	9	53%	2	11,7%
NRC NEXT	3	2	66,7%	1	33,3%	-	
De Volkskrant	33	13	39,3%	15	45,5%	5	15,2%
Trouw	24	3	12,5%	15	62,5%	6	25%
Het Parool	6	1	16,7%	5	83,3%	-	
De Pers	3	1	33,3%	2	66,7%	-	
De Metro	8	2	25%	6	75%	-	
Spits nieuws	4	2	50%	2	50%	-	
Totaal	123	37	30%	70	57%	16	13%

DE POSITIEVE TOON

In de berichtgeving wordt over verschillende onderwerpen positief geschreven. Een eerste onderwerp is inburgering en het leren van de Nederlandse taal: *“De meeste Polen zijn goed opgeleide en hardwerkende mensen die geen problemen veroorzaken. Het is verbazingwekkend hoe snel ze de taal onder de knie hebben als ze lessen hebben kunnen volgen. Niet voor niets wil Venray dat de daar werkende Polen blijven om de bevolkingskrimp tegen te gaan. De Polen vergelijken met migranten uit Marokko en Turkije is hetzelfde als de vroegere Nederlandse emigranten naar Australië op een hoop vegen met de huidige immigranten uit de Filippijnen en Pakistan.”*¹²

Het hoge opleidingsniveau en de positieve berichten met betrekking tot taal en inburgering zijn getalsmatig het meest frequent in de analyse:

¹¹ Deze artikelen zijn niet in het stuk besproken.

¹² “Meeste Polen werken hard zonder overlast”, AD, 16 november 2010.

Tabel 3.2: Aantal positieve gewaardeerde artikelen over Polen geselecteerd op onderwerp

Onderwerpen	Aantal ¹³
Positieve berichten met betrekking tot taal en inburgering	8
Vraag om gelijke behandeling	7
Goedkoop/hard werken	7
Meer Polen in Nederland werken/economisch profijt	4
Knap, ze doen werk wat Nederlanders niet willen	1
Positieve invloed van de Poolse cultuur op buurt/land	7
Veel Polen op sociale media	4
Overig	2

Een groot deel van de positieve artikelen gaat over de (economische) bijdrage die Polen leveren. In tabel 3.2 is een onderscheid gemaakt tussen verschillende aspecten van de economische onderwerpen. Naast artikelen over het harde werken door de Polen, wordt ook geschreven over de behandeling die Polen (en andere Oost-Europeanen) krijgen: *“Inderdaad is Nederland ook voor Oost-Europese gelukzoekers een magneet, met alle problemen die daarbij horen. De realiteit van de migrant uit landen als Polen, Oost-Duitsland en Bulgarije is dat deze voor het overgrote deel goedwillende, hardwerkende en niets anders dan naar een eerlijke behandeling verlangende werkers zijn. Die bovendien inmiddels onmisbaar zijn voor de Nederlandse economie.”*¹⁴

De onmisbaarheid voor de economie, ook omdat banen worden gedaan die Nederlanders niet willen doen, komt naar voren: *“De migratie uit de rest van de EU is fors toegenomen, met name uit Polen, maar het betreft hier vooral werkenden, van wie een groot deel naar verwachting weer teruggaat. Een nieuw kabinet zal hieraan hoe dan ook weinig kunnen doen, of het moest besluiten de EU te verlaten om zo de bepalingen inzake het vrij verkeer van arbeidskrachten te ontlopen.”*¹⁵

In verschillende artikelen wordt door instanties gekeken naar de mogelijkheid om mensen voor langere termijn vast te houden. In de fruitindustrie ‘vreest’ men

¹³ Sommige artikelen behandelen meer dan één onderwerp.

¹⁴ “Nederland is juist gebaat bij Poolse vakkennis”, Trouw, 10 november 2010.

¹⁵ “Waar zijn toch die kansarme migranten?; Nederlandse politici cultiveren een onjuist beeld van immigratie”, NRC, 29 juli 2010.

het vertrek van de tijdelijke arbeidskrachten, die bijna als onmisbaar worden beschouwd: *“Uit contacten met bedrijven die Poolse medewerkers in dienst hebben, bleek dat er behoefte is om deze fruitplukkers bij te spijkeren. 5 tot 10 procent van de Polen die hier als seizoenkrachten komen, blijft uiteindelijk voor langere tijd in Nederland. In de fruitteelt zijn al met al duizenden Polen actief.”*¹⁶

De gemeente Venray doet een vergelijkbare oproep: *“‘Polen blijf hier wonen’ is de eerste opvallende oproep van de gemeente. ‘De vergrijzing in een notendop’, zegt Patrick van der Broeck. ‘Er worden simpelweg te weinig kinderen geboren. Als we nu niets doen, komt de leefbaarheid van onze gemeente onder druk te staan. En vanuit de omliggende dorpen horen we dat er steeds minder mensen zijn om verenigingen of de harmonie draaiende te houden.’ Het actieplan dat het gemeentebestuur bedacht in de strijd tegen de vergrijzing is eenvoudig: vraag de Polen, van wie er immers toch al ruim 800 in Venray werken, of ze zich permanent in de gemeente willen vestigen. Of, zoals de wethouder het uitdrukt: ‘Laat ze Venray-naar worden’.”*¹⁷

In het Algemeen Dagblad verscheen een artikel waarin de meest voorkomende positieve aspecten nog eens op een rijtje werden gezet:

“Polen in Nederland

- *Meeste Nederlandse gemeenten positief over komst Polen.*
- *Vooral probleemwijken gediend met hun inbreng.*
- *Polen daarnaast goed voor groei krimpgemeenten.*
- *Immigranten volgen trouw inburgeringcursus.”*¹⁸

De berichten zijn in een aantal gevallen een reactie op de geschreven artikelen over positieve situaties of positieve berichten over Poolse mensen. De artikelen zeggen iets over hoe Nederland op landelijk macroniveau met de mensen omgaat. Er is vraag naar gelijke behandeling. Dit zou iets kunnen zeggen over de situatie waarin Poolse mensen in Nederland terechtkomen en de manier waarop mensen in Nederland ermee omgaan.

NEGATIEVE BERICHTEN

Het meest-getelde onderwerp in de negatieve berichtgeving is alcoholgebruik. Hierbij worden daarnaast associaties tussen alcoholgebruik en andere problematische

¹⁶ “Poolse fruitplukkers naar school; Eigen mbo-opleiding”, De Volkskrant, 24 augustus 2010.

¹⁷ “Venray vraagt Polen om voor altijd te blijven”, NRC, 25 juni 2010.

¹⁸ “Polen goed voor slechte wijken”, Algemeen Dagblad, 11 december 2010.

situaties gemaakt: *“Ze vissen onze wateren leeg. Er is geen vis meer over in de buurt in het Westland en Friesland. Zo luiden althans de krantenkoppen. Tot overmaat van ramp rijden en botsen ze ook nog eens ladderzat over ons wegenet. En wat dacht u van onze campings? Geen rust meer te vinden sinds die lompe, luidruchtige Poolse arbeiders er slapen.”*¹⁹ En: *“Ze zien het parkje als een goede, beschutte slaappleats. Dat kan in hun thuisland misschien wel, maar hier niet’. Ook is er overlast van Oost-Europeanen die overdag in het park ‘recreëren’ met een biertje en soms een jointje. Vooral omliggende ondernemers hebben last van de dronkaards, die tegen elkaar schreeuwen en hun lege bierblikjes overal laten rondslingeren. Bij restaurant Pavlov zien ze deze Oost-Europeanen liever gaan dan komen.”*²⁰

In Den Haag komt de negatieve stem niet alleen van de burger: *“In zijn werk-kamer op het stadhuis wethouder Norder (PvdA, integratie): ‘Laat ik het populistisch zeggen: deze stad krijgt een tsunami van Oost-Europese arbeidsmigranten te verwerken. In 2009 is het aantal geregistreerde Bulgaren bijna verdubbeld. Individueel heb ik niets tegen ze, maar het zijn er zo enorm veel. Opvallend is het grote aantal Oost-Europeanen dat hier dakloos verblijft. Momenteel zeshonderd, een enorm aantal. En het groeit. Zelfs als arbeidsmigranten hier aan de grond zitten, gaan ze dus niet terug naar huis. Daar is de schande van hun mislukte avontuur te groot. Hakkel-de-hakkel. Ze spreken nauwelijks een woord Nederlands.”*²¹

Norder wordt vaker aan het woord gelaten: *“De Haagse wethouder Marnix Norder (PvdA) vreest grote problemen. De Polen doen niets om de taal te leren. Daardoor leren ook hun kinderen geen of slecht Nederlands. Doordat de ouders veel van huis zijn om te werken, schiet de opvoeding erbij in. Veel Polen zwerven rond op straat, doordat er te weinig opvang is. Alleen al in Den Haag zijn 600 Oost-Europeanen dakloos. Veel Poolse mannen die alleen naar Nederland komen, zijn alcoholist.”*²² Deze artikelen gaan over overlast op straat en huisvesting, waarbij beleid en politiek positie neemt: *“Gemeentebestuurders luiden de noodklok over de aanzwellende stroom Poolse werknemers. Over vijf jaar komen jaarlijks bijna twee keer zo veel Oost-Europese krachten hierheen als nu. Niets doen betekent meer overlast voor omwonende Nederlanders en slechtere huisvesting voor de Polen zelf, waar-schuwen bestuurders.”*²³

¹⁹ “Polen zijn de nieuwe k*t Marokkanen”, De Pers, 1 september 2010.

²⁰ “Haagse kerktuin trekt zatte Polen”, De Telegraaf, 10 augustus 2010.

²¹ “Tsunami van Oost- Europeanen”, Trouw, 1 november 2010.

²² “Veel Polen willen hier nooit meer weg”, AD, 13 november 2010.

²³ “Noodklok om Poolse invasie”, De Telegraaf, 9 december 2010.

De negatieve berichtgeving concentreert zich rond dronkenschap en overlast waarbij de schuld bij de Polen wordt gelegd: ze drinken te veel, ze stappen daarnaast ook nog achter het stuur, ze komen om Nederland te misbruiken. Dakloze Polen komen om te profiteren van het stelsel: *“In Nederland woont een kwart miljoen mensen van Midden- en Oost-Europese afkomst. Een kleine groep die hier werk komt zoeken, valt buiten de boot, was al aan de drugs of begint hier aan verdovende middelen. Maar de reguliere opvang neemt hen niet op, noch komen ze in aanmerking voor medische programma’s zoals methadonverstrekking. Daar schuilt volgens Mainline het gevaar. Roberts: We zien dat deze mensen nog heroïne en andere middelen injecteren. Nederlandse gebruikers zijn vaak overgestapt op het roken van drugs. Als iemand zich injecteert, maar geen schone spuiten kan krijgen, is de kans op infectiezieken als hepatitis C en HIV groot. Het besmettingsrisico wordt nog groter als hun weerstand afneemt omdat ze onvoldoende eten of op straat slapen. De groep gebruikt naast heroïne ook alcohol, amfetamine (slikken en spuiten) en speed.”*²⁴

Tabel 3.3: Aantal negatieve artikelen over Polen geselecteerd op onderwerp

Onderwerpen	aantal
Alcohol: in verkeer/Op straat	21
Overlast: op straat	11
Daklozen: ze komen expres	10
Uitbuiting	11
Wonen: slechte huisvesting/Polen kraken huizen	7
Uitzetten	5
Werklozen: zielige mensen	2

²⁴ “Alarm om Oostblok junk”, Spits nieuws, 31 Januari 2011.

CONCLUSIES

Maandelijks staat er wel een bericht over Poolse mensen in de krant. Deze stukken zijn overwegend negatief: van de 123 artikelen konden 37 als positief worden gelabeld, 16 als neutraal en 70 als negatief: meer dan de helft van de berichten in de geselecteerde pers was negatief (57%). In de negatieve berichtgeving over Poolse mensen is de verbinding tussen de politiek en de media te herkennen. De negatieve berichtgeving is vaak wel te herleiden naar situaties waarin Polen terecht komen: de berichten beschrijven incidenten. Er wordt weinig gebruik gemaakt van aantallen (bijvoorbeeld bij alcohol op de weg) die deze incidenten in een context zouden plaatsen. De berichtgeving is daarmee suggestiever dan de positieve berichtgeving waarin meer wordt geschreven over algemene tendensen in plaats van incidenten/specifieke gebeurtenissen.

DE “GEVOLGEN” VAN HET POLENMELDPUNT

De PVV heeft in februari 2012 een Polenmeldpunt opgezet, waar men online kan klagen over Polen en andere MOE-landers. De site is zo opgezet dat je de enquête anoniem kan invullen en meerdere malen je (niet-) klacht kan doorgeven. De opzet is niet al te betrouwbaar: een heel erge klager, die tien keer zijn klacht neerzet, krijgt die ene klacht tien verschillende keren geteld. Een tweede vraagteken bij de betrouwbaarheid is de analyse: de PVV doet geen inhoudelijke uitspraken (tot nu toe), alleen uitspraken over het aantal bezoeken. Dat laatste is problematisch omdat je ook kan aangeven dat je juist geen klachten hebt. Zolang de PVV alle bezoekers als klagers telt, geven ze een vertekend beeld.

De PVV beoogt ook niet een representatief verhaal te krijgen, ze beogen een indruk te krijgen van wat er ‘leeft in de buurt’. Dan kan een grote klager misschien ook maar beter heel vaak klagen, want die mensen hoor je ook altijd het meest zeuren, klagen en moeilijk doen in de buurt. Terwijl de meeste mensen misschien helemaal geen klachten hebben en nergens last van hebben. Maar dat zou voor de PVV minder interessant zijn.

Ongeacht het doel van het meldpunt zitten er heel nare gevolgen aan, zoals bleek bij een debat over het meldpunt, georganiseerd door de Universiteit

Leiden, Campus Den Haag (15 maart 2012). Volgens de verhalen zijn er na de opening van het meldpunt een aantal incidenten opgetreden die doen vermoeden dat zo'n meldpunt een stigmatiserende werking heeft.

In Rotterdam-Zuid werden alle banden van de Poolse auto's in een straat doorgesneden. Een vrouw die 's ochtends vroeg naar haar werk wilde rijden, stapte in de auto, reed weg en beseftte dat er iets aan de hand was. Ook nadat ze beseftte dat ze een wel heel leuke band had, drong nog niet door dat er opzet in het spel zou zijn, en zeker niet dat er nationalistisch getinte opzet een rol zou spelen. Pas later, toen bleek dat bij alle Poolse auto's de banden lek waren, en bij geen van de andere wagens op straat, toen begon de nare conclusie zich op te dringen: de auto's waren uitgekozen omdat ze uit een specifiek land komen. Nationalistische vernielzucht waar bij één specifieke groep de bezittingen worden beschadigd.

Een ander incident speelde zich af op een lagere school. Een jongetje van een jaar of acht liep wat te klooiën en maakte ruzie met een ander kindje uit de klas. Toen het gerotzooi niet ophield, kwam de leraar met het dreigement "Pas op hoor, anders rapporteer ik jou en je familie bij het meldpunt".

4. POLEN IN SEGBROEK: EEN VERKENNING

In het studiejaar 2009-2010 heeft Yvonne van Soest een verkennend onderzoek gedaan naar de ervaringen van mensen in Segbroek: zij heeft hulpverlenende instanties en Polen geïnterviewd en geënquêteerd om te achterhalen wat men 'van elkaar weet'.²⁵ De positie van migranten in Segbroek is onderzocht door op verschillende locaties enquêtes neer te leggen (op taalcursus, Multicultureel Platform voor Vrede en Veiligheid, Poolse winkel in de Weimarstraat, buurtcentrum De Westhoek). De enquête is door een sleutelfiguur van de i-shop in het Pools vertaald, in totaal zijn veertig enquêtes ingevuld. Naast de enquêtes zijn verschillende mensen geïnterviewd: twee mannen die de onderzoeker buiten de winkel ontmoette, twee Poolse vrouwen via de I-shop. Ook zijn er gesprekken gevoerd met verschillende hulpverlenende instanties in de buurt. Naast gegevens over hulpverlening in Segbroek geeft Van Soest een indruk over de positie van migranten in die buurt.

Rond dezelfde periode werd een soortgelijk onderzoek uitgevoerd door Avans Hogeschool in Den Bosch. Zij hebben antwoord gezocht op drie vragen gericht op professionals: welke professionals zijn op welke wijze bij de problematiek betrokken, welke ervaringen hebben de professionals en wat moet er gebeuren voor ondersteuning. Het onderzoek was gericht op Den Bosch en Noord-Brabant, waar 225 professionals zijn benaderd voor een quick-scan, 125 van hen zijn geïnterviewd (hetccv.nl; expertisecentrum-veiligheid.nl).

SEGBROEK

Segbroek is het stadsdeel dat bestaat uit de wijken Regentessekwartier, Valkenboskwartier, Vruchtenbuurt, Bomen- en Bloemenbuurt en de Vogelwijk. De Poolse bewoners concentreren zich in de in verhouding goedkopere wijken Regentesse en Valkenbos. Deze wijken kennen een relatief hoog percentage bewoners met een migratie-herkomst (48%, in andere delen van Segbroek ligt het rond de 25%). In het stadsdeel wonen zo'n 57.310 mensen, waarvan in totaal 36% met een migratie-herkomst.

²⁵ Y. van Soest (2010). *Wensen en behoeften Poolse burgers. Scriptie over de maatschappelijke positie en het integratieproces van de Poolse arbeidsmigranten in Segbroek*. De Haagse Hogeschool.

INSTANTIES

In Segbroek zijn verschillende dienst- en hulpverleningsinstanties die in aanraking zijn gekomen met Poolse cliënten. Stichting Boog heeft al een onderzoek naar MOE-landers in Segbroek laten doen en probeert de verschillende bevolkingsgroepen van het stadsdeel bij elkaar te brengen. Stichting Voor Welzijn is een overkoepelend orgaan waar ook de I-shop deel van uitmaakt. Zij hebben geen specifieke methodieken voor Polen (en andere MOE-landers) maar staan wel open voor niet-Nederlanders in de hulpverlening. Hetzelfde geldt voor het stadsdeelkantoor.

Dan zijn er twee instanties die actief met Polen werken. Buurtcentrum De Westhoek organiseert op woensdagmiddagen bijeenkomsten voor (Poolse) moeders en kinderen, op woensdagavond nemen Poolse vrouwen deel aan een aerobicsklas. Er is een Pools helpdesk en Poolse vrijwilligers helpen in het buurthuis met bijvoorbeeld het uitdelen van avondmaaltijden.²⁶

Het MPVV, Multicultureel Platform voor Vrede en Veiligheid, opgericht in 2010, heeft als doel de samenwerking tussen verschillende (culturele) groepen en verschillende zelforganisaties te bevorderen om zo migrantengroepen te helpen bij het vinden van een plek in de samenleving.

In Segbroek is er dus bij hulp- of dienstverleningsinstanties in meer of mindere mate contact met Poolse bewoners en zijn er instanties die zich expliciet richten op het ondersteunen van nieuwe bewoners. Uit de gesprekken met de instanties blijkt dat de Poolse bevolking van Segbroek beter af is dan die van andere Haagse wijken: deze groep is al langer in Nederland en heeft vaker een vaste baan, een woning die niet met veel anderen wordt gedeeld en redelijke kennis van de Nederlandse samenleving. Maar bij de algemene zorginstanties is er weinig contact en weinig bekendheid.

Uit het onderzoek in Noord-Brabant van Avans komt naar voren dat de kennis die er in de provincie bestaat fragmentarisch is. Daarnaast (...) *hebben uitzendbureaus een niet te onderschatten functie; door de zorg voor MOE-landers in de volledige breedte naar zich toe te trekken of zelfs te monopoliseren, zijn ze vaak een alibi voor reguliere instanties om niet op te hoeven treden. Niettemin wordt – niet altijd ten onrechte – veel op uitzendbureaus afgegeven – niet in de laatste plaats*

²⁶ Inmiddels zijn deze voorzieningen geschrapt wegens bezuinigingen. In de discussie wordt hierop terug gekomen.

omdat zij verantwoordelijk worden gehouden voor allerlei misstanden. Met name professionals die niet direct bij het arbeidsproces betrokken zijn, blijken vaak slecht op de hoogte van de problematiek: de achtergronden, beweegredenen en wensen van MOE-landers. Instellingen en professionals ontberen zowel feitelijke als formele kennis. (Expertisecentrum Veiligheid, 2012, p.27)

HUISVESTING

Uit de gesprekken komt naar voren dat de positie van Polen in Segbroek niet alleen verschilt van die van Polen in Noord-Brabant, maar ook van Polen in andere delen van Den Haag. Het lijkt alsof de omstandigheden beter zijn in Segbroek dan bijvoorbeeld in de wijk Laak, waar meer dak- en thuisloze Polen zijn (aldus twee geïnterviewde Poolse vrouwen). Ook is de positie beter als men langer in Nederland is. De reguliere instanties weten weinig over de situatie van de Poolse bewoners van Segbroek, al kon Voor Welzijn bevestigen dat er in Segbroek de rijkere en beter opgeleide Polen wonen. De twee mannen die bij de winkel zijn geïnterviewd, hadden een ander verhaal. Zij zijn korter dan een jaar in Nederland en hebben moeite met het vinden van goede huisvesting, wonen met veel mensen in een woning en betalen veel huur voor een slecht huis.

Uit de enquêtes komt naar voren dat veel mensen met twee of drie anderen samenwonen. Voor deze respondenten betekent het dat ze met hun gezin in een huis wonen.

“Tijdens het meelopen met de politie heb ik kunnen zien hoe de daadwerkelijke huisvesting was van de Poolse arbeidsmigranten. De groep bestond uit twee wijk-agenten van dit stadsdeel, twee medewerkers van Eneco, drie medewerkers van gemeente Den Haag en twee politieagenten uit Polen. We hebben huizen bezocht waarvan gedacht werd dat daar sprake was van overlast en/of over-bewoning. Deze klachten zijn gemaakt door omwonenden en zijn zo terechtgekomen bij de politie. Per huis werden de gegevens van de mensen opgeschreven. De politie van Segbroek was erbij om een oogje in het zeil te houden. De politieagenten uit Polen waren er voornamelijk om de Poolse mensen een veilig gevoel te geven en om te tolken. (...)

Ik ben binnen geweest bij de woningen van zeven Poolse mensen en gezinnen. Over het algemeen hadden de meeste mensen het op orde. De kamers zagen er netjes uit en hadden altijd wel een televisie en een laptop. Er was wel sprake van te veel mensen in een te kleine woning. Het geval was dat bijvoorbeeld twee mensen daar wonen maar er kwam familie uit Polen die hier willen komen wer-

ken en wonen maar nog geen plek hadden om te wonen. Deze mensen wonen dan tijdelijk in en zijn bezig met het zoeken van hun eigen plek. Dit kan alleen nog erg lang duren, deze mensen zouden dus best daar een half jaar tot een jaar kunnen wonen. Bij vijf van de zeven huizen was dit probleem het geval. Soms was het ook gewoon dat ze daar met zijn vijven woonden, dit kon volgens de huisbaas. Hun huisbaas heeft ze dus verkeerd ingelicht.

Wat nog een probleem was, dat niemand zich had ingeschreven bij de gemeente terwijl ze er dan wel al langer wonen dan vier maanden. De meeste Polen vertelden dat het hun werd afgeraden. Ze moesten zich niet inschrijven bij de gemeente volgens hun huisbaas. (...)

Eén huis was heel erg vies. Daar zat de schimmel in de badkamer. Het onderhoud was gewoon heel erg slecht. Op de eerste verdieping woonde een Poolse man die voor een hele kleine kamer 200 euro per maand moet betalen. Er stond geen bed in, geen stoel, geen bureau. Alleen een matras en zijn koffer met kleren. Op zijn koffer was hij bezig om zijn sigaretten te vullen en op de grond stond een bord met eten en een glas drinken. Op de zolder woonde een stelletje. Ze moesten koken zonder afzuigkap en al de gassen kwamen de woon- en slaapkamer in. Het was daar heel erg donker en geen ventilatie. (...)

Op het eind hebben we geëvalueerd. Daar kwam uit dat de woonomstandigheden van de Poolse mensen beter wordt. Er waren weinig tot geen ernstige gevallen. Vorig jaar was het veel erger, toen woonden ze met zijn tien in een huis en dit is al gedaald tot ongeveer vijf. Verder waren er relatief veel huizen waar veel schimmel zat en nu was het er maar één.” (van Soest, 2010, p. 35; 69-70).

WERK

De vrouwelijke geïnterviewden geven aan dat hun partners veel werken, ook in avonden en weekends. Maar van uitbuiting en onderbetaling is geen sprake, vinden ze. Het is wat in tegenspraak met de manier waarop het werk is verkregen, ze ondertekenen contracten die ze niet kunnen lezen en zitten in onzekerheid over hun rechtspositie. De twee mannen hebben een ander verhaal, ze hebben vaak problemen, en doen vies en gevaarlijk werk. Ze doen wat de werkgever wil, ze zijn bang dat ze anders hun baan, en daarmee hun huis, kwijtraken. Er lijkt een verschil te zijn tussen alleenstaande Polen en gezinnen, naast (of gekoppeld aan) het verschil in verblijfsduur. De Polen die hier net zijn, doen meestal het vervelende werk, hoe langer je bij een organisatie werkt, hoe ‘beter’ de omstandigheden ondanks de lange dagen.

In de enquêtes hebben 35 mensen aangegeven te werken, 5 niet. De vijf die niet werken, geven aan dat hun partner werkt.

INTEGRATIE

Zowel de twee vrouwen als de twee mannen gaven aan weinig contact te hebben met Nederlanders. De vrouwen leven in eigen kring en gaan veel om met andere Polen. Als ze problemen hebben met het Nederlandse systeem, stappen ze dan ook naar vrienden om het op te lossen. De mannen hebben niet het idee dat ze een kans maken om financieel of sociaal mee te doen met de rest van de samenleving. Ze hebben bijna geen vrije tijd en dus bijna geen mogelijkheden om nieuwe mensen te ontmoeten, laat staan een taal te leren.

Ook in de enquêtes komt het taalprobleem naar voren: slechts vijf geënquêteerden geven aan géén problemen te hebben met taal.

GEBRUIK INSTANTIES

Het gebruik van instanties, de kern van het onderzoek van Van Soest, is minimaal: uit alle bronnen (interviews, enquêtes, gesprekken met de instanties) blijkt dat Polen zeer weinig tot geen gebruik maken van de beschikbare, algemene instanties in de wijk. Men komt wel eens op het stadsdeelkantoor, een aantal respondenten bezoekt de I-shop, slechts twee geënquêteerden hebben contact gehad met Voor Welzijn en Stichting Boog. Er is wel behoefte aan meer informatie over de instanties.

Al met al weet men niet waar de instanties voor zijn, dit is ten dele vanwege de taalbarrière. Maar daarnaast gaat men niet met zijn/haar vragen of problemen naar instanties: de respondenten gaan naar vrienden, familie of Poolse organisaties. Ondanks de behoefte aan meer informatie, geeft men ook aan dat de vragen en problemen altijd wel beantwoord en opgelost worden.

Uit een van de interviews met de sleutelfiguren komt nog een reden naar voren waarom men geen contact zoekt met (overheids)instanties: een diepgeworteld wantrouwen dat uit de communistische tijd stamt.

De instanties zelf geven aan weinig van de Polen te weten. Ze hebben weinig zicht op de werksituatie, ze zijn bijna niet in contact geweest met Polen over de werkomstandigheden. Taal en tijd worden gezien als belangrijke obstakels bij integratie, bij het bereiken van de instanties.

CONCLUSIES

Verschillende verbindingen zijn te vinden tussen het onderzoek van Van Soest en ander onderzoek. Net als bij de inventarisatie in het onderzoek van Avans blijkt dat de Nederlandse instanties weinig weten over de Polen en weinig contact hebben met potentiële Poolse cliënten. Daarbij voegt Van Soest toe dat Poolse respondenten weinig tot geen gebruik maken of willen maken van Nederlandse zorg- en dienstverlenende instanties. Men vindt de weg met behulp van vrienden en familie, zeker degenen die in Segbroek wonen. In Segbroek wonen vooral Polen die al langer in Nederland zijn en vaak met hun gezin hier wonen. Hun huisvesting is over het algemeen goed en ze werken niet in gevaarlijke of vieze banen.

De positie van Poolse migranten in de wijk Segbroek is dan ook lastig te vergelijken met die van Poolse (en andere MOE-landse) migranten in de provincie Noord-Brabant. In Noord-Brabant spelen uitzendbureaus een belangrijke rol en domineren zij de markt waardoor andere instanties weinig tot geen contact hebben met Polen. In Segbroek wonen vooral Polen die al langer in Nederland zijn, een vaste baan (en eigen woning) hebben en zo minder afhankelijk zijn van de uitzendbureaus.

In Segbroek zijn wantrouwen en zelf (via eigen contacten) de weg vinden de belangrijkste redenen om niet naar instanties te gaan. Men heeft wel behoefte aan taalonderwijs maar hier is weinig tijd voor. Men heeft bijna geen contact met autochtonen, en uit het onderzoek komt niet naar voren dat dit verandert als het gezin in Nederland woont.

5. EU-MIGRANTEN EN ZORGVERZEKERINGEN

Ziekenhuizen in Nederland zijn verplicht zorg te verlenen, ongeacht herkomst of status van de patiënt (mchaaglanden.nl). Dit is het uitgangspunt dat Henk Sprenger, hoofd debiteuren administratie van het Medisch Centrum Haaglanden Westeinde, aan de studenten verwoordde in een interview. Iedereen wordt dus verzorgd, later wordt naar de vergoeding van de kosten gekeken. Het MCH Westeinde heeft zich daarnaast ook bij het college van zorgverzekeraars laten registreren als ziekenhuis dat onverzekerde illegalen in de regio opvangt. De kosten van de zorg voor deze groep wordt daarmee door het college vergoed.²⁷

Tot de toetreding van Polen en andere Midden- en Oost-Europese landen tot de EU viel de groep, als ze hier niet met werkvergunning aan het werk waren gesteld, onder deze regeling. De zorg voor deze toen-illegale patiënten werd door het college van zorgverzekeraars vergoed. Bij de volledige toetreding van Polen verviel de illegale status, waarmee ook de vergoedingsregeling wegviel. De problematiek wordt beschreven voor de MOE-landen die in 2004 zijn toegetreden. Daarnaast kan bekeken worden hoe dit van invloed is op de status van toekomstige EU-lidstaten en hun bewoners.

Op 1 mei 2004 zijn de volgende landen tot de EU toegetreden: Polen, Tsjechië, Hongarije, Slowakije, Letland, Estland, Litouwen, Slovenië, Cyprus en Malta (de laatste twee worden niet tot de MOE-landen gerekend en inwoners van die landen zijn niet bij het onderzoek betrokken). Hiermee werd de EU uitgebreid van 15 naar 25 lidstaten. De volledige toetreding van die landen is gefaseerd, afhankelijk van een aantal voorwaarden door de EU gesteld. Dit betekende dat in de eerste fase tewerkstellingen benodigd waren. Het laatste is nog steeds het geval bij Roemenië en Bulgarije, landen die op 1 januari 2007 tot de EU zijn getreden.

De onderhandelingen met Midden- en Oost-Europese landen zijn nog niet afgelopen, de Europese Unie is nog niet voltooid. Bulgarije en Roemenië zijn op 1 januari

²⁷ Gebaseerd op het afstudeeronderzoek van Cloosterman, C., & Franke, N. (2011). *Onverzekerde MOE-Landers in het MCH Westeinde*. De Haagse Hogeschool.

2007 lid geworden van de EU. Zij waren in 2004 nog niet klaar om toe te treden. De onderhandelingen met Kroatië werden in juni 2011 voltooid. Naar het oordeel van de Commissie kan het land per 1 juli 2013 toetreden. Met Macedonië en Turkije voert de Unie onderhandelingen over toetreding. Montenegro heeft in 2008 het lidmaatschap aangevraagd, Albanië en Servië in 2009. Montenegro kreeg in december 2010 de status van kandidaat-lidstaat. Servië kreeg in de Europese Raad op 1 maart 2012 deze status. De landen voldoen nog niet aan de voorwaarden die aan het lidmaatschap gesteld worden. Tenslotte behoren Albanië, Bosnië-Herzegovina en Kosovo tot de landen die misschien in de toekomst in aanmerking komen voor EU-lidmaatschap (europa-nu.nl; ec.europa.eu).

Uit de resultaten van SING'09 (Survey Integratie Nieuwe Groepen 2009) blijkt dat Poolse migranten een betere gezondheid hebben dan autochtonen, ongeacht leeftijd. Op de vraag hoe de eigen gezondheid wordt ervaren, komt een nog positiever beeld over de gezondheid van de Poolse respondenten naar voren. Het gebruik van zorgvoorzieningen door Poolse migranten ligt lager dan dat van autochtonen:

Tabel 5.1: Gebruik van zorgvoorzieningen, 2009, percentages

	huisarts		Medisch specialist		ziekenhuis		GGZ	
	Polen	autochtonen	Polen	autochtonen	Polen	autochtonen	Polen	autochtonen
leeftijd								
15-24	22,4	29,6	8,9	19,3	7,7	14,8	1,9	5,9
25-34	22,8	35,7	14,8	17,6	8,6	11,2	4,1	11,1
35-44	22,7	29,7	8,2	19,9	3,1	9,1	2,1	9,7
45-64	17,9	33,1	12,5	22,3	10,9	11,4	0,0	7,8
geslacht								
man	13,0	26,7	7,9	19,3	7,9	10,4	2,1	7,2
vrouw	31,2	37,2	15,6	21,4	7,8	12,5	3,6	9,2
totaal	22,2	32,2	12,0	20,3	7,8	11,5	2,7	8,3

Bron: Schellingerhout, 2011, p. 99.

Ondanks de gezonde resultaten, heeft het MCH Westeinde in Den Haag aangegeven dat ze steeds meer (acute) zorg aan onverzekerde MOE-landers verstrekt: het ziekenhuis maakt in de statistieken geen onderscheid naar verschillende herkomstlanden uit Midden- en Oost-Europa. Het gaat om patiënten uit MOE-landen die volledig tot de EU zijn toegetreden, en die niet (aantoonbaar) verzekerd zijn. Er zit een gat in het vergoedingstelsel.

De acute zorg wordt door het MCH Westeinde gegeven, het ziekenhuis moet dan wel de kosten een plek in het budget geven. Een ander probleem ligt in de nazorg: omdat de patiënt niet in een levensbedreigende situatie verkeerd, is het automatisme van behandeling niet aanwezig. Naast de problemen met nazorg, speelt voor het MCH het dilemma dat aan de ene kant de patiënt op een andere manier (dan in het ziekenhuis) verder behandeld kan worden, aan de andere kant weten ze dat die verdere behandeling wordt gestaakt zodra de patiënt het ziekenhuis uitloopt. Om de zorg zo goed mogelijk te laten verlopen, houdt het MCH dan patiënten langer in huis. Het onderzoek is gedaan om te peilen hoeveel en welke organisaties een rol bij de nazorg voor onverzekerde MOE-landers kunnen spelen.

Bij de gesprekken over de problemen waar het MCH tegenaan loopt, rees ook de vraag op of de patiënten wel onverzekerd zijn: zijn ze niet via de werkgever of via het land van herkomst toch gedekt tegen ziektekosten? In Nederland is men verzekerd voor bedrijfsongelukken, mits de arbeidsverhouding legaal is. Maar het kan zijn dat de werknemers niet goed op de hoogte zijn van de regelingen en dus niet beseffen dat ze verzekerd zijn. De basisverzekering is verplicht voor iedereen die in Nederland woont of werkt. Bij de doelgroep speelt dat niet iedereen zich laat registreren, de schatting ligt dat ongeveer een derde van de arbeidsmigranten die langer dan drie maanden in Nederland woont/werkt, zich in het GBA inschrijft. Tenslotte is men in het land van herkomst verplicht verzekerd als men via een bedrijf uit het thuisland in Nederland werkt (blijkt uit de websites van de herkomstlanden). Het ziekenhuis mag echter niemand dwingen zijn persoonsgegevens over te dragen en kan dus niet altijd achterhalen of de persoon verzekerd is en waar. Dit is ondanks de legitimatieplicht die iedereen heeft.

In Nederland wonen meer dan 150.000 mensen die geen zorgverzekering hebben. Bij het MCH-Westeinde registreert men de onverzekerden in drie categorieën: Nederlands onverzekerd; EU-onverzekerd en illegaal onverzekerd. In 2008 kwam 15% van de onverzekerden uit EU-landen, in 2009 14%. Grotere percentages van de onverzekerden komen uit Nederland of zijn illegaal in Nederland:

Tabel 5.2 Onverzekerden in het MCH Westeinde, 2008 en 2009

	2008		2009	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Nederlands onverzekerde	1759	46%	1709	43%
EU-onverzekerde	589	15%	576	14%
Illegaal onverzekerde	1494	39%	1693	43%

De aantallen verschillen per afdeling: met name bij Heelkunde, Interne Geneeskunde en Neurologie komen veel onverzekerde EU-onderdanen:

Tabel 5.3: Onverzekerden bij het MCH Westeinde, per afdeling (selectie), 2009

2009	heelkunde	Interne geneeskunde	neurologie
Nederlands onverzekerde	609	212	108
EU-onverzekerde	199	77	66
Illegaal onverzekerde	378	304	98

NAZORG VOOR ONVERZEKERDE MOE-LANDERS

Een eerste stap die door de onderzoekers genomen is, zijn gesprekken met de verschillende zorgmanagers in het MCH Westeinde. Uit het gesprek met de zorgmanager van de afdeling patiënten logistiek blijkt eigenlijk al meteen dat nazorg vrijwel onmogelijk is bij reguliere instanties. De manager merkt dat bij het zoeken naar nazorg deuren gesloten blijven, of deuren snel dicht gaan (in 2010). Bij de afdeling Kraam- en Verloskunde ligt het iets anders, vooral omdat nazorg op vrijwillige basis is. Het grootste struikelblok bij deze afdeling is de taalbarrière waardoor de voorlichting niet altijd even goed verloopt. De tolkentelefoon is een hulpmiddel dat niet alle problemen in de communicatie kan oplossen. Ook bij de afdeling Interne Geneeskunde speelt taal een rol in de problemen. De afdeling steunt op het medisch maatschappelijk werk omdat ze geen andere instellingen weten waar ze met deze groep patiënten naar toe zouden kunnen gaan. De manager geeft aan dat een centraal punt voor vragen over de groep wenselijk is, een idee dat ook bij het gesprek met de zorgmanager van Kraam- en Verloskunde naar boven kwam. Alleen bij de afdeling Heelkunde wordt naast de tolkentelefoon gebruik gemaakt van een Poolse verpleegkundige om te tolken (ook de afde-

ling Neurochirurgie heeft een aantal verpleegkundigen die kunnen vertalen). Ook bij deze afdeling is een coördinatiepunt gewenst.

De zorgmanagers geven aan dat taalproblemen een rol spelen bij de behandeling en nazorg van Poolse patiënten. Daarnaast wordt aangegeven dat een centraal steunpunt waar duidelijker op de taakverdeling wordt geïnformeerd, wenselijk zou zijn. De nazorg is voor elke afdeling problematisch: men weet niet wie voor welke nazorg benaderd kan worden of hoe de zorg gecoördineerd kan worden.

In de zoektocht naar nazorg voor Polen en andere MOE-landers is als tweede stap onderzoek gedaan naar instanties die werden genoemd door de zorgmanagers: De Kessler Stichting, Het Leger des Heils, Sophia Revalidatie, STEK en SDHME/IDHEM.

Bij de Kessler Stichting worden MOE-landers opgevangen, ze hebben twee bedden voor de nachtopvang beschikbaar. Dit is dus niet specifiek voor mensen die nazorg nodig hebben. In het passantenverblijf wordt een Pools spreekuur gehouden, waar in het Pools vragen gesteld kunnen worden. Hierbij wordt met SDHME samengewerkt. Het gesprek met het Leger des Heils was kort: er is geen mogelijkheid bij het Leger des Heils voor opvang van de doelgroep.²⁸ Ook Sophia Revalidatie kan niet veel betekenen voor onverzekerden: zij kunnen geen nazorg bieden als deze niet vergoed wordt. STEK, Stichting Stad en Kerk, biedt hulp aan mensen die nergens anders terecht kunnen. Ook zij richten zich niet op specifieke groepen of specifieke problemen. Nazorg is geen deel van de missie, zij kunnen een enkele keer wel financiële ondersteuning bieden.

Stichting Den Haag en Midden Europa (nu IDHEM) richt zich specifiek op de doelgroep: ooit opgezet als een stedenband, is het een organisatie die zich op Europese migranten richt en ondersteuning biedt. Volgens de organisatie zijn onverzekerden een toenemend probleem, zij willen hierover onderhandelen met de gemeente en met andere betrokkenen. Eén van de ideeën is om een spreekuur in het ziekenhuis te starten.

²⁸ Deze regelingen zijn inmiddels veranderd, in de discussie wordt hierop teruggekomen.

CONCLUSIES EN DISCUSSIE

De zoektocht naar nazorg voor onverzekerde MOE-landers heeft weinig concrete oplossingen geboden: de verschillende afdelingen in het ziekenhuis weten niet tot wie ze zich moeten wenden en ook de instanties in Den Haag kunnen weinig oplossingen bieden.

Bij de reguliere instanties is nazorg voor onverzekerden vrijwel onmogelijk. Uit het onderzoek blijkt dat de nazorg ernstig tekortschiet en dat er eigenlijk alleen van de dak- en thuislozenopvang gebruik gemaakt kan worden. Soms wordt het medisch maatschappelijk werk aangesproken maar de middelen zijn beperkt. In april 2011 is dit nog moeilijker gemaakt door een besluit van de (toenmalige) staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport waarmee de toegang tot zorg voor mensen die korter dan drie maanden in Nederland verblijven moeilijker kan worden (Verzoek tot aanhouden behandeling wijziging Wmo 32439). Daarnaast is er weinig kennis en inzicht over deze groep patiënten. Er wordt weinig gebruikt gemaakt van de voorzieningen en het contact gaat na de verpleging verloren. Ook hier spelen het wantrouwen van instanties door de doelgroep, en het gebrek aan inzicht door de instanties een belangrijke rol bij het probleem.

De zorg die nu geboden wordt, heeft te kampen met taal- en communicatieproblemen. De tolkentelefoon is een hulpmiddel maar geen oplossing. Een centraal punt voor vragen binnen het MCH Westeinde zou van toegevoegde waarde zijn.

De onverzekerden uit Midden- en Oost-Europese landen zijn niet de meerderheid van de onverzekerden die bij het MHC Westeinde worden behandeld, maar de groep groeit en zou in de (nabije) toekomst een groter percentage kunnen vormen. Het is belangrijk om na te gaan of deze patiënten inderdaad onverzekerd zijn. Als dit het geval is, zou men ook kunnen uitzoeken of er niet een manier is waarop de persoon toch verzekerd is, bijvoorbeeld door de werkgever hiervoor verantwoordelijk te stellen. Het lijkt alsof dit een deel van de problemen op zal lossen, en dat voor zowel de zorg als de nazorg dan wel regelingen gevonden zouden kunnen worden.

6. VIER VROUWEN, VIER VERHALEN

Onderzoek rond de positie van Poolse vrouwen in het migratieproces blijft vaak gefocust rond de afhankelijke positie van vrouwen: vrouwen worden gezien als huwelijksmigrant of migrant in het kader van gezinshereniging (Nicolaas, 2011; Starrenburg, 2008). De migratie van Poolse vrouwen is echter breder dan de huwelijksmigratie die domineerde in de jaren 90 of migratie in het kader van gezinshereniging zoals dat voornamelijk bij eerdere migratie van gastarbeiders naar Nederland gebeurde. Zo blijkt bijvoorbeeld dat onder de Polen die vanaf 2000 naar Nederland zijn gekomen, vrouwen gemiddeld eerder kwamen dan mannen. Zeventig procent van de vrouwen kwam voor werk, een duidelijke meerderheid (Schothorst, 2009) en vooral bij het vervallen van de restricties op migratie is het aandeel van arbeidsmigratie voor vrouwen toegenomen. Bij vrouwen die al langer in Nederland zijn, is het percentage dat voor arbeid kwam iets lager (Dagevos, 2011).

Poolse vrouwen begonnen al vroeg als arbeidsmigranten. De herstructurering van de Poolse economie na de val van het communisme heeft een negatief effect gehad op de arbeidsmarktparticipatie en positie van vrouwen. Voorzieningen voor vrouwen, als kinderopvang, zijn verdwenen. Daarnaast heeft een meer conservatieve visie op genderverhoudingen de positie van de vrouw verzwakt. Volgens Coyle (2007) is dit een van de redenen dat vrouwen migreren: het is een manier om economische zelfstandigheid te waarborgen. Daarbij is het ironisch dat, ondanks de legale positie, veel vrouwen toch op een semilegale manier deelnemen aan de arbeidsmarkt. Daarmee is de bescherming van hun rechten niet optimaal (Coyle, 2007).

Dit hoofdstuk omvat de verhalen van vier Poolse vrouwen en hun migratie-ervaringen. Maria, Julia, Justina en Sylvia, vier Poolse vrouwen met heel verschillende en gemeenschappelijke verhalen. Alle vier vinden ze op hun eigen manier een weg in de Nederlandse samenleving. De een woont al lange tijd in Nederland, de ander net een jaar. De een heeft al besloten te blijven, anderen twijfelen, of weten zeker dat het verblijf in Nederland tijdelijk is.

Roy Nagessar heeft de vrouwen ontmoet bij verschillende activiteiten die voor Poolse vrouwen worden georganiseerd. De Vrolijke Moeders Club wordt wekelijks georganiseerd in het buurtcentrum, het Pools Spreekuur vindt plaats bij de dagopvang aan de St. Barbaraweg en is georganiseerd door IDHEM. De vier vrouwen zijn ieder vrijwilliger bij een van deze organisaties (of bij de MPVV). De verhalen vormden een deel van zijn scriptie.²⁹

MARIA

Maria bezoekt wekelijks de Vrolijke Moeders Club. Tijdens het interview spraken we Nederlands en Engels. Maria komt over als een moeder die veel aandacht heeft voor het welzijn van haar kinderen. Zij is een sociaal persoon die geniet van haar leven.

Maria woont sinds 2002 in Den Haag. Ze is getrouwd en heeft twee kinderen. Een zoon van acht jaar, een dochter van drieënhalf jaar en ze is zwanger van haar derde kind. De man van Maria werkte voor 2002 al in Nederland. Twee keer per maand ging hij terug naar Polen. Toen Maria zwanger was, wilde ze bij haar man zijn. Ze is om die reden naar Nederland gekomen. Maria, haar man en haar kinderen hebben meer mogelijkheden in Den Haag. De educatie van haar kinderen vindt ze belangrijk. Maria is voornamelijk bezig met de opvoeding van haar kinderen. Ze is een actief persoon en fietst graag door de duinen. Maria heeft vrienden in Den Haag, Rotterdam, Amsterdam en Delft.

Maria werkt als vrijwilliger bij MPVV, het Multicultureel Platform voor Vrede en Vrijheid, ze helpt met de organisatie van taallessen. In Nederland heeft ze nooit een betaalde baan gehad. In Polen heeft ze verschillende banen gehad, tot haar eenendertigste heeft ze gewerkt en gestudeerd. In Polen heeft ze op het hogere economische school gezeten (hbo-niveau).

In Nederland heeft ze een inburgeringscursus en een sollicitatietraining gevolgd. De opvoeding van haar kinderen kost Maria veel tijd, hierdoor heeft ze weinig tijd voor een betaalde baan. Maria wil over twee jaar bij een Pools bedrijf gaan werken, bij een reisbureau of iets in de toerisme. Maria wil meer dan een huismoeder zijn. Ze heeft gestudeerd en wil haar kennis praktisch uitoefenen.

Maria woont al acht jaar in een koophuis op de tweede etage in een Haagse portiekwoning. Ze wil graag in Kijkduin wonen. Het gezin heeft financieel niks te

²⁹ Nagessar, R. (2012). *Poolse vrouwen in Den Haag. De maatschappelijke en sociale positie van Poolse vrouwen in Den Haag*. De Haagse Hogeschool.

klagen. Ze hebben geen geld voor een tweede auto, maar ze hebben genoeg geld om modaal te kunnen leven.

Maria vindt de Nederlandse samenleving niet spontaan maar wel tolerant. Ze heeft weinig contact met Nederlandse mensen, wel heeft ze contact met de moeders op school. Ze omschrijft dit als een soort namaakcontact. Wanneer ze elkaar op het schoolpleintje zien lachen ze naar elkaar, ze praten een beetje en meer niet.

Het is nog niet zeker of Maria terug naar Polen gaat. De toekomst van haar kinderen is belangrijk. Haar zoon is misschien dyslectisch en de onderwijsmogelijkheden zijn in Nederland beter. Maria wil graag in Nederland blijven, maar het ligt aan haar man. Als hij ontslagen wordt en geen andere baan kan vinden is de kans groot dat ze terug naar Polen gaan.

JULIA

Julia is een spontaan en open persoon die hard werkt om geld te verdienen. Dit doet ze voor zichzelf en voor haar familie in Polen. Ze heeft meerdere banen gehad en ze werkt momenteel zes dagen per week. Ze spaart geld omdat ze een kledingwinkel wil openen in Polen. Julia is vier jaar geleden naar Nederland gekomen, via een collega hoorde ze dat er in Nederland goed werk is te vinden. Via een uitzendbureau in Polen heeft ze in Nederland werk gekregen. Ze heeft van die vier jaar één jaar in Spijkenisse gewoond.

Julia heeft twee maanden taallessen gevolgd maar ze heeft er weinig van begrepen. De taallessen kosten veel geld en dit geld wil ze liever sparen of naar haar familie sturen. Julia heeft de middelbare school niet afgemaakt. Ze was als kok gaan werken en is niet verder gaan studeren.

Julia heeft veel vrienden in Den Haag. Het zijn voornamelijk Poolse vrienden. Ze heeft weinig contact met Nederlanders, alleen met haar fysiotherapeut. Julia heeft veel familie in Polen. Een zus van Julia en haar gezin (man en zoon) wonen in Nederland. Julia heeft dagelijks contact met haar familie in Polen. Dit is heel belangrijk voor haar. Ze gebruikt Skype of ze belt met haar mobiel.

Julia woont meer dan een jaar in Den Haag. Ze deelt samen met een vriendin een huis. Julia vindt het een huis waar ze zich prettig en veilig voelt. Het is niet modern, maar er is genoeg om er tijdelijk te kunnen wonen. Julia wil niet te veel

voor een woning betalen zodat ze geld kan sparen voor haar kledingwinkel. Julia vindt Den Haag een drukke stad. Ze voelt zich niet veilig op straat. Als het buiten donker is loopt ze met haar capuchon op over straat. Ze is een keer vastgehouden door een man in de tram. Er is niks gebeurd, maar ze heeft door dit incident een onveilig gevoel op straat.

Julia werkt nu al meer dan twee jaar als verzorgende. In het weekend werkt ze in de horeca. Haar totale inkomsten zijn 1300 euro per maand. Julia heeft genoeg inkomsten voor haar dagelijkse levensbehoeften. In Polen zou Julia 200 euro per maand verdienen voor hetzelfde aantal uren werk. Julia heeft voor uitzendbureaus gewerkt, ze heeft hier geen negatieve ervaringen mee. Het uitzendbureau hield wel geld van haar salaris in voor de reiskosten. Ze werd, samen met andere arbeiders, met de bus naar haar werk gebracht. Ze kent een persoon die niet betaald is voor verrichte arbeid. Die persoon wil met de politie naar het uitzendbureau gaan om zijn geld te eisen.

Julia wil na zes jaar terug naar Polen gaan en een kledingwinkel beginnen. Dit gaat ze overdag doen en tijdens de avonduren wil ze les geven in een sport-school. Maar ze moet nog eerst een sportcursus volgen. Wanneer ze terug is in Polen gaat ze hiermee beginnen.

JUSTINA

Justina is de hulpverlener van het Poolse spreekuur. Ze woont negen jaar in Nederland. In 2002 kwam ze samen met vrienden liften, naar Emmen. Ze waren op zoek naar avontuur. Ze hebben ook een periode in Emmen gewerkt. De groep is later uit elkaar gegaan en iedereen is zijn eigen leven gaan leiden. Justina heeft een periode in Emmen en in Leiden gewoond en gewerkt. Ze woont al enkele jaren in Den Haag. Ze vindt haar leven in Nederland niet mooier maar makkelijker. In Nederland heeft ze een beter leven en minder zorgen over werk en geld. Justina is begonnen met schoonmaakwerkzaamheden, hierna heeft ze een paar maanden in de agrarische sector gewerkt. Toen heeft ze als oppasser en als hotelmeisje gewerkt.

Tijdens een normale doordeweekse dag wordt ze om tien uur wakker en gaat dan ontbijten. Om elf uur gaat ze fitnesssen. Wanneer ze klaar is met sporten gaat ze naar huis om te lunchen. Hierna gaat ze werken. Justina werkt thuis en in een massagesalon als masseuse, ook is ze werkzaam als verzorgende. Ze verzorgt

een man die aan A.L.s. (Amyotrofe laterale sclerose) lijdt. Justina is niet alleen maar met haar werk bezig, ze heeft ook tijd nodig om tot rust te komen. Ze kent vrienden die alleen maar werken en weinig ontspannen. Justina wil genieten van haar leven en dit betekent niet dat ze alleen maar moet werken. Toen Justina pas in Den Haag woonde ging ze alleen werken en had geen actief sociaal leven. Ze heeft nu een sociaal leven opgebouwd en wil dit niet kwijt. In Polen heeft ze twee beste vriendinnen. Deze vriendschap mist ze heel erg. Soms voelt ze zich eenzaam in Den Haag. Zij vindt dat mensen in Nederland niet oprecht zijn. Justina vindt dat Nederlanders niet weten wat gastvrij betekent. Voorbeelden als niet rond etenstijd langs komen, één kopje koffie en één koekje, zijn volgens Justina wereldberoemd.

Na de basisschool is ze vier jaar de Poolse taal gaan studeren. Dit heeft ze niet afgemaakt. Hierna was ze één jaar naar de massageschool gegaan. De moeder van haar ex-vriend heeft een schoonheidssalon in Dubai, en Justina kon daar werken. Dit heeft ze uiteindelijk niet gedaan, maar is naar Nederland gekomen. Justina heeft in Leiden de cursus NT 2 gevolgd.

Justina heeft een zelfstandige woning waar ze al drie jaar woont. Het is een betaalbaar huis en ze voelt zich daar prettig. Ze is via de sociale woningbouwcorporatie op zoek naar een andere woning. Justina heeft in negen verschillende woningen gewoond. Drie winters woonde ze in drie verschillende huizen zonder verwarming. In een huis heeft ze samen met haar huisgenoten verwarming aangelegd. Toen ze gingen verhuizen is alles daar gebleven. In een ander huis had de eigenaar de verwarming expres kapot gemaakt. Justina woonde daar samen met vrienden in een sociale huurwoning. De huiseigenaar maakte de deur altijd zelf open en liep gewoon naar binnen. Zij hadden geen privacy. Justina en haar vrienden konden in het begin niet via een makelaar een woning huren, omdat zij geen papieren of loonstrookje hadden.

Justina verdient genoeg voor haar dagelijkse levensbehoeften. Ze heeft nooit echt in een crisissituatie geleefd. Bij het Poolse spreekuur verdient ze bruto 20 euro per uur. Ze werkt hier al drie jaar, elke woensdag drie uur per week van 18:00 tot 21:00 uur. In de massagesalon verdient ze 20,17 euro bruto per uur en thuis verdient ze 35 euro per uur. Justina is opgeleid om als masseuse te werken en ze wil dit ook blijven doen, zowel thuis als in de salon. Justina blijft voorlopig in Neder-

land. Ze heeft een leuk leven opgebouwd en wil dit niet kwijt. Misschien gaat ze later naar Australië. Er staat niks vast.

SYLVIA

Sylvia is in 2001 naar Nederland gekomen om te werken. Het eerste jaar heeft ze in Limburg gewoond. Hier heeft ze als oppasser gewerkt. Daarna is ze een half jaar in Zwolle gaan wonen. Daar heeft ze haar Haagse man leren kennen. Sylvia is toen naar Den Haag verhuisd.

In Polen heeft Sylvia één jaar informatica gestudeerd. Dit is te vergelijken met het eerste jaar van een hbo-opleiding. Sylvia heeft bij het ROC Mondriaan de opleiding Sociaal Pedagogisch Werker afgerond. Daarna heeft ze aan De Haagse Hogeschool de opleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening met succes afgerond.

Sylvia werkt twee dagen per week bij stichting Zebra als invalmedewerker in een peuterspeelzaal bij het project Samenspel. Dit project is bedoeld voor kinderen vanaf twee tot tweeënhalf jaar. Sylvia werkt ook als vrijwilliger voor andere stichtingen. Sylvia wil graag bij een andere welzijnsorganisatie gaan werken. Haar huidige werkzaamheden zijn niet uitdagend. Nu werkt ze op mbo-niveau. Sylvia denkt dat ze wel ergens kan werken met haar kwalificaties. De welzijnssector biedt veel mogelijkheden. Sylvia wil blijven wonen en werken in Nederland. Als ze niet getrouwd was met een Nederlandse man zou ze naar een ander land gaan. Haar voorkeur ging uit naar een Engels sprekend land.

Sylvia heeft vrienden in Rotterdam, Utrecht en Delft. Haar broer woont en werkt in Ierland. De rest van de familie van Sylvia woont in Polen, haar ouders, zus en broer komen soms op vakantie naar Nederland. Sylvia gaat een keer per jaar op vakantie naar Polen. Sylvia woont sinds 2006 in een appartement in een Haagse portiekwoning. Ze heeft contact met de burens, maar het zijn geen vrienden. Sylvia wil in Den Haag blijven wonen, maar dan wel op de begane grond in een woning met een tuin. Het gezin heeft twee bronnen van inkomen.

Sylvia vindt dat er veel is veranderd in de Nederlandse samenleving. De gedachten die Nederlanders over Poolse mensen hebben zijn nu negatiever. Er komen steeds meer Poolse arbeiders naar Nederland. De meesten willen hier blijven wonen. Veel Nederlandse mensen hebben bepaalde vooroordelen over de Poolse

gemeenschap. Poolse mannen veroorzaken veel overlast door hun drankgebruik, ze zijn druk en schreeuwen hard. Sylvia vertelt de verhalen die ze hoort over Poolse mannen die onrust veroorzaken omdat ze hard werken en in het weekend genieten van hun vrije tijd. Hard werken en hard ontspannen. Volgens Sylvia geldt dit niet voor mannen met een gezin. Zij komen hier om te werken aan een stabiele toekomst. Mannen met een gezin drinken minder alcohol en veroorzaken minder overlast. Ze zijn hier om te werken en geld te verdienen. Met het verdiende geld zorgen ze voor hun gezin.

WAT VERTELLEN DE VROUWEN?

Het gemeenschappelijke kenmerk van de vrouwen is dat ze allemaal een rol spelen in de ondersteuning van de Poolse gemeenschap. Een aantal doet dit als vrijwilliger, een aantal wordt ervoor betaald. Maar wat opvalt is de verscheidenheid in verhalen. Sylvia kwam in 2001 naar Nederland, Maria en Justina een jaar later, voordat Polen deel uitmaakte van de EU. Alle vier de vrouwen kwamen met een tijdelijke migratie in hun hoofd, en nog spreken drie van de vier twijfel uit over de duur van hun migratie. Maar ook hebben ze alle vier verschillende redenen om te blijven. Maria kiest voor het onderwijs van haar kinderen, Justina heeft een leuk leven opgebouwd, maar gaat misschien nog wel naar Australië. Sylvia geeft aan te blijven, haar man is Nederlander. Julia is 'pas' vier jaar in Nederland en heeft heel andere plannen, ze werkt doelgericht om geld te verdienen om in Polen een bedrijf te starten.

De vrouwen spreken zich allemaal uit over Nederland en laten een kant zien die in de kranten niet vaak wordt beschreven: de houding van de Nederlanders. Maria heeft wat contact met andere moeders, maar ze beschrijft dat het toch wel heel oppervlakkig is (namaak), een glimlach en verder niet zo veel. Justina vindt Nederlanders niet gastvrij, ze houdt niet van dat ene kopje koffie met dat ene koekje, en gebruikt de woorden 'niet oprecht' om Nederlanders te beschrijven. Ook Sylvia is negatief: ze vindt dat er veel is veranderd in de Nederlandse samenleving. Er wordt te weinig onderscheid gemaakt tussen de tijdelijke migranten die hier komen om hard te werken en hard te ontspannen, en de mensen met gezin die een stabiele toekomst willen.

AUTOPECH MET EEN POOLS NUMMERBORD – een anekdote

“We moesten wat grote inkopen doen en omdat we zelf geen auto hebben, vroegen we aan Lukas of hij ons kon rijden. Geen probleem, op een zondag gingen we gevieren, Markus was erbij, naar de winkel in de auto die Lukas een tijdje eerder in Polen had gekocht. Een oude, zwarte BMW-stationwagen: ze wilden geen auto met Nederlands kenteken, omdat aan Nederlandse auto's veel meer aan belastingen, keuringen en voorwaarden wordt geëist. Met volgeladen auto reden we richting het kruispunt waar Lukas opeens flink begon te schelden: er was een probleem met het stuur waardoor de bocht niet meer genomen kon worden. Gelukkig kon de auto nog net op een parkeerplaats worden gereden, dwars op de vakken met een klein stukje staart nog op de weg. Autopech met een Pools kenteken.

De voorwielen van de auto hadden het contact met het stuur verloren en kon zo geen kant uit. Beter parkeren ging niet, ook het opkrikken van de auto om toch de wielen te draaien lukte niet. De auto stond en zou alleen met een sleepwagen van zijn plek gehaald kunnen

worden. Het probleem was, dat Lukas al twee maanden niet door zijn werkgever was uitbetaald. Hij had hier herhaaldelijk op gewezen, uiteindelijk bleek dat ze vergeten waren hem op de loonlijst te zetten. De zeven euro in zijn zak was het enige geld dat hij had. Markus was ook blut, hij werkt (onregelmatig) voor Peter, die een eigen bedrijf heeft en daarmee weer afhankelijk is van de betalingen van opdrachtgevers. Als die uitblijven, of vertraagd zijn, heeft hij geen geld en kan hij dus ook Markus niet uitbetalen. Een sleepauto was dus geen mogelijkheid.”

Ondanks dat Markus en Lukas allebei werkten, had geen van beide beschikking over zijn loon. De een omdat de baas hem ‘vergeten’ was, de ander omdat zijn werkgever niet op tijd door de (Nederlandse) klanten wordt betaald.

“We hebben zo’n drie uur langs de kant van een drukke weg gestaan en in die drie uur kwamen minstens drie politieauto’s langs. Die reden door. Aan het eind van de middag werden we opgehaald, en hebben we de auto achtergelaten met een briefje onder de voorruit dat we hem snel zouden ophalen. Vanwege de geldproblemen van Lukas en Markus lukte dit niet op korte termijn, na twee dagen zat er een bekeuring onder de voorruit, na 4 dagen is de auto door de politie weggesleept. De reden was dat hij gevaarlijk en hinderlijk geparkeerd stond.

Gelukkig wist Peter iets van het Nederlandse systeem, en wist hij dus ook waar de auto naar toe gebracht was. Bij de opslag bleek dat er inmiddels (na een week) bijna 1000 euro betaald moest worden, en dat dit bedrag in een keer moest worden afgelost. Als dat niet gebeurde, dan zou de auto naar de sloop worden gebracht. Ook werd verteld dat zeker de helft van de auto’s die weggesleept waren, een Oost-Europees kenteken hebben. De politie schijnt buitenlandse auto’s sneller een wielklem te geven en sneller weg te slepen, omdat de kans klein is dat boetes worden betaald. Lukas wilde de boete betalen, maar we konden op de bon geen telefoonnummer of contactpersoon vinden. Dus moest er in Polen op een acceptgiro gewacht worden. Dit probleem is voor de man van het loket herkenbaar: zo worden Oost-Europese auto’s sneller weggesleept en is de kans groot dat ze niet worden opgehaald: bij wegslepen wordt er geen briefje achtergelaten waar de auto heen is gebracht.”

De politie stopte niet om ons te helpen, terwijl er toch duidelijk iets aan de hand was. De auto werd weliswaar eerst bekeurd maar al na drie dagen weggesleept. De politie sleept buitenlandse (Midden- en Oost-Europese?) auto’s sneller weg omdat boetes niet betaald worden: Lukas kon de boete ook niet betalen, zeker niet op korte termijn omdat deze naar Polen gestuurd zou worden. Daar stond de auto op de naam van zijn oom, en deze zou zich de boete niet kunnen veroorloven. Dus dat zou een heel heen en weer sturen van geld worden omdat de Nederlandse regel is dat een acceptgiro thuis wordt gestuurd.

“De meneer achter het loket was uiterst vriendelijk en gaf het advies om de volgende ochtend naar het bureau Verhoor en Bezwaar te bellen om te kijken of er toch geen betalingsregeling getroffen kon worden. Hij zou het bureau via een fax laten weten dat er een telefoontje zou komen, en dat ze het sloopbevel voorlopig zouden intrekken. Een tweede optie, die ik niet formeel te horen kreeg, was dat Lukas de auto liet staan en verder niks meer van zich zou laten horen. De gemeente kan aan de hand van het kenteken geen persoonlijke informatie opvragen en de auto zou dan ‘verdwijnen’ op het terrein van de sloop...

Het telefoontje is gepleegd, heel netjes kreeg ik meteen de manager aan de lijn, die van de auto afwist. Zij zou weer met haar supervisor overleggen of er iets kon gebeuren. Tien minuten later kregen we dan ook het bericht dat het bedrag in twee termijnen kon worden afbetaald.”

Het loonde om een aantal stappen te nemen die voor mij vrij eenvoudig zijn. Voor anderen, die de taal minder of niet beheersen en het systeem niet (goed) kennen, is de weg misschien te lang.

7. JONGEREN IN TRANSITIE: POOLSE LEERLINGEN OP HET JOHAN DE WITT COLLEGE

Het Johan de Witt College is een scholengroep waarin verschillende onderwijs-instituten uit Den Haag zijn verenigd. Eén daarvan is locatie Hooftskade, ook bekend als het Nova College. Op deze afdeling wordt onderwijs aan nieuwkomers verzorgd: leerlingen die korter dan twee jaar in Nederland zijn en Nederlands niet als moedertaal hebben. Deze leerlingen worden klaargestoomd voor het reguliere onderwijs. Na een intakegesprek worden de leerlingen op basis van taal- en rekenvaardigheden geplaatst in een groep van het juiste niveau. In de eerste fase van het onderwijs ligt de nadruk op de Nederlandse taal: twintig uur in de week. Daarnaast is inburgering een belangrijk deel van deze fase, naast vakken die weinig taalvaardigheid behoeven. In de tweede fase wordt naast taalonderwijs aandacht gegeven aan de instroom naar het reguliere onderwijs. Nederlands blijft een belangrijk deel van het onderwijs maar het vakonderwijs wordt in het Nederlands geïntegreerd.

Naast het geven van onderwijs, verzorgt locatie Hooftskade andere activiteiten en cursussen, waarbij ook de ouders van de leerlingen betrokken worden. De zaterdagsschool geeft bijvoorbeeld informatie over Den Haag en de Haagse instellingen, tijdens de zomervakantie zijn er ondersteunende lessen Nederlands (jwc.nl; schakel-klassen.nl).

De leerlingen van de afdeling zijn dus leerlingen die worden klaargestoomd voor het reguliere onderwijs. Locatie Hooftskade is dan ook een school die met Poolse leerlingen in aanraking komt: in het schooljaar 2009-2010 stonden 81 leerlingen met de Poolse nationaliteit ingeschreven. Daarnaast stonden er 64 Bulgaarse, 4 Litouwse, 2 Hongaarse leerlingen en één leerling uit Slowakije in de administratie opgenomen. De diversiteit van de leerlingen is groot, uit bijna elk werelddeel zijn leerlingen afkomstig. De leerlingen die een MOE-land herkomst hebben, vormen veruit de meerderheid.

Tabel 7.1: Aantal leerlingen naar herkomst, 2009

MOE landen	152	
	Polen	81
Ander Europa	92	
Afrika	96	
Midden-Oosten	124	
Ander Azië	38	
Zuid-Amerika	19	
Onbekend	26	

De vraag vanuit het toenmalige Nova College ging over de participatie van Poolse leerlingen.³⁰ Het gaat in 2010 om 81 leerlingen, waarvan 38 man en 43 vrouw zijn. Volgens de school lijken de leerlingen weinig bij school betrokken te zijn en lijkt de samenhang tussen de leerlingen en anderen gering. Daarnaast heeft de school moeite bij het vinden van aansluiting bij deze leerlingen.

Het eerste aspect, de participatie, waar in dit stuk verder op wordt ingegaan, werd behandeld door observaties in en rondom de school: wat gebeurt er op de school, hoe gedragen de leerlingen zich, en hoe gaan de docenten (en andere professionals) daarmee om. Dit gebeurde niet alleen tijdens de lessen, maar ook in pauzes en bij het uitgaan van de school. Daarnaast werd met docenten, leerlingen en verschillende professionals gesproken.³¹

Uit de eerste stap, de observaties, komt naar voren dat de leerlingen zich in de lessen actief opstellen. Ze zijn en blijven aandachtig, proberen in het Nederlands te communiceren en zijn serieus met de opdrachten bezig. De Poolse leerlingen werken met elkaar samen als er groepjes gevormd moeten worden. De sfeer in de klas komt positief over, men luistert naar elkaar en let goed op wat iedereen doet. In de pauzes clusteren groepjes samen op etniciteit, waarbij de Polen bij elkaar gaan staan. Hierbij is ook een scheiding naar sekse te zien: jongens bij de jongens en meisjes bij de meisjes. De verschillende groepjes houden elkaar wel in de

³⁰ Dit hoofdstuk is gebaseerd op het afstudeeronderzoek van Değirmenci, G., Güney, P., & Doerga, M. (2010). *De Poolse leerlingen op het Nova College. Hoe kan het Nova College de Poolse leerlingen ondersteunen bij de participatie op school?* De Haagse Hogeschool.

³¹ De gesprekken met leerlingen worden hier buiten beschouwing gelaten. Deze interviews zijn niet gebruikt in dit verhaal omdat er problemen zijn met de manier waarop verslag is gedaan van de interviews. De inhoud van de interviews is niet volledig te achterhalen, de betrouwbaarheid is twijfelachtig.

gaten en vooral bij de jongensgroepen is er tussen de groepen regelmatig contact. De meisjes houden zich wat meer afzijdig.

Ook na school is de clustering op etniciteit sterk, maar mengen de seksen zich meer. Grote groepen leerlingen lopen samen richting huis.

De tweede stap van het onderzoek bestond uit gesprekken met vier docenten. Deze geven zowel in de eerste als in de tweede fase les, een van de docenten is ook mentor van een klas met Poolse leerlingen. Geen van de docenten geeft aan dat hij of zij diepgaande kennis over de achtergronden van de groep heeft. De school heeft een aantal voorlichtingsdagen en workshops georganiseerd maar de kennis blijft oppervlakkig. Ook vertelt men niet veel van de thuissituatie te weten. Bij huisbezoeken, die drie van de vier docenten hebben afgelegd, werd men gastvrij ontvangen. Drie van de docenten spreken hun ongerustheid uit over de betrokkenheid van de ouders. De ouders lijken weinig tijd voor de kinderen te hebben en zich niet met de schoolcarrière te bemoeien. Dit kan te maken hebben met de andere organisatie van school/thuis in Nederland vergeleken met Polen: alle docenten geven aan dat de Poolse leerlingen een ander schoolsysteem gewend zijn. De ouders worden in Polen minder bij het onderwijs betrokken, er wordt vanuit de scholen ook minder verwacht. In Polen is de scheiding school en thuis strikter en is de houding van docenten strenger.

Dit strengere Poolse systeem heeft voor- en nadelen. De leerlingen op locatie Hooftskade komen uit een situatie waar met meer respect naar docenten wordt omgegaan. Ze zijn geconcentreerder, hebben een serieuze, prestatiegerichte houding: *“De Poolse leerlingen hebben vanuit Polen een prestatiegerichte houding meegenomen. Op het Nova College is dat nog erg duidelijk zichtbaar. Alleen speelt de taalbarrière meestal een rol bij de frustraties waarmee velen te maken hebben”* (docent 1). Een ander zegt: *“De meeste leerlingen ervaren de school veel milder en de docenten makkelijker in de omgang dan in Polen”* (docent 4). De leerlingen weten wat er van hun verwacht wordt op de school, maar vinden de grotere vrijheid lastig. Verzuim en spijbelen komt dan ook vaak voor bij de Poolse leerlingen. Dit ligt ten dele aan de grotere vrijheid op school, daarnaast worden de leerlingen thuis ook vrij gelaten. Tenslotte legt een docent het verband het niveau van de leerlingen: *“Het slagingspercentage is behoorlijk hoog. De meeste Poolse leerlingen slagen voor hun examens en halen minimaal het niveau mavo-theoretische leerweg. De leerlingen zijn behoorlijk gedisciplineerd. Ook hebben ze een goede scholing vanuit Polen als basis. Het Nederlands onderwijs is voor hen eigenlijk wel makkelijker omdat de exacte vakken heel erg goed geleerd worden in Polen”* (docent 3). De leerlingen lijken zich aan het Nederlandse systeem aan te passen.

In de eerste fase zoeken ze nog hun weg en zijn ze geconcentreerd en aanwezig. Hoe verder ze in het systeem zitten, hoe meer er gespijeld wordt of hoe vaker ze te laat komen.

Dat de leerlingen veel met de eigen groep omgaan, wordt ook door de geïnterviewde docenten gesignaleerd. De verschillende docenten geven hier ieder een verklaring voor. Eén docent geeft aan dat er misschien wel vooroordelen die uit het land van herkomst zijn meegenomen achter kunnen zitten, er is weinig contact met andere groepen in Polen: *“De geschiedenis en de samenleving van Polen is altijd wel moeilijk en gesloten geweest”* (docent 4). Een collega noemt het racistisch: *“Het is de docent vanaf het begin opgevallen dat de Poolse respondenten iets hebben tegen de niet-Poolse leerlingen. Om hun mening en opvattingen kenbaar te maken, gebruiken de respondenten tijdens conflicten op school en in de klas racistische opmerkingen (...) Met andere woorden: respect voor andere groeperingen is ver te zoeken bij de gemiddelde Poolse leerling”* (docent 1). Dit wordt door een collega bevestigd, alleen dan vanuit het idee dat er met name veel trots over eigen afkomst en cultuur is (docent 3): *“(...) het kan soms behoorlijk lastig zijn voor de Poolse leerlingen om andere culturen te respecteren. Dit is heel frappant omdat het echt iets van de Poolse groep is. Dit komt omdat er in Polen geen diversiteit aan groeperingen is. Een zwarte school als het Nova College kan dan behoorlijk wennen zijn voor een aantal. Die hebben nooit van zijn/haar leven een meisje met een hoofddoek gezien of een jongen uit Afrika. Tevens zijn de Poolse leerlingen opgegroeid met de mentaliteit dat zij heel erg trots dienen te zijn over hun cultuur en afkomst. Daarom hebben ze geen respect voor andere culturen. De Poolse identiteit is behoorlijk aanwezig bij de leerlingen.”*

Naast de gesprekken met de docenten zijn er interviews gehouden met een afdelingscoördinator, de zorgcoördinator en de contactpersoon voor Poolse leerlingen. Deze drie personen vertellen in grote lijnen hetzelfde als de docenten. De Poolse leerlingen gaan veel met de eigen groep om, volgens de een wegens onbekendheid met anderen, volgens de ander omdat ze discrimineren. De een geeft aan dat de ouders streng zijn en op de schoolresultaten letten, de ander vertelt dat niet alle ouders hier tijd voor hebben.

De zorgcoördinator geeft aan dat er niet vaak om extra zorg wordt gevraagd. Dit wordt bevestigd door de contactpersoon. Hij vertelt dat dit deels door onwennigheid komt: in Polen bestaat zorgcoördinatie vanuit school niet en los je je eigen problemen op. Er is, zeker in het begin wanneer er de grootste behoefte aan steun is, te weinig bekendheid met het systeem om de steun te vinden. De

contactpersoon speelt hier een belangrijke rol, hij is zelf in 2005 uit Polen naar Nederland gekomen en heeft zelf het traject doorlopen.

CONCLUSIES UIT DE GESPREKKEN

In het algemeen, vanuit de optiek van deze docenten, lijkt er weinig aan de hand met de Poolse leerlingen. Integendeel, alle vier de docenten geven aan dat de meeste leerlingen uit hun programma naar tenminste mavo-niveau/theoretische leerweg doorstromen.

Het spijbelen en te laat komen is het grootste probleem. Hier geven de docenten verschillende oorzaken aan. Met name het gebrek aan toezicht in de thuissituatie wordt genoemd. Het lijkt echter ook alsof de leerlingen zich het spijbelen kunnen permitteren omdat de cijfers goed zijn en blijven en de uitstroom naar de hogere vervolgopleidingen is. Het vrijere Nederlandse onderwijssysteem kan even goed een oorzaak van het spijbelgedrag zijn, gecombineerd met een lage intellectuele uitdaging.

De observaties van de onderzoekers kunnen op verschillende processen duiden. De leerlingen lijken zich te groeperen op etniciteit. Hierbij moet niet vergeten worden dat het hier om jongeren (pubers) gaat die pas kort in Nederland zijn en de taal niet goed spreken. In hun vrije tijd gaan ze vooral om met anderen uit het land van herkomst. Voor deze groep lijkt dit heel normaal gedrag: het zijn nieuwkomers, ze komen al veel onbekende dingen tegen en zoeken steun bij anderen die hetzelfde meemaken. Daarnaast gaat het om jongeren in de pubertijd die ook op sekse gescheiden op het schoolplein hangen.

Aan de andere kant kan dit gedrag op lange termijn wel tot problematische situaties leiden waarbij de groep zich zou afsluiten van de rest, met name andere minderheden, van de samenleving. Dat de Polen weinig met andere groepen omgaan, kan een indicatie van dit probleem zijn. Hier zou vervolgonderzoek meer inzicht in moeten geven. De gesprekken die zijn gehouden geven een indruk van wat er mogelijk speelt bij Poolse leerlingen. De situatie op het Nova College/locatie Hooftskade is heel specifiek omdat het niet om reguliere leerlingen gaat. Een onderzoek naar Poolse leerlingen in het reguliere onderwijs is een stap die inzicht kan geven in de processen op langere termijn.

8. POOLSE LEERLINGEN IN DEN HAAG

Naar aanleiding van het voorgaande onderzoek onder leerlingen in schakelklassen van het Johan de Witt College, is er vervolgonderzoek opgezet waarin het doel was reguliere leerlingen met Poolse migratieherkomst te benaderen. De leerlingen in de schakelklassen zijn nog niet zo lang in Nederland en hebben daarmee problemen die specifiek verbonden kunnen worden aan onbekendheid met het land en de taal. Leerlingen die weliswaar in Polen geboren, en ten dele getogen zijn, maar al langer in Nederland wonen en aan het reguliere onderwijs deelnemen, hebben misschien heel andere verhalen.

Özlem Akbaş en Aygül Uluç Kizilboğa hebben hun afstudeeronderzoek aan dit onderwerp gewijd. Ze liepen echter al snel tegen het probleem aan dat ze weinig reguliere Poolse leerlingen konden bereiken. De leerlingen zijn eerst benaderd via docenten van verschillende scholen: het Diamant College en Het Edith Stein College. Van het Diamant College heeft geen van de leerlingen gehoor aan de oproep gegeven, waarna contact is opgenomen met het Johan de Witt College (internationale schakelklasprogramma, ISK). Van de twintig leerlingen die ze geïnterviewd hebben, nemen acht deel aan het reguliere onderwijs, twaalf zitten in een schakelklas. Elf leerlingen geven aan twee jaar of korter in Nederland te wonen, negen drie jaar of langer.³² De oorspronkelijke inzet van het onderzoek, om naar leerlingen in het reguliere onderwijs te kijken, is dus deels ingevuld.³³

In de GBA van Den Haag staan 495 jongeren uit Midden- en Oost-Europese landen ingeschreven in de leeftijd 13 tot en met 18 jaar. Ongeveer 470 MOE-jongeren uit Den Haag zitten op het voortgezet onderwijs (95% van 445 MOE-leerlingen op Haagse scholen en 45 Haagse MOE-jongeren op scholen buiten de stad). De helft (55%) van de MOE-leerlingen in het Haagse voortgezet onderwijs (vo) is van Poolse afkomst. Tussen juni 2010 en januari 2011 was er een toename van 65 Poolse leerlingen. De tweede relatief grote groep zijn Bulgaren.

³² Waarvan een persoon in de schakelklas zit, de anderen zijn reguliere leerlingen. Normaal gesproken volgt een leerling twee jaar een schakelprogramma.

³³ Ö. Akbaş en Uluç Kizilboğa, A. (2012). *Leefwerelden. Leefwerelden van Poolse jongeren in het voortgezet onderwijs*. De Haagse Hogeschool. Daar waar andere bronnen zijn geraadpleegd, wordt daarnaar verwezen.

Volgens de Johan de Witt Scholengroep/NOVA College, de school met verreweg de meeste MOE- leerlingen in huis, is armoede een van de grootste problemen. MOE-gezinnen kampen met armoede en problemen die daaruit voortvloeien. Ook hebben relatief veel MOE- leerlingen volgens het Johan de Witt College thuis problemen in de relatie met hun (stief) ouders. Verder constateert het Johan de Witt College een neiging tot racisme onder de MOE- jongeren. Een ander probleem dat vaak voorkomt is het drugs- en alcoholgebruik onder de MOE- jongeren. Het gebruik hiervan ligt hoger vergeleken met andere groepen, volgens het Johan de Witt College. Deze uitspraken vormden een basis voor de interviews die zijn afgelegd. Het onderzoek richtte zich op het leven thuis, het leven op school en de vrienden en vrije tijd. Daarnaast is gevraagd naar de ervaring in de Nederlandse samenleving en of ze zich zelfstandig vinden.

DE INTERVIEWS

De geïnterviewde leerlingen uit schakelklassen wonen tussen één en drie jaar in Nederland. Acht van deze respondenten wonen in een twee-ouder gezin, vier van de jongeren wonen bij de moeder. In één gezin werken beide ouders niet, daarnaast werken nog twee moeders niet. De rest van de ouders werken allen, in verschillende beroepen.

Bij de leerlingen die in het reguliere onderwijs deelnemen, werken alle ouders. De helft van deze respondenten wonen in een één-oudergezin, bij de moeder, de andere helft woont met beide ouders. Vier van de reguliere leerlingen volgen onderwijs op vmbo-niveau, drie op mavo/havo niveau, en één op vwo-niveau.

Bij de ISK-leerlingen is de band met Polen heel sterk. Ze willen graag langere schoolvakanties zodat ze langer naar Polen kunnen, iets wat helemaal geldt voor leerlingen waarvan één ouder (de vader) in Polen woont. Op de vraag 'waar heb je behoefte aan' antwoordt een van de respondenten slechts: *"Ik mis mijn vader heel erg. Daarnaast heb ik geen behoefte aan iets"* (resp. 1).

Een aantal leerlingen gaat vooral om met Poolse jongeren en geven aan dat dit vooral om de taal en de culturele achtergrond is. *"Ik heb liever contact met Poolse jongeren, omdat wij elkaar beter begrijpen. De achtergronden zijn voor mij belangrijk. Als Poolse mensen begrijpen wij elkaar beter. Andere culturen hebben verschillende ideeën over bepaalde dingen"* (resp. 2). De respondent is minder dan een jaar in Nederland en lijkt nog erg op zoek naar contact. Hij heeft nog geen vrienden op school, spreekt nog geen goed Nederlands en geeft ook aan zich nog erg afhankelijk te voelen van anderen. Zijn behoefte is dan ook: *"Ik mis mijn fami-*

lie en vrienden in Polen. Ik wil terug naar Polen. Ik voelde mij daar veel veiliger en beter, omdat ik de omgeving beter kende en omdat ik daar alles zelf deed. Ik had daar geen problemen met de taal. Op school mis ik vrienden."

Ook respondent 9 mist zijn vader die in Polen woont, maar zegt daarbij: *"En thuis mis ik dat ik mijn moeder niet zo vaak kan zien. Als ik thuiskom dan is mijn moeder nog op werk. Wanneer zij thuis komt dan gaan we samen eten en dan ga ik huiswerk maken en dan ga ik slapen. Ik zie haar dus heel weinig."*

Ondanks het heimwee en het missen van familie en vrienden, klinken er ook positieve geluiden in de interviews. De leerlingen zijn over het algemeen positief over de school, de medeleerlingen en de docenten. Ze voelen zich op hun gemak bij de docenten en de coördinatoren en voelen zich vrij om naar hen toe te stappen. Medeleerlingen helpen hen met de vakken. Als ze problemen hebben, weten ze naar wie ze toe moeten en doen ze dit meestal ook wel. Ze lijken optimistisch en beseffen het belang van Nederlands leren. Ook beseffen de leerlingen dat de kansen in Nederland (voor hun ouders) beter zijn, en dat hun economische situatie is verbeterd. Respondent 17 woont twee jaar in Nederland, met haar moeder en stiefvader. *"Ik voel me goed in Nederland. Ik ben gewend. Ik heb hier een leven opgebouwd, ik heb vrienden en ga naar school. Ik zou niet terug willen. Het is hier veel beter dan in Polen. We hebben veel meer geld."* Ze halen over het algemeen goede cijfers en hebben eigenlijk vooral problemen met de taal. Ook in dit onderzoek komt naar voren dat de stof makkelijker is dan in Polen: *"Mijn prestaties op school zijn beter dan in Polen. (...) Dit komt omdat ik vind dat de stof in Polen moeilijker was. Wij kregen daar veel vakken op hoog niveau. Omdat ik hier pas ben, wordt er vooral aandacht besteed aan Nederlands. Ik doe heel erg mijn best om de Nederlandse taal goed te leren, zodat ik hogerop kan komen"* (resp. 1).

Geen van de leerlingen voelt zich buitengesloten. Ze zien wel dat er stereotypen in de samenleving zijn over Polen maar ze voelen zich daar niet door aangesproken. Op school zijn er veel nationaliteiten en voelen ze zich een van de velen. Zoals respondent 16 zegt: *"Nee, ik word niet buitengesloten. Het is een gemengde school. Er zijn veel kinderen uit verschillende landen. Er zijn ook veel Poolse kinderen. Iedereen gaat of met elkaar om of met mensen van alleen de eigen cultuur. De kinderen die hier al langer zijn en de Nederlandse taal beheersen gaan met iedereen om. Maar als je de taal weinig of helemaal niet kent, dan ga je automatisch met je eigen mensen om."*

Er zijn onder de ISK-leerlingen ook respondenten die het juist leuk vinden om met andere culturen om te gaan en waarvoor achtergronden niet belangrijk zijn, maar

in hun antwoord tegenstrijdig zijn. *“Mijn vriendinnen zijn meestal Poolse meisjes. Ik ben liever met Poolse meisjes omdat wij elkaar beter begrijpen en omdat wij dan met elkaar Pools spreken is het makkelijker om iets aan elkaar te vertellen. Ik vind het wel leuk om ook contact te hebben met mensen van andere culturen, omdat ik dan ook van hun cultuur kan leren. (...) Ik heb ook wel een paar vriendinnen die Marokkaans, Turks en Spaans zijn. Met hun kan ik ook goed opschieten, maar mezelf verwoorden vind ik dan een beetje moeilijk.”*

Tenslotte zegt respondent 1 helder wat de meeste respondenten uit het ISK-onderwijs vertellen: *“Ik beschrijf mijn positie als iedere andere inwoner van Nederland. Ik zit op school en ik heb naast school een bijbaantje. Ik werk als vakkenvuller. Ik weet dat er veel slechte dingen worden gezegd over de Polen in Nederland, maar ik vind niet dat ik tot die groep behoor. (...) Mijn positie in Nederland beschrijf ik als goed. Ik loop niet tegen problemen aan omdat ik Pools ben, behalve dat ik de taal niet goed spreek.”*

De verhalen van de ISK-leerlingen lijken sterk op de verhalen die twee jaar eerder door de docenten en (zorg)coördinatoren werden verteld. De leerlingen hebben moeite met de taal maar doen het verder goed in het onderwijs. Ze gaan veel om met medeleerlingen van de eigen groep en van hetzelfde geslacht. Ze voelen zich op zich wel goed in Nederland, hebben goede banden met de mensen om hen heen. Een deel geeft aan met allerlei nationaliteiten om te gaan. Toegevoegd is dat de leerlingen aangeven familie, vrienden en de omgeving van thuis te missen.

De verhalen van de acht reguliere leerlingen vertellen veelal hetzelfde. Ze voelen zich niet buitengesloten op school, en hebben hun plek in de diversiteit van de school gevonden. *“Nee, ik voel me niet buitengesloten. Ik zit op een multiculturele school, waar leerlingen uit verschillende landen bij elkaar zijn gekomen”* (resp. 10). Men lijkt meer vrienden van verschillende herkomst te hebben, ze geven aan met iedereen om te gaan, ongeacht herkomst. Ook hebben ze veel Poolse vrienden. De taal blijft lastig, ook voor de reguliere leerlingen lijkt dit een belemmering te zijn.

Over het algemeen gaat het goed en haalt men goede cijfers. De meesten zien hun toekomst in Nederland, niet in Polen, ondanks dat ze beseffen dat er veel negatieve stereotypen over Polen bestaan. *“De jongeren in Polen drinken en roken niet veel. Hier drinken en roken de jongeren veel en zijn ze eigenwijs. De Poolse jongeren hier zijn agressiever en zoeken veel ruzie met anderen, terwijl dat niet zo is in Polen.”* Respondent 13 legt uit dat in haar stad in Polen veel verschillende

mensen wonen en de sfeer daar goed is, niet zoals hier in Nederland. Respondent 12 vertelt het net iets anders, hij vindt Nederland saai met te veel regels. Alleen geld verdienen kan hier beter. *“En de omgeving is anders, de Nederlandse mensen zijn anders dan anderen. Geld is belangrijk voor hen, voor alle mensen maar voor hen is dat veel meer. De Poolse mensen zijn vooral impulsief.”* Hij wil dan ook niet in Nederland blijven wonen.

Vier van de reguliere leerlingen hebben gescheiden ouders en missen hun vader. De migratiegeschiedenis blijft een belangrijk aspect in hun leven, ook voor de leerlingen die al lange tijd in Nederland wonen. *“Mijn vader was acht jaar niet in beeld, daarom heb ik een andere band met mijn vader. Ik ben een beetje afstandelijk tegen mijn vader. Mijn vader vindt dit niet leuk, maar ik kan er niks aan doen”* (resp. 10). En ook de arbeidsmarktpositie van de ouder(s) blijft kenmerkend voor hun leven in Nederland. Respondent 2, die al zes jaar in Nederland is, vertelt: *“Ik mis erg veel aandacht thuis wat mij dus erg dwars zit. Mijn ouders zijn alleen maar bezig met hun werk en als ze terug zijn van werk is het al weer laat. Iedereen doet zijn eigen dingen thuis, ik heb erg veel behoefte aan aandacht thuis. Want ik hoor van bijna al mijn vrienden dat zij wel tijd doorbrengen met hun ouders en ik dus niet, dit vind ik niet altijd leuk om te horen. Ik kan bij zulke gesprekken niet veel vertellen over wat ik gezamenlijk doe met mijn ouders.”*

CONCLUSIES

Er lijkt een tijdselement uit de interviews naar voren te komen dat vrij voor de hand liggend is: hoe langer in Nederland, des te meer thuis in het land en met de taal en des te gevarieerder de vrienden en het leven in Nederland. In het eerste jaar zijn de aanpassingsproblemen enorm en wordt eigenlijk alleen gekeken naar wat gemist wordt. Daarna verschuift het plaatje langzaam naar een aanpassing in en aan Nederland. Dat betekent niet dat Polen en mensen in Polen niet meer gemist worden, maar wel dat de toekomst in Nederland ligt.

Het is lastig om dit plaatje hard te maken. Het zou ideaal zijn als de leerlingen over lange termijn gemonitord zouden worden om te zien hoe de stappen in de aanpassing geschieden. Daarbij blijven er natuurlijk altijd uitzonderingen bestaan en zal de een makkelijker een nieuw bestaan opbouwen dan de ander. De leerlingen hebben niet zelf voor de migratie gekozen maar waren wel oud genoeg om het hele proces bewust mee te maken. Dat zou een interessant beeld kunnen geven.

De reguliere leerlingen verschillen niet zo heel veel van de ISK-leerlingen. Dit is eigenlijk vooral omdat de ISK-leerlingen, ondanks de vele obstakels, het wel naar hun zin hebben op school en in Nederland. Ze ervaren niet zo veel problemen, hebben weliswaar moeite met de taal maar zijn over het algemeen positief.

VERBODEN TOEGANG VOOR ONBEVOEGDEN – MAAR VOORAL VOOR POLEN?

De foto is genomen in een volkstuincomplex. Volgens de eigenaar van de tuin is hij een slapende Pool in zijn kas tegengekomen.

Het stereotype van een dakloze (alcoholistische) Pool is niet alleen bij de eigenaar van de tuin dominant, zoals uit de media-analyse bleek. En ook in Willems en Verbeek (2012) komt het terug: “In de grootste krant van Nederland kwam een ontevreden Rotterdamse café-eigenaar aan het woord, die het liefst een bord ‘verboden voor Polen’ op zijn deur had geplaatst” (p. 188). Aan deze wens heeft de eigenaar van de tuin invulling gegeven...

CONCLUSIES EN DISCUSSIE

Gaandeweg is in deel II is er een beeld ontstaan over de hulpverlening aan Polen in delen van Den Haag. Daarnaast geven de onderzoeken over Poolse leerlingen een indruk van de problemen – maar eigenlijk vooral het ontbreken van problemen – rond de groep. In de onderzoeken zijn verschillende mensen aan het woord gekomen: naast mensen van Poolse herkomst is er met een scala aan instanties gesproken.

Als rode draad in de verhalen is de rol van toeval bij de migratie, de bijzondere positie als arbeidsmigrant uit de Europese Unie, de afstand tot officiële instanties en de tijdsdruk terug te zien.

DE ROL VAN TOEVAL

Een van de opvallende resultaten van de analyse van de verhalen van de respondenten is de steeds terugkerende nadruk op toeval. In de migratieverhalen komt de toevalsfactor regelmatig terug. Nederland was bij geen van allen het land van hun dromen, en allemaal zijn ze min of meer toevallig hier belandt. Voor de één was Engeland net een stapje te ver, voor de ander speelde dat familie of vrienden al in Nederland zaten. Ook de beslissing om Polen te verlaten lijkt niet vastomlijnd: niemand geeft aan doelbewust Polen voor lange termijn te hebben willen verlaten. Iedereen wilde tijdelijk geld verdienen, dit is een gemeenschappelijk kenmerk bij deze groep.

Daarnaast spelen persoonlijke factoren een grote rol: ongeluk, scheiding, problemen op school en met ouders, problemen met ex-vrouw. De respondenten in deel I waren ‘vroege’ migranten die in een tijd kwamen dat er nog niet veel (nieuwe) Polen in Nederland waren. Toch kenden de meesten hier al landgenoten en was dit dan ook een van de belangrijkste oorzaken dat ze uiteindelijk in Den Haag terecht zijn gekomen (ondanks dat ze ook contacten in andere steden hadden). Weinigen hebben nog de contacten met de mensen die ze uit die tijd kenden: de meeste vriendschappen zijn in Nederland opgebouwd.

De Nederlandse overheid en de gemeente Den Haag willen graag een beeld krijgen van de ideeën en plannen van de Poolse bewoners. Dit is lastig door de grote

invloed van de toevalsfactor. De keuzes zijn niet zo concreet als beleidsmedewerkers of onderzoekers graag zouden willen hebben.

Een interessante illustratie hiervan is te zien bij de inschrijving als bewoner van de gemeente in het GBA: wat is hiervan het belang voor de migrant zelf? Als iemand nog niet zeker weet hoelang zij of hij gaat blijven, als de plannen niet concreet worden (bijvoorbeeld omdat de persoon alleen via uitzendwerk aan de slag kan), dan zal die inschrijving niet in het eigen belang lijken. De registratielogica van de Nederlandse overheid wordt niet als vanzelf gedeeld door de respondenten, pas als een eigen bedrijf wordt gestart of als een kind op komst is, wordt registratie bij het GBA relevant. Het belang van een inschrijving bij het GBA zou beter beschreven en verspreid kunnen worden.

CARRIERE MAKEN OP DE ARBEIDSMARKT

Niet alleen bij de start van de migratie maar ook bij het zoeken en vinden van werk speelt toeval een rol. Een carrière wordt niet gepland, men vertrekt uit Polen, vindt hier werk en probeert zo een eigen plek op de arbeidsmarkt te verwerven. In het proces wordt stapsgewijs aan Nederlandse regels voldaan. Ook bij arbeidsmarktparticipatie blijkt dat zolang de inschrijving geen zichtbare voordelen met zich meebrengt, men dat niet doet.

De respondenten spreken over een 'promotietraject' op de arbeidsmarkt: van de kassen naar de bouw naar een eigen bedrijf. Dat dit eigen bedrijf een ideaal is, is niet voor iedereen waar. De keuze hiervoor wordt ook wel uit noodzaak gemaakt, bijvoorbeeld om wettelijke beperkingen uit het verleden te omzeilen. Hierbij moet wel rekening gehouden worden dat er (door de locatie van de onderzoeken) weinig mensen zijn gesproken die in de kassen of via uitzendbureaus werken. Een aantal van de respondenten heeft dit in het verleden wel gedaan. Zij hebben zich hier met succes uitgewerkt. De verhalen die ze over die ervaringen vertelden, schetsen een beeld van hard werk, weinig geld en slechte behandeling. Dit is een beeld dat al eerder naar buiten is gekomen.³⁴ Maar ondanks dat ze een andere positie op de arbeidsmarkt hebben en al lange tijd in Nederland wonen en werken, blijft men op zijn hoede. Er worden te lage lonen betaald, of lonen worden niet betaald.

³⁴ Bijvoorbeeld in het programma '3 Doc: Klaas gaat illegaal' op 08-09-2010 (www.uitzendinggemist.nl).

Vaak stoppen de vrouwen bij de zwangerschap met werken en keren zij na de geboorte van het kind niet terug naar dezelfde banen. In de nieuwe levensfase, na de geboorte van de kinderen, blijken zij zich beperkt te voelen in hun kansen. Dit is één van de redenen dat de vrouwen de taal willen leren en diploma's erkend willen zien. Dit zou aan de levensfase verbonden kunnen worden, na een bepaalde leeftijd zijn de los-vast baantjes niet meer zo interessant. Het blijkt nu dat bij de zoektocht van deze vrouwen naar passend werk, velen van hen in vrijwilligerswerk terecht komen. De aansluiting van de Poolse diploma's op het Nederlandse diplomeringssysteem is omslachtig, de diploma's worden niet direct erkend. Het *human capital* dat bij de Poolse migranten aanwezig is, wordt zo niet optimaal benut.

Gastarbeid en binding

In de literatuur over Poolse migratie worden eerdere arbeidsmigrantenstromen bekeken om te voorspellen wat de toekomst van de Poolse populatie zal zijn. Het blijft een lastig vraagstuk, er zijn kenmerken die de arbeidsmigratie uit Polen en andere Midden- en Oost-Europese landen een eigen en apart karakter geven. Zeker zijn er overeenkomsten te noemen met het verleden, waarbij de specifieke aard van het werk, de problemen bij huisvesting en het gebrek aan contact met instanties opvallen. Ook bij eerdere gastarbeidersmigratie werd voor specifieke beroepen invulling gezocht. Toentertijd ging de werving via de regering en bedrijven zelf, vandaag is er een grote rol voor uitzendbureaus. Controle is er nauwelijks tot niet, er bestaat een groot aantal uitzendbureaus dat zich richt op het werven van arbeidsmigranten. De wantoestanden die daarmee gepaard zijn gegaan, zijn in andere onderzoeken uitgebreid naar voren gekomen.

Deze toestanden zijn niet bij alle uitzendbureaus te vinden. Er zijn grote verschillen tussen uitzendbureaus. De organisatie van de gastarbeid via uitzendbureaus zou echter wel opnieuw bekeken kunnen worden.

Huisvesting is een tweede probleem waar de overeenkomst met het verleden zichtbaar is. Waar eerdere migrantengroepen in barakken werden ondergebracht, worden nu Polenhotels gecreëerd. Hierbij worden (net als in het verleden) groepen arbeiders samen gehuisvest waarbij het contact met de omringende gemeenschap niet wordt gestimuleerd. Zoals een van de respondenten aangaf: gettovorming. Het is raadzaam om betere voorzieningen voor deze groep te creëren, niet alleen om de druk op de buurt te verlagen, maar ook om het levensgenot van de migranten te vergroten. Deze groep zal misschien niet op lange termijn deel uitmaken van de Nederlandse samenleving maar de hotels doen dit wel.

De opvang van tijdelijke migranten moet structureel worden verankerd. De bedrijven die de gastarbeid nodig hebben, hebben dit structureel nodig en kunnen dus ook (ten dele) aan vaste voorzieningen denken. Een deel van de winst die wordt gemaakt op het werk van de Polen, kan ook weer geïnvesteerd worden in de opvang van die Polen. Daar zou over moeten worden nagedacht waarbij de werkgevers een rol moeten spelen: ze horen niet alleen de lusten te krijgen maar ook in de lasten te delen.

Oriëntatie en integratie

Een aspect waarmee integratie gemeten wordt is het aantal contacten tussen Poolse en in Nederland geboren burgers: uit die metingen zou het beeld komen dat Polen uit de onderzoeken over het algemeen slecht geïntegreerd zijn omdat ze weinig contact hebben met Nederlanders. Maar als naar het geheel gekeken wordt – het deelnemen aan de maatschappij – is dit een vertekend beeld. De respondenten nemen volledig deel aan de samenleving, betalen belasting, sturen hun kinderen naar school of zijn leerlingen op school, volgen regels en ontduiken deze, net als iedereen. Dat ze een selecte groep van vrienden hebben, is alleen een probleem als dit zou betekenen dat de groep geïsoleerd zou leven. Dit laatste blijkt niet uit de verzamelde gegevens: de mensen die voor de onderzoeken uit deze bundel zijn benaderd, geven geen blijk van isolatie. Dit beeld kan niet generaliseerd worden, want er is gesproken met een select aantal respondenten die niet op aselechte wijze zijn gekozen. Maar het geeft wel een nuance in het debat over Polen in Nederland of Polen in Den Haag: lang niet alle Polen geven problemen. De problemen lijken veeleer te komen vanuit “migranten met een vakantiesyndroom” (zoals verwoord door Natalia Rajewska, een studente die ik sprak): migranten die tijdelijk naar Nederland komen en veel heen en weer pendelen. Gesprekken over inburgering of taalonderwijs lijken voor deze laatste categorie onnodig. Het doel van dit type migratie is om op korte termijn geld te verdienen en in het weekend te ontspannen. Het zijn veelal jonge mensen die hierbij heen en weer pendelen voor seizoensarbeid. Voor deze groep zijn de voorzieningen matig georganiseerd en zouden lessen uit het verleden op huisvesting en arbeidsvoorwaarden toegepast moeten worden.

De respondenten wonen en werken in Nederland en zijn op Nederland georiënteerd. Maar die oriëntatie lijkt fluïde: als ze morgen verhuizen, dan zijn ze morgen op een ander land georiënteerd. Daarnaast zijn ze allemaal nog sterk op Polen gericht: met bezoeken, met familie, met ideeën over de toekomst. De vriendschappen met Nederlanders zijn beperkt, maar de respondenten zitten wel

allemaal diep in de Nederlandse samenleving. De vrouwen spreken (bijna) allemaal Nederlands op een niveau waarmee ze een hogere opleiding zouden kunnen volgen, de mannen spreken deze taal veel minder. Dat is niet omdat ze niet willen, maar veelal omdat de tijd hiervoor ontbreekt. De bindingen zijn hybride, de respondenten zijn ook zeer verbonden aan Polen maar dit betekent niet dat ze daar veel zijn. Men gebruikt *Skype* en *facebook* om met familie en vrienden in Polen contact te houden. Migratie is met de nieuwe communicatiemogelijkheden een veel minder rigide breuk met banden in het land van herkomst dan in het verleden.

Bij vriendschappen lijkt een soort tegengestelde integratie te zien: in vroege fases van migratie waren de vriendschappen divers, op langere termijn zijn de vrienden meer Pools. De diversiteit van de vriendschappen was met verschillende nationaliteiten, naast Pools en Nederlands. Hoe langer de respondenten in Nederland wonen, hoe meer hun vriendenkring Pools is geworden. Dat kan verschillende oorzaken hebben. Men heeft minder tijd om vriendschappen te onderhouden en zal daarmee misschien selectiever zijn in vriendschappen. Tijd en levensfase spelen een belangrijke rol. Daarnaast zou het kunnen zijn dat er meer discriminatie en minder toegankelijkheid is: de respondenten vertellen dat ze de Nederlandse samenleving hebben zien veranderen.

CONTACTEN MET INSTANTIES

De verhalen in Segbroek geven weer dat de migranten in die wijk een zelfstandig bestaan leven waarbij ze weinig vragen van de ontvangende samenleving. De zorg wordt alleen gebruikt als men het nodig heeft, bijvoorbeeld bij zwangerschap. Maar verder komt men weinig in aanraking met Nederlandse instanties en men heeft hier in het algemeen ook niet veel zin in. De Nederlandse manier van hulpverlening is misschien ook niet geschikt voor de groep: in Polen bemoeien hulpverleners zich niet in dezelfde mate als in Nederland met het privéleven van anderen. De Haagse instanties weten dan ook weinig van de Poolse bewoners. Bij het MCH Westeinde is dit wel problematisch: omdat er weinig kennis is, er taalproblemen zijn en er geen nazorg is, kunnen zij niet optimale medische zorg geven. De zorg die bij het MCH Westeinde wordt gegeven, is niet gedekt door bestaande regelingen als de persoon onverzekerd is.

Een tweede nadeel van het gebrek aan contact met instanties is dat deze weg naar contacten met Nederlanders is afgesloten. Men ontmoet vooral Polen en heeft weinig contact met Nederlanders. Het is niet gebruikelijk om hulp buiten de eigen kring te zoeken. Problemen worden zoveel mogelijk opgelost door de nabije omgeving in te schakelen. Dit heeft ook een tijdsvoordeel, men hoeft niet te zoeken naar de juiste instantie met de juiste formulieren.

Via een aantal initiatieven worden mensen bereikt en geholpen, maar de brug naar de omringende samenleving lijkt te ontbreken. Dit is op zich geen belemmering voor de respondenten, al vinden sommigen het wel jammer. Daarbij is het voor hen frustrerend dat er negatief op hen gereageerd wordt: zij voelen zich aangesproken op gedrag dat zij niet vertonen.

Complexiteit

De contacten met instanties worden bemoeilijkt door de complexiteit van het Nederlandse systeem. In de onderzoeken worden voorzieningen beschreven die nu, enkele jaren later, al weer anders georganiseerd zijn. De Vrolijke Moederclub wordt niet meer gefinancierd en het spreekuur op het buurtcentrum is ook wegens bezuinigingen stopgezet. Ook is er geen opvang meer bij de Kesslerstichting, deze wordt nu via het Leger des Heils geregeld. Daarnaast organiseert IDHEM (SDHME) twee spreekuren per week voor daklozen bij de Julianakerk. Voor deze groep, dak- en thuisloze EU-migranten is begin 2012 een nieuw initiatief gestart: project “Perspectywa”. Er zijn niet alleen verschillende initiatieven over de stad, deze initiatieven zijn niet altijd bij dezelfde instanties ingebed. Het overzicht is voor de migranten moeilijk te vinden.

Het gebrek aan contact met instanties is niet alleen geconstateerd in Den Haag. Ook het Expertisecentrum Veiligheid van Hogeschool Avans rapporteert dit over de provincie Noord-Brabant. In Den Haag zijn er meer mogelijkheden dan alleen de reguliere instanties en via organisaties als IDHEM en de MPVV worden nieuwkomers geholpen. Daarnaast volgen veel Polen cursussen, met name de vrouwen. De taallessen van de inburgeringscursus vervullen een belangrijke rol en tijdens de onderzoeken waren deze lessen nog vrij toegankelijk. Dit is een groot voordeel als men naar het verleden kijkt: toen waren er geen taalcursussen voor de migranten waardoor er nu taalachterstanden zijn die in de tweedegeneratie doorlopen. De Poolse ouders, en toekomstige ouders, vinden het zelf heel belangrijk Nederlands te leren. Hierbij speelt nu tijdgebrek een belemmerende rol, maar als daarbij komt dat de taalcursussen geld gaan kosten, gaan er naar alle waarschijnlijk-

lijkheid meer mensen afvallen. Het zal een blokkade opwerpen voor dit onderdeel van het integratieproces.

TOEKOMSTBEELDEN

Uit de gesprekken blijkt dat men hard werkt en weinig vrije tijd heeft. Dit verklaart voor een deel dat niet iedereen een taal cursus volgt. Daarnaast geeft het een verklaring voor het gebrek aan Nederlandse vrienden: nieuwe vriendschappen opbouwen is tijdrovend en nieuwe vriendschappen bouwen in een andere taal is nog lastiger. En het is één van de factoren die verklaart dat men geen contact heeft met instanties, want zelf de problemen oplossen kan (op de korte termijn) minder tijd innemen. De geïnterviewde vrouwen volgen taalcursussen, zij werken niet zoveel als de mannen waarmee gesproken is. Na de zwangerschap en als het kind naar school gaat, is er ruimte om bij te scholen. Voor de meeste mannen ontbreekt hiervoor de ruimte, niet alleen omdat ze weinig tijd hebben, maar ook omdat de uren van de taalcursussen weinig flexibel voor de respondenten zijn.

De migranten die denken te blijven, of die al langere tijd in Nederland verblijven, vinden hun weg en weten hun plichten. Ze hebben een toegevoegde waarde voor de samenleving waarbij ze niet altijd de waardering krijgen die ze verdienen. De rechten die verbonden zijn aan deelname aan de Nederlandse samenleving zijn niet altijd helder maar vooral de behandeling door anderen schiet tekort. Bijna alle geïnterviewden noemen dat zij last hebben van de vooroordelen en stereotypen die over Polen bestaan. Men heeft last van beelden over alcoholisme, drugs en overlast maar men herkent zichzelf niet in die beelden. En omdat men weinig vrije tijd heeft, zijn deze migranten vrij onzichtbaar: ze zorgen niet voor overlast, drinken thuis met vrienden of familie en leven een leven als ieder ander met werk en gezin.

De groeiende negatieve reacties in de Nederlandse samenleving maakt hun leven minder prettig. Dat zou op een gegeven moment doorslaggevend kunnen zijn bij de twijfel over terugkeer of blijven (of naar een derde land gaan). De binding van de Poolse respondenten die in Den Haag gesproken zijn, is groot, maar niet ultiem. De ontvangende samenleving is niet alleen een passieve omgeving waar mensen zich in begeven, maar heeft actief een rol in het opvangen en begeleiden van nieuwkomers. Daar zou in Nederland meer aandacht aan gegeven kunnen worden.

LITERATUUR

- Adriaansen, J., Potter, E., & Vlasman, N. (2009). *Blik op de Midden- en Oost Europese nieuwkomers in Segbroek*. Den Haag: Stichting Boog.
- Baraya, E., & Starrenburg, J. (2010). *Monitor Midden- en Oost-Europeanen in Den Haag, 2010*. Den Haag: OIV/Gemeente Den Haag.
- Coenen, H. (1987). *Handelingsonderzoek als exemplarisch leren: een bijdrage aan de fundering van de methodologie van handelingsonderzoek*. Groningen: Konstapel.
- Coyle, A. (2007). Resistance, Regulation and Rights. The Changing Status of Polish Women's Migration and Work in the 'New' Europe. *European Journal of Women's Studies*, 14(1), 37-50.
- Dagevos, J. (1998). *Begrensde mobiliteit. Over allochtone werkenden in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Dagevos, J. (2011). Omvang en samenstelling van de Poolse bevolking. In J. Dagevos (Red.), *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen*. (pp. 31-46). Den Haag: SCP.
- Engbersen, G., Iliès, M., Leerkes, A., Snel, E., & van der Meij, R. (2011). *Arbeidsmigratie in vier landen. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Expertisecentrum Veiligheid (2012). *Gevangen in onmacht. Professionals en hun relatie met MOE-landers*. Conferentie Gevangen in onmacht. Professionals en hun relatie met MOE-landers, Avans Hogeschool Den Bosch.
- Handhavingskrant (December 2010). We kennen onze MOE-landers niet.
- Holtslag, J. W., Kremer, M., & Schrijvers, E. (2012). In goede banen? Naar beter arbeidsmigratiebeleid. In J. W. Holtslag, M. Kremer & E. Schrijvers (Red.), *In betere banen. De toekomst van arbeidsmigratie in de Europese Unie* (pp. 13-38). Den Haag: WRR.
- Karczemski, M., & Boer, A. (2010). *Post-Accession Migration: Polish migrants moving from Poland to The Hague. The role of networks in the migration process from Poland to The Hague and the influence of personal life goals in the lives of Polish migrants in The Hague (master thesis)*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Khonraad, S., & Veldhuysen, C. (2009). *Eigentijds omgaan met woonwagenbewoners. Opmaat naar normalisatie.: VROM-inspectie*.
- Korf, D. J. (2009). *Polen in Nederland*. Utrecht: FORUM.

- Nicolaas, H. (2011). Ruim helft Poolse immigranten vertrekt weer. *Bevolkings-trends*, 1e kwartaal, pp. 32-36.
- Penninx, R., Munstermann, H., & Entzinger, H. (Red.). (1998). *Etnische minderheden en de multiculturele samenleving*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Pijpers, R. (2007). *Between fear of masses and freedom of movement: migrant flexwork in the enlarged European Union*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Schellingerhout, R. (2011). Ervaren gezondheid en zorggebruik. In J. Dagevos (Red.), *Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen*. (pp. 90-101). Den Haag: SCP.
- Schothorst, Y. (2009). *Poolse nieuwkomers in Nederland. Een onderzoek uitgevoerd voor Popolsku Benelux BV*. Amsterdam.
- Starrenburg, J. (2008). *Ik ben naar Den Haag gekomen om met Nimi te trouwen. Verslag van een onderzoek onder Polen, Bulgaren en Roemenen naar hun beweegredenen, verwachtingen en vragen*.
- Starrenburg, J. (2011). *Gebruik voorzieningen door Midden- en Oost-Europese kinderen in Den Haag*. Den Haag: Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn. Productgroep Onderzoek en Integrale Vraagstukken.
- ten Doesschate, J. W. (1993). *Asielbeleid en belangen. Het Nederlandse toelatings-beleid ten aanzien van vluchtelingen in de jaren 1968-1982*. Hilversum: Uitgeverij Verloren.
- Trouw (1 november 2010a). Meer problemen met Oost-Europeanen.
- Trouw (1 november 2010b). 'Zelfs mislukte Polen blijven gewoon in Nederland'. Haagse wethouder integratie: Stad worstelt steeds meer met 'tsunami' van Oost-Europeanen.
- Trouw (2 juli 2009). Haagse wethouder vreest 'nieuw migrantendrama'.
- Trouw (2 november 2010). Donner ziet Polen weer vertrekken.
- van der Heijden, P. G. M., Cruyff, M., & van Gils, G. (2011). *Aantallen geregistreerde en niet-geregistreerde burgers uit MOE-landen die in Nederland verblijven. Rapportage schattingen 2008 en 2009*. Utrecht.
- van Soest, Y. (2010). Wensen en behoeften van Poolse burgers. Scriptie over de maatschappelijke positie en het integratieproces van de Poolse arbeidsmigranten in Segbroek. Bachelor thesis Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, De Haagse Hogeschool.
- Verschuren, P. J. M. (2001). Holism versus Reductionism in Modern Social Science Research. *Quality & Quantity*, 35, 389-405.

- Verschuren, P. J. M. (2003). Case study as a research strategy: some ambiguities and opportunities. *International Journal of Social Research Methodology*, 6(2), 121-139.
- Vliegthart, R. (2007). *Framing Immigration and Integration. Facts, Parliament, Media and Anti-Immigrant Party Support in the Netherlands*. Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam.
- Weltevrede, A. M., Boom, J. d., Rezai, S., Zuijderwijk, L., & Engbersen, G. (2008). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: RISBO BV.
- Wester, F. (1991). *Strategieën voor kwalitatief onderzoek*. Muiderberg: Dirk Coutinho.
- Willems, W., & Verbeek, H. (Red.). (2012). *Honderd jaar heimwee. De geschiedenis van Polen in Nederland* Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Zandstra, L., & Jehoram, S. C. *Polen in Den Haag. Actieplan PvdA gemeenteraadsfractie Den Haag*.
- <http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/term/Mijnwerkers%20uit%20Polen/volledige-tekst> 19-09-2012
- <http://polonia.nl/?p=7239> 19-09-2012
- <http://www.expertisecentrum-veiligheid.nl/smartsite.shtml?id=38539> 19-09-2012
- http://www.hetccv.nl/binaries/content/assets/ccv/handhavingskrant/2010/hhkrant_dec2010_moe-landers.pdf 19-09-2012
- <http://www.rijksoverheid.nl/bestanden/documenten-en-publicaties/rapporten/2012/09/10/verkenning-vergunningplicht.pdf> 24-09-2012
- <http://www.flexmarkt.nl/nieuws/kamp-uitzendbranche-moet-transparanter-5103.html> 24-09-2012
- <http://www.nrc.nl/nieuws/2012/09/10/kamp-komt-met-top-honderd-malafide-uitzendbureaus/> 24-09-2012
- <http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Nederland/330248/Kamp-komt-met-meldpunt-voor-malafide-uitzendbureaus.htm> 24-09-2012
- <http://www.inspectieszw.nl/actueel/campagnes/meldpuntmalafideuitzendbureaus.aspx> 24-09-2012
- <http://www.ad.nl/ad/nl/5597/Economie/article/detail/1917973/2010/11/13/Veel-Poolse-seizoenarbeiders-willen-niet-meer-terug.dhtml> 12-06-2012
- <http://nos.nl/artikel/417643-polen-knappen-huis-pvver-op.html> 12-09-2012
- <http://www.jwc.nl/Portals/0/Hooftskade/Schoolgids%20Johan%20de%20Witt%202011...Hooftskade%202011%2009%2030%20def.pdf> 07-02-12

<http://www.schakel-klassen.nl/C19-Wet--en-regelgeving.html> 15-03-11

http://www.europa-nu.nl/id/vg9pktppo1xz/beleid_uitbreiding_europese_unie
11-06-12

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/dwn/opinions/poland/po-op_nl.pdf
07-02-2012

[http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/sites/default/files/bronnen/polem_nl_flyer-1.](http://www.vijfeeuwenmigratie.nl/sites/default/files/bronnen/polem_nl_flyer-1.pdf)
pdf 19-09-2012

BIJLAGE 1: Aantallen migranten uit drie MOE-landen

Tabel B.1: Migratie uit Bulgarije, Polen en Roemenië naar Nederland

	Land van herkomst	Immigratie	Migratiesaldo ³⁵
1995	Bulgarije	112	67
1995	Polen	1236	782
1995	Roemenië	300	191
2000	Bulgarije	277	237
2000	Polen	1884	1286
2000	Roemenië	635	530
2001	Bulgarije	348	301
2001	Polen	2176	1596
2001	Roemenië	694	582
2002	Bulgarije	440	372
2002	Polen	2275	1783
2002	Roemenië	627	496
2003	Bulgarije	480	382
2003	Polen	2106	1484
2003	Roemenië	703	535
2004	Bulgarije	418	346
2004	Polen	5073	4316
2004	Roemenië	711	499
2005	Bulgarije	416	304
2005	Polen	6672	5671
2005	Roemenië	559	344
2006	Bulgarije	451	325
2006	Polen	8214	6777
2006	Roemenië	718	443
2007	Bulgarije	4837	4534
2007	Polen	10126	8318
2007	Roemenië	2347	1955
2008	Bulgarije	5148	4610
2008	Polen	13890	11036
2008	Roemenië	2390	1851
2009	Bulgarije	4272	3463

	Land van herkomst	Immigratie	Migratiesaldo ³⁵
2009	Polen	13027	9429
2009	Roemenië	2155	1563
2010	Bulgarije	4121	3194
2010	Polen	14782	11193
2010	Roemenië	2594	1984
2011	Bulgarije	5213	3797
2011	Polen	18937	14074
2011	Roemenië	2721	1795

Bron: statline.cbs.nl: zelf-geselecteerde gegevens, 10-09-2012

Ook de migratie uit Roemenië en Bulgarije is toegenomen. Voor de Bulgaarse cijfers is 2007 een interessant jaar, bij de toetreding tot de EU lijkt de migratie te vertienvoudigen. De verschillen tussen andere metingsjaren zijn veel kleiner. Bij de Roemeense cijfers is een minder dramatische sprong te zien. Voor beide landen van herkomst is er een daling in de migratie in 2009. Een belangrijke opmerking bij de cijfers is dat deze over geregistreeerde migratie gaan. Uit de tabel blijkt niet of de niet-geregistreeerde migratie onevenredig is toe- of afgenomen.

³⁵ Exclusief administratieve correcties.

BIJLAGE 2: Topiclijst gesprekken deel I

Personalia

Naam

Geslacht

Burgerlijke staat

Als gehuwd: waar is partner, waar getrouwd etc.

Als kinderen: waar geboren, waar nu, hoe oud etc.

Regio herkomst

Kenmerken regio

Opleiding

Relatie opleiding huidige werk?

Migratie

Jaar migratie

migratievoorgeschiedenis

Migratiegeschiedenis

Reden migratie

Doel migratie

Waarom Nederland

Waarom Den Haag

Eerste opvang

Toekomstverwachting

Omstandigheden nu

Hoe aan werk?

Vaste baan

Contract?

Waar ingeschreven?

Hoe aan huis?

Huur of koop

Met hoeveel mensen in hoeveel kamers

Loon en rondkomen?

Hoe aan BSN nummer?

Verzekering?

Waar verzekerd tegen ziektekosten?

Taal

thuis

op werk

vrienden

instanties

Netwerk

migranten

toekomstige migranten

Internetgebruik

toegang

gebruik

informatiebron?

Vrije tijd

Sport

Uitgaan

Recreatie

Hobby/cursussen

Kerk

Eten en drinken

Rechten en plichten

Werk?

Vervoer?

Huis?

Zorg

Belasting

Informatiebehoeften?

Toekomst

BIJLAGE 3: Taal en inburgering

In de verhalen komen verschillende termen voor die te maken hebben met inburgering of het leren van de taal. De *inburgeringscursus* is een door de gemeente betaalde cursus voor nieuwe migranten. Het is voor migranten van buiten de EU verplicht. Naast taalonderwijs is er een deel over kennis van de Nederlandse samenleving en een deel met praktijkvoorbeelden. De Polen zijn niet verplicht deze te volgen. Het taalonderwijs van de inburgeringscursus kan op verschillende niveaus: A1 is basis, A2 is iets gevorderd en er zijn twee vormen van staatsexamen: Nederlands als Tweede Taal (NT1 en NT2). Deze vormen vergemakkelijken de toegang tot de arbeidsmarkt, NT1 voor lagere functies, NT2 voor midden- en hogere kaderfuncties (ikwilnaarnederland.nl).

Het ROC Mondriaan heeft in Den Haag verschillende taalcursussen op verschillende niveaus (rocmondriaan.nl). Daarnaast worden er ook cursussen door andere instanties verzorgd. Op het Taalplein verzorgen Capabel Taal en Sagènn taalonderwijs (denhaag.jekuntmeer.nl). De taal- en inburgeringscursussen zijn op basis van aanbesteding en aan verandering onderhevig.

Taal in de buurt verzorgt taalonderwijs in de buurt waarbij de nadruk ligt op spreken en luisteren. *Taalmaatjes* is georganiseerd door Het Gilde Den Haag waarbij mensen worden gekoppeld om met elkaar te praten en kennis uit te wisselen.

Al met al zijn er verschillende instanties die zich richten op de taalvaardigheden van nieuwe stadsbewoners. De site van de gemeente is het beste startpunt (als je al Nederlands spreekt) om informatie te verzamelen.

<http://www.ikwilnaarnederland.nl/?gclid=ClvY4tG-hbMCFQ1Z3god2yoA2Q>

<http://www.rocmondriaan.nl/volwassenen/Pages/NederlandsalstweedetaalNT2.aspx>

<http://www.denhaag.nl/home/bewoners/to/Nederlands-leren.htm>

<http://denhaag.jekuntmeer.nl/>

<http://www.denhaag.nl/home/bewoners/to/Taal-in-de-Buurt-3.htm>

<http://www.humanitas.nl/project/eenzaamheid-en-isolement/contact-met-een-maatje/taalmaatjes-inburgering>

<http://www.ad.nl/ad/nl/1040/Den-Haag/article/detail/2036340/2009/01/10/Taalmaatjes-voor-nieuwe-Hagenaars.dhtml>

<http://www.gildedenhaag.nl/>

BIJLAGE 4: Studenten betrekken bij onderzoek

Deel II van deze bundel is gebaseerd op afstudeeronderzoeken van studenten. De studenten hebben de informatie voor de stukken geleverd waarna de tekst grotendeels geredigeerd is. Hier is voor gekozen toen bleek dat er nog wel een slag gemaakt kon worden na het afstuderen en niet iedere student hier nog tijd of inspiratie voor had. In deze bijlage wordt besproken waar tegenaan werd gelopen. Vooropgesteld moet worden dat het inzetten van studenten voor onderzoek (van lectoraten) heel erg leuk is, interessant voor alle betrokkenen, en een integratie van verschillende niveaus van onderzoek geeft.

Organisatorisch moeten een aantal aspecten goed worden afgestemd. De opdracht van deze projecten liep via de kenniskring van het lectoraat Grootstedelijke Ontwikkeling waarbij ook in de kenniskring onderzoek naar de positie van Polen in Den Haag werd gedaan. Dat gaf een basis waarop de studentonderzoeken konden uitbreiden en toevoegen. Daarnaast was de functie van onderzoeker gecombineerd met de functie van de afstudeercoördinator voor de opleiding Maatschappelijk Werk en Dienstverlening tijdens de onderzoeksperiode. De coördinator kon de studenten op de opdracht wijzen (en andere opdrachten die uit verschillende instanties waren gekomen), en kon de studenten die een opdracht verworven hadden, zoals bij het Johan de Witt College of bij het MCH Westeinde, bundelen in de begeleiding. Op die manier werden de verschillende opdrachten onder toezicht van een persoon geplaatst.

Deze organisatorische aspecten maakten het makkelijker om één lijn in de onderzoeken te houden. De onderwerpen zijn verschillend, al hebben ze allemaal met het vak maatschappelijk werk te maken en hadden heel uiteenlopend kunnen worden. Omdat het toezicht bij een persoon lag, kon een samenhang gewaarborgd worden.

Een nadeel daarbij is dat de onderzoeken bij één academie zijn gedaan: de onderzoeken zijn door afstuderende maatschappelijk werkers verricht, wat de breedte van het verhaal belemmert. Het is interessant om te kijken hoe onderzoeksoopdrachten over verschillende academies uitgezet zouden kunnen worden.

Het is bij studentonderzoek belangrijk om goed toezicht te houden. Omdat de opdrachten gebruikt zouden worden voor onderzoek bij het lectoraat, werd vrij strikt toegezien op het verloop van de onderzoeken. De kwaliteit van de onderzoeksofzet is redelijk te monitoren. De voorwaardes van de opleiding waren daarbij handzaam en omdat de opzet een aparte beoordeling moesten krijgen, kon de

student goed op de verwachtingen worden gewezen. Als de onderzoeksopzet niet goed in elkaar zit, dan komen er bijna altijd problemen bij de uitvoering. En de uitvoering is al een stuk lastiger om te begeleiden: de studenten zijn gretig aan de slag gegaan en hebben daarbij soms stappen gemist.

De studenten hebben niet altijd voldoende specifieke kennis over het onderwerp om tijdens interviews goed door te kunnen vragen. Voor een afstudeeronderzoek hoeft dit niet problematisch te zijn, voor een publicatie vanuit het lectoraat kan de kwaliteit te mager worden. Zo kwam bijvoorbeeld in een van de interviews naar voren dat de vader van een van de leerlingen buschauffeur is, waarbij hij ook voldoende thuis aanwezig was. Deze informatie is op verschillende manieren te interpreteren. Als de vader een bus in de stad bestuurt, en dagelijks van negen tot vijf aan het werk is, is de uitspraak helder. Maar de vader kan ook buschauffeur bij een toerbus zijn. En hele weken onderweg zijn, waarbij het gegeven dat de vader voldoende thuis is, in een heel ander licht komt te staan. Het is belangrijk om niet alleen de interviewvragen (of gesprekstopics) goed te keuren voordat de gesprekken beginnen, maar ook de uitwerking van een eerste interview moet bekeken worden, voordat volgende interviews worden afgenomen. Het begeleidingstraject wordt hiermee zowel voor studenten als begeleiders wat intensiever. Het is raadzaam de studenten alles op te laten nemen. Een ander idee is om met de student mee te gaan bij het eerste interview, om begeleiding en coaching te geven.

Onderzoekstechnisch zijn er zo een aantal organisatorische en inhoudelijke punten waar op gelet moet worden bij het inzetten van studenten voor onderzoek voor lectoraten. Daarnaast waren er vragen bij de 'vorm': een afstudeeronderzoek is een traject van een half jaar waarbij de studenten laten zien dat ze capabele onderzoekers zijn. In de onderzoeken zat een hoop informatie die bij een bundeling overbodig wordt. Dit was een derde reden om de stukken te herschrijven.

dehaagsehogeschool.nl/lectoraat-gso

onderzoek.hhs.nl

De Haagse Hogeschool

Johanna Westerdijkplein 75

2521 EH Den Haag